Verkenning Maatschappelijke Kosten en Baten van de

Olympische en Paralympische Spelen 2028 in Nederland - Eindrapport

Auteurs

Peter Blok
Gert-Jan Fernhout
Enno Gerdes
Hannah Kandel
Sigrid Schenk
Christopher Tunnel (Arup)
Tom Bridges (Arup)

ABEL ARUP

Verkenning Maatschappelijke Kosten en Baten van de

Olympische en Paralympische Spelen 2028 in Nederland - Eindrapport

Voorwoord

Terwijl Londen zich opmaakt voor de Spelen van 2012, hebben wij ons de afgelopen periode gebogen over de kosten en baten van het organiseren van de Spelen van 2028 door Nederland. Dat lijkt nog ver weg, maar het besluiten over en realiseren van bijvoorbeeld infrastructuur kost veel tijd. Bovendien creëert Nederland met deze vroege start meer mogelijkheden en ruimte om de waarde van de Spelen voor de Nederlandse samenleving te maximaliseren.

Bij de uitvoering van onze werkzaamheden zijn we ons steeds bewust geweest van de prilheid van dit Olympisch project. Belangrijker dan de uitkomst van de som is daarom de ontwikkeling van het evaluatie-instrument, waarmee de maatschappelijke kosten en baten van de Spelen van 2028 constant geëvalueerd kunnen worden en dat ook geschikt is voor een eventuele evaluatie achteraf. Die evaluaties zijn belangrijk voor verantwoording en ter ondersteuning van besluitvorming, maar maken het ook mogelijk om bij het ontwerpen van varianten te sturen op de waarde van de Spelen voor de Nederlandse samenleving.

We zijn trots dat we dit onderzoek hebben mogen uitvoeren en dankbaar voor het vertrouwen dat de minister van VWS in ons heeft gesteld. Wij danken DHV en MUST, verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de ruimtelijke varianten, voor de plezierige samenwerking en zijn tevens een woord van dank verschuldigd aan de mensen die zitting hadden in de begeleidingsgroepen. We hebben uw actieve betrokkenheid en kritische, maar constructieve inbreng zeer op prijs gesteld. Deze hebben zichtbaar bijgedragen aan de kwaliteit van het resultaat.

Wij hopen en verwachten dat het evaluatie-instrument en dit rapport bijdragen aan de kwaliteit van zowel de discussie, als de besluitvorming over de organisatie van de Spelen van 2028 door Nederland.

Namens het voltallige team,

Peter Blok & Gert-Jan Fernhout
Rotterdam, oktober 2011

1 **Achtergrond en plaatsbepaling** 19

1.1 Aanleiding 20
1.2 Onderzoeksvragen 20
1.3 Een Verkenning van Maatschappelijke Kosten en Baten 20
1.4 Waarom Olympische Spelen? 21
1.5 De relatie met de OHS 21
1.6 De relatie met het Olympisch Plan 21
1.7 Leeswijzer 22

2 **Lessen uit de literatuurstudie** 23

2.1 Toepassing van evaluatie-instrumenten 24
2.2 Het organisatiecomité 25
2.3 Olympische faciliteiten 27
2.4 Veiligheid 27
2.5 Toerisme 28
2.6 Niet-succesvolle *bids* 29
2.7 Olympisch Effect 29
2.8 Risico's 32

3 **Het evaluatie-instrument** 33

3.1 De Maatschappelijke Kosten-Batenanalyse 34
3.2 OEI-leidraad en flexibiliteit 35
3.4 De financieel-economische analyse en de maatschappelijk- economische analyse 36
3.5 Het nulalternatief en de projectalternatieven 36
3.6 Bepaling van kosten en baten 36

4 **De financiële analyse: het organiserend comité** 41

4.1 Overzicht 42
4.2 Opbrengsten 42
4.2.1 Ticketverkoop 42
4.2.2 Uitzendrechten 43
4.2.3 Merchandising 43
4.2.4 TOP-Sponsorprogramma 44
4.2.5 Nationaal Sponsorprogramma 44
4.3 Organisatiekosten OCOG 45

5 VMKB: Locatie-onafhankelijke kosten en baten 47

5.1 Overzicht 48
5.2 Financieel resultaat OCOG 48
5.3 Baten 48
5.3.1 Bestedingen door professionele bezoekers en toeristen 48
5.3.2 Bestedingen door het OCOG 51
5.4 Kosten 52
5.4.1 Investeringen in veiligheid 52
5.4.2 Investeringen in accommodatie 53
5.4.3 Organisatiekosten overheid 53
5.5 Het Olympisch Effect 55

6 VMKB: Locatieafhankelijke kosten en baten 59

6.1 Overzicht van de resultaten voor de verschillende varianten. 60
6.2 De varianten op hoofdlijnen 60
6.3 Amsterdam IJ-spelen 62
6.4 Amsterdam Amstelspelen, Amstel III 64
6.5 Amsterdam Amstelspelen, IJburg II 67
6.6 Rotterdam Stadsspelen, Stadshavens 68
6.7 Rotterdam Stadsspelen, Drijvend Dorp 71
6.8 Deltaspelen Rotterdam/Den Haag 73
6.9 Randstadspelen 75

7 Interpretatie van de uitkomsten 79

7.1 Toerekening van infrastructuur 80
7.2 De Nieuwe Kuip 81
7.3 *Leakage*-effect 81
7.4 Veranderingen in inputvariabelen 81
7.5 Strategische optiebenadering 82

8 8 Conclusies, inzichten en aanbevelingen 85

8.1 Meest invloedrijke factoren 86
8.2 Maatschappelijke kosten en baten van de Spelen 87
8.3 Onderscheid tussen ruimtelijke varianten 89
8.4 Timing, risico's en onzekerheid 90
8.5 Aanbevelingen 91

Bijlage I: geraadpleegde literatuur 92
Bijlage II: Samenstelling begeleidingsgroepen 95
Bijlage III: Samenstelling Board of Advisors 96
Bijlage IV: Gehanteerde afkortingen 97

Management-samenvatting

De minister van VWS heeft Rebel en Arup opdracht gegeven een evaluatie-instrument te ontwikkelen aan de hand waarvan de maatschappelijke kosten en baten van de Olympische en Paralympische Spelen van 2028 (de Spelen) constant geëvalueerd kunnen worden. Dat is belangrijk ter ondersteuning van besluitvorming, maar maakt het ook mogelijk om bij het ontwerpen van varianten te sturen op het maximaliseren van de waarde van de Spelen voor de Nederlandse samenleving. Het instrument is nu voor het eerst toegepast op vijf ruimtelijke varianten.

Deze eerste toepassing heeft inzicht opgeleverd in wat de meest invloedrijke factoren zijn voor omvang en variatie in maatschappelijke kosten en baten van de organisatie van de Spelen in Nederland. In onze meest waarschijnlijke inschatting (*base case*) verwachten wij ongeveer 2 miljard euro aan directe opbrengsten uit de Spelen door onder meer de verkoop van tickets, uitzendrechten en sponsorgelden. Deze opbrengsten worden door het organiserend comité van de Spelen, het Organising Committee for the Olympic Games (OCOG), gebruikt ter dekking van zijn uitgaven.

Van de totale opbrengsten is circa 1,6 miljard euro afkomstig van buitenlandse bedrijven of bezoekers. Dat levert, als we rekening houden met weglek- en verdringingseffecten, een bestedingsimpuls op van circa 0,8 miljard euro. Aan netto baten van bestedingen door buitenlandse bezoekers verwachten wij, gecorrigeerd voor verdringings- en weglekeffecten, ongeveer 0,4 miljard euro. De baten uit investeringen in infrastructuur schatten wij, afhankelijk van de variant, tussen 0,1 en 1,9 miljard euro.

Ook de omvang van de investeringen in Olympische voorzieningen en infrastructuur zijn afhankelijk van de plaats waar deze worden gerealiseerd. Voor de Olympische voorzieningen (*Big Five*) zijn we in deze Verkennende Maatschappelijke Kosten-batenanalyse (VMKB) per saldo uitgegaan van een totale kostenpost van tussen 2,0 en 3,6 miljard euro. Voor investeringen in infrastructuur gaat het, afhankelijk van de variant, om bedragen tussen 0,4 en 2,4 miljard euro. De overige kosten, waaronder de kosten voor veiligheid en het opstellen van het Nederlands *bid*, schatten we in op ongeveer 1 miljard euro.

Daarenboven zijn er kosten en baten die we in deze fase nog niet hebben bepaald, maar die als PM-post zijn meegenomen. Het gaat dan bijvoorbeeld om neveneffecten die moeilijk in geld zijn uit te drukken, zoals het effect van de Spelen op het imago van Nederland of op de stedelijke ontwikkeling van het gebied waar de Olympische voorzieningen worden gerealiseerd. In dit onderzoek noemen we dit een 'Olympisch Effect'.

Deze VMKB presenteert een eerste verkenning van de maatschappelijk-economische waarde voor Nederland van de organisatie van de Spelen van 2028. Die inschatting is met veel onzekerheid omgeven. Dat komt omdat: (i) de ontwerpen van de onderzochte varianten nog ruwe schetsen zijn, (ii) er keuzen gemaakt moeten worden over wat Nederland met de Spelen wil bereiken, (iii) een deel van de ruimtelijke investeringen onzeker is[1] en (iv) omdat onbekend is hoe de economie er in 2028 voor staat. Het is dan ook belangrijk om er bij de interpretatie van de resultaten rekening mee te houden dat een groot deel van de kosten is verwerkt in de getallen, terwijl een deel van de baten is meegenomen in de nog niet gemonetariseerde PM-posten. Naarmate 2028 dichterbij komt, wordt de onzekerheid minder en kan de maatschappelijk-economische waarde preciezer worden ingeschat.

Als we alleen naar de nu gemonetariseerde kosten en baten kijken en de nog te monetariseren (overwegend positieve) PM-posten buiten beschouwing laten, resulteert dat bij de *base case* in een netto contante waarde in 2020 die, afhankelijk van de variant, ligt tussen -1,1 en -1,8 miljard euro.

Op basis van de bevindingen uit de literatuur en de resultaten van de Verkenning, denken wij dat het mogelijk is de Spelen zo te organiseren dat sprake zal zijn van een positieve maatschappelijk-economische waarde. De kans daarop neemt toe als de kosten van de onderzochte varianten door optimalisaties worden teruggebracht en als de Olympische voorzieningen ook na de Spelen zoveel mogelijk gebruikt worden. De waarde van de Spelen kan verder worden vergroot door rekening te houden met toekomstige ontwikkelingen en te sturen op het realiseren van positieve neveneffecten.

Het vergroten van de (deels door Nederland beïnvloedbare) kans op een positieve maatschappelijke-economische waarde, vereist voortdurende bijsturing op basis van de meest actuele inzichten. Het evaluatie-instrument kan daarin een belangrijke rol spelen.

1. Zie de rijksbrief Prioritering investeringen mobiliteit en water, IENM/BSK-2011/75625.

Aanleiding en opdracht

Nederland overweegt zich te kandideren voor de organisatie van de Olympische en Paralympische Spelen van 2028. Dat lijkt ver weg, maar het besluiten over en realiseren van sport- en transportinfrastructuur kost veel tijd. In de recent uitgebrachte Beleidsbrief Sport[2] geeft het Kabinet aan dat tot 2016 de ruimtelijke structuren voor de Olympische Hoofdstructuur (OHS) verder worden uitgewerkt en de maatschappelijke kosten en baten van de Olympische Spelen in Nederland nader worden bestudeerd. Het past in deze benaderingswijze dat de VMKB geen éénmalig onderzoek is, maar een instrument waarmee de maatschappelijke kosten en baten van de organisatie van de Spelen constant geëvalueerd kunnen worden. Zelfs tot na de Spelen van 2028. Die evaluaties zijn niet alleen relevant voor besluitvorming nu, maar ook voor het optimaliseren van de maatschappelijke waarde van een eventueel Nederlands *bid*.

De minister van VWS heeft Rebel en Arup opdracht gegeven zo'n instrument te ontwerpen. De afgelopen maanden hebben wij dit instrument ontwikkeld in samenwerking met de ministeries van VWS, I&M, Financiën en EL&I, het NOC-NSF, Olympisch Vuur, de gemeenten Utrecht, Den Haag, Rotterdam en Amsterdam, de VNG en IPO. De planbureaus (CPB, SCP en PBL) hebben gedurende het onderzoek informeel advies uitgebracht. Rebel en Arup dragen de verantwoordelijkheid voor het eindresultaat.

Het evaluatie-instrument is voor het eerst toegepast op de vijf ruimtelijke varianten die DHV en MUST in samenwerking met Rebel hebben ontwikkeld in het programma 'Olympische Hoofdstructuur' (OHS):

1. **IJ-spelen.** Deze variant gaat uit van een Olympische Zone op de huidige terreinen van de havens ten oosten van de A10 en de Coentunnels, dus aan de binnenzijde van de Ringweg.

2. **Amstelspelen.** In deze variant wordt een Olympische Zone gerealiseerd aan de zuidkant van Amsterdam ter hoogte van de Zuidas en het ArenA-gebied.

3. **Stadsspelen Rotterdam.** Deze variant maakt gebruikt van meerdere locaties aan de oevers van de Maas in Rotterdam, waarbij vooral het nieuwe Stadionpark en de Stadshavens Noord in het oog springen.

4. **Deltaspelen.** In deze variant ligt het zwaartepunt van de Spelen op de as Rotterdam/Delft/Den Haag, langs de bestaande bundel van spoor- en snelwegen.

5. **Randstadspelen.** De Spelen zijn in deze variant georganiseerd rond de knooppuntlocaties in de Randstad, waarbij in de allocatie van de faciliteiten rekening is gehouden met de specifieke behoeften van de vier grote steden na de Spelen.

Deze vijf varianten onderscheiden zich voornamelijk in de locaties van de '*Big Five*'. Dat zijn de vijf belangrijkste en meest in het oog springende faciliteiten: het Olympisch Stadion, het Zwemcomplex, de Basketbalhal, het Dorp en het Pers- en Mediacentrum. De andere faciliteiten worden in elk van de varianten over Nederland verspreid en leiden in de wijze waarop deze zijn meegenomen in de VMKB niet tot verschillen tussen de varianten.

De onderzoeksvragen die door de minister voorafgaand aan de toepassing van het instrument aan ons zijn voorgelegd luiden:

1. Wat zijn de meest invloedrijke factoren voor de omvang en de variatie in de maatschappelijke kosten en baten?

2. Wat zijn de te verwachten maatschappelijke kosten en baten van de organisatie van Olympische Spelen in 2028 in Nederland?

3. Waarin onderscheiden de ruimtelijke varianten die in het programma OHS zijn ontwikkeld zich van elkaar in termen van maatschappelijke kosten en baten?

Voordat we deze onderzoeksvragen beantwoorden, bespreken we een paar lessen uit de literatuur en een aantal methodologische kwesties die van belang zijn om de uitkomsten van deze VMKB in perspectief te plaatsen.

Lessen uit de literatuur

De Spelen zijn de afgelopen jaren steeds groter en omvangrijker geworden. Vooral de kosten van veiligheid zijn toegenomen, tot naar schatting bijna een miljard euro bij de Spelen van 2012. Het is vrijwel onmogelijk om vanuit de literatuur goed inzicht te krijgen in de precieze opbouw van die kosten voor veiligheid. Meer dan 80% van de investeringen in Olympische faciliteiten

2. *"Beleidsbrief Sport – Sport en Bewegen in Olympisch perspectief" (Kamerstuk 30234 nr. 37).*

(stadions, trainingsfaciliteiten, huisvesting voor sporters en voorzieningen voor de pers, etc.) blijkt voor rekening te komen van de *Big Five*.

De Spelen worden vaak niet alleen om de Spelen zelf georganiseerd, maar om de neveneffecten die ermee gerealiseerd kunnen worden. Bijvoorbeeld het bevorderen van de internationale handel, de katalysatorwerking voor stedelijke ontwikkeling en vernieuwing van infrastructuur en de impact op de volksgezondheid. Het vooraf vaststellen van de neveneffecten die met de Spelen worden beoogd en het ontwikkelen van een goede strategie die gericht is op het realiseren van die effecten, vergroot de waarde van de Spelen.

Ex-postevaluaties van het organiseren van Olympische Spelen zijn vaak minder positief dan ex-anteevaluaties. Daar zijn verschillende verklaringen voor. Het team dat deze VMKB heeft gemaakt, heeft in zijn aanpak diverse waarborgen ingebouwd om een *optimism bias* te voorkomen.

Methodologie

Na de literatuurstudie is het onderzoeksteam gestart met een financieel-economische analyse. Deze bevat de directe financiële kosten en opbrengsten van de Spelen en de verdeling van deze kosten en opbrengsten in de tijd. De financiële analyse resulteert in een inschatting van het financiële resultaat van het OCOG. De maatschappelijk-economische analyse bouwt daarop voort en beschouwt de kosten en baten voor de Nederlandse samenleving. Aan de batenkant zijn voorbeelden hiervoor de bestedingen van buitenlandse bezoekers en de uitgaven van het OCOG, voor zover gedekt door opbrengsten uit het buitenland.

De methodologische keuzen die het onderzoeksteam heeft gemaakt, hebben geen effect op de werkelijkheid, maar wel op de uitkomst van de VMKB. Die impact kan groot zijn. Bij het interpreteren van de uitkomsten is het daarom van belang steeds voor ogen te houden welke methodologische uitgangspunten aan die uitkomsten ten grondslag liggen.

De methodologische keuzen met de grootste impact hangen samen met het definiëren van het nulalternatief. Dat is de situatie waarin geen Olympische Spelen worden georganiseerd en ten opzichte waarvan de effecten van het organiseren van de Spelen in kaart zijn gebracht. Naarmate in het nulalternatief meer infrastructuur of sportvoorzieningen verondersteld worden gerealiseerd te zijn, hoeft minder daarvan worden meegenomen in het projectalternatief. Het gedefinieerde nulalternatief reflecteert in ieder geval de keuzes die reeds zijn gemaakt rondom het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT-programma). In deze VMKB blijken vooral de aannamen over de infrastructuurprojecten die tot 2028 mogelijk nog worden gerealiseerd en de beschikbaarheid van grote sportvoorzieningen een grote impact op de uitkomsten te hebben.

De opbrengsten uit bestedingen van Nederlanders aan de Spelen zijn niet allemaal additioneel voor de Nederlandse economie. Ook bestedingen van buitenlandse bezoekers en de bestedingen van het OCOG zijn niet allemaal additioneel en lekken bovendien voor een deel weer weg naar het buitenland. We hebben ervoor gekozen te corrigeren voor deze verdringings- en weglekeffecten.

Omdat er nog geen keuze is gemaakt op welke effecten Nederland in wil zetten, kan de interventie 'Het organiseren van de Spelen' niet volledig in beeld worden gebracht. Daarom richt deze VMKB zich vooralsnog op de organisatie van de Spelen zelf. Maar juist omdat de neveneffecten in een latere fase een belangrijke rol gaan spelen in de inrichting van en besluitvorming over de Spelen, zijn ze in deze Verkenning benoemd en als PM-post meegenomen.

Veel informatie is nu nog niet beschikbaar, maar zal dat wel zijn voordat een definitieve keuze wordt gemaakt over het indienen van een *bid*. We hebben, volgens de filosofie van de reële optiebenadering en in aanvulling op de gebruikelijke methodiek, de waarde hiervan betrokken in de interpretatie van de resultaten.

Onderzoeksvraag 1: Meest invloedrijke factoren

In deze VMKB is de meest waarschijnlijke omvang van kosten en baten steeds meegenomen in de *base case*. In de *worst case* zijn de kosten en baten meegenomen als alles tegenzit, in de *best case* als alles meezit.

In de financiële analyse bedragen de kosten van het OCOG in de *base case* ongeveer 1,7 miljard euro. Dit is inclusief de aanpassingskosten voor non-*Big Five*-sportfaciliteiten (ca. 260 miljoen euro) en de kosten voor technologie (ca. 360 miljoen euro). Ook de kosten voor de administratie van het organiserend comité (ca. 180 miljoen euro), voor de Paralympics (ca. 110 miljoen euro) en voor ceremonies (ca. 70 miljoen euro) zijn inbegrepen in deze kostenpost. In de praktijk zullen ook de kosten voor tijdelijke voorzieningen in het Olympisch Dorp en voor het Pers- en Mediacentrum

(samen ca. 210 miljoen euro) binnen het OCOG-budget vallen. Om een dubbeltelling met de ramingen in het OHS-spoor te voorkomen, is de financiële analyse voor deze post gecorrigeerd.

De meest dominante maatschappelijke kosten voor de Spelen, voor zover gekwantificeerd en gemonetariseerd zijn als volgt (nominaal):

- ***Big Five.*** Deze kosten vormen de grootste kostenpost in de VMKB. De kosten verschillen per variant. In de *base case* gaat het marginaal gemiddeld om circa 1,8 miljard euro.[3] De belangrijkste factoren die de omvang van deze post beïnvloeden, zijn de kosten van grondverwerving, het kwaliteitsniveau van de voorzieningen en de mate waarin (via beperkte aanpassingen) gebruik kan worden gemaakt van bestaande voorzieningen. Goede voorbeelden daarvan zijn de Nieuwe Kuip als Olympisch Stadion en de bestaande RAI als Pers- en Mediacentrum. We gaan er van uit dat de woningen van het Olympisch Dorp na de Spelen worden verkocht. Dat levert een risico op als sprake is van een stagnerende woningmarkt en de woningen onder de kostprijs moeten worden verkocht.

- **Veiligheid.** In de *base case* is rekening gehouden met ongeveer 775 miljoen euro aan uitgaven voor veiligheid, waarvan 40 miljoen euro zijn opgenomen in het OCOG-budget. De omvang van deze post wordt vooral bepaald door wereldwijde ontwikkelingen, zoals het niveau van terroristische dreiging. Ook hier speelt de locatie een rol. Concentratie van voorzieningen kan leiden tot lagere kosten voor veiligheid. Aan deze post zijn mogelijk baten verbonden. Deze baten zijn meegenomen als PM-post.

- **Infrastructuur.** De investering in infrastructuur die speciaal voor de Spelen wordt gerealiseerd (OS-specifieke infrastructuur) verschilt per variant, maar bedraagt gemiddeld ongeveer 300 miljoen euro. Deze maatregelen lossen geen toekomstig knelpunt op en worden daarom volledig toegerekend aan de Spelen. De investering in infrastructuur die ook toekomstige knelpunten oplost (OS-structurele infrastructuur) bedraagt, afhankelijk van de variant, tussen 100 miljoen en 2,1 miljard euro. We weten nog niet precies welke OS-structurele projecten tóch gerealiseerd worden als Nederland de Spelen niet organiseert. Dit hangt mede af van de economische ontwikkeling en de ruimtelijke ambities van Nederland. De kosten en baten van projecten die ook zonder de Spelen gerealiseerd worden, mogen niet worden toegerekend aan de Spelen. Die projecten maken onderdeel uit van het nulalternatief. Als een project zonder de Spelen niet gerealiseerd wordt, moeten kosten en baten wél worden toegerekend aan de Spelen. We rekenen in deze VMKB de gemiddelde waarde van beide scenario's toe aan de Spelen: een saldo van kosten en baten tussen -9 miljoen en -213 miljoen euro.

- **Organisatiekosten Overheid.** De organisatiekosten van de overheid bedragen in de aanloop naar, tijdens en na de Spelen te samen circa 250 miljoen euro.

In de financiële analyse bedragen de opbrengsten van het OCOG in de *base case* ongeveer 2,1 miljard euro. Daarbij levert de verkoop van uitzendrechten ongeveer 650 miljoen euro op. De hoogte van deze post wordt bepaald door externe factoren waar Nederland niet veel grip op heeft. De opbrengsten uit ticketverkoop bedragen circa 500 miljoen euro. Het volume wordt met name bepaald door de capaciteit van de sportfaciliteiten, de bezettingsgraden en de prijsstelling. De opbrengsten uit het Nationaal Sponsorprogramma en het TOP-sponsorprogramma ramen wij gezamenlijk op ruim 800 miljoen euro, en de opbrengsten uit merchandising op ongeveer 100 miljoen euro. Deze gezamenlijke opbrengsten worden geheel aangewend voor de afdekking van de operationele kosten van de OCOG. Een eventueel exploitatietekort of - overschot gaat mee in de VMKB.

De meest dominante maatschappelijke batenposten voor de Spelen zijn:

- **Bestedingsimpuls van toeristen.** De baten door de bestedingen van toerisme bedragen in de *base case* ongeveer 400 miljoen euro. Dit is na de correctie voor weglek- en verdringingseffecten. Belangrijke factoren die deze post beïnvloeden zijn de verdeling van het aantal tickets over inwoners van Nederland en buitenlandse bezoekers en de ontwikkeling van de wereldeconomie. Deze post kan worden beïnvloed door actief beleid te voeren gericht op het verhogen van het aantal buitenlandse bezoekers, hun verblijfsduur en hun bestedingen.

- **Bestedingsimpuls organisatie Spelen.** De directe opbrengsten vanuit het buitenland, zoals ticket- en sponsoropbrengsten, worden aangewend voor de organisatie van de Spelen in Nederland. Daardoor is sprake van een bestedingsimpuls die vergelijkbaar is met

3. Voor het Olympisch Dorp nemen we bij deze berekening alleen de kosten voor "Olympic overlay" mee (extra voorzieningen en transformatiekosten).

die van het toerisme. Gecorrigeerd voor niet-additionele opbrengsten gaat het om circa 1,6 miljard euro. Het welvaartseffect daarvan hangt af van de mate waarin sprake is van weglekken naar het buitenland en van de situatie waarin de economie zich rond 2028 bevindt. Bij economische tegenwind leveren additionele bestedingen als gevolg van de Spelen een groter welvaartseffect op, omdat onderbenutte productiefactoren worden ingezet. In een hoogconjunctuur is het welvaartseffect kleiner, omdat sprake zal zijn van verdringingseffecten. Per saldo ramen we de bestedingsimpuls in de *base case* op circa 800 mln.

- **Olympische Effecten.** In alle *bids* die worden uitgebracht, worden de Spelen neergezet als kans om verandering te bewerkstelligen door positieve Olympische Effecten te realiseren. Uit de literatuurstudie blijkt echter dat er grote verschillen te bestaan in het Olympisch Effect dat de organiserende steden weten te realiseren en de periode waarin ze dat effect weten vast te houden. Zoals ook aangegeven in het Olympisch Plan zou Nederland kunnen inzetten op effecten als verhoging van sportparticipatie, stedelijke ontwikkeling en transformatie, het neerzetten van Nederland als aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven en het onder de aandacht brengen de Nederlandse industrie. Bij de Spelen in Nederland lijken met name de economische neveneffecten belangrijk te kunnen zijn. Door Nederland sterker in de etalage te zetten is er potentieel winst te behalen in het verder onder de aandacht brengen van typische sterke Nederlandse sectoren en het toerisme. Ook van groot belang, maar mogelijk minder omvangrijk zijn de effecten door stedelijke vernieuwing en voor de volksgezondheid. Nadere analyses zijn echter nodig om hier meer duidelijkheid te verschaffen.

Onderzoeksvraag 2: Maatschappelijke kosten en baten van de Spelen

Naar onze best mogelijke inschatting vandaag varieert het saldo van de kosten en baten van de onderzochte varianten in de *base case*, voor zover we die hebben kunnen monetariseren en uitgedrukt in een netto contante waarde in 2020 tussen -1,1 en de -1,8 miljard euro.[4] Dat saldo ligt in de *worst case* tussen -3,0 en -3,8 miljard euro en in de *best case* tussen 0,7 en 1,2 miljard euro. Daarbij is nog geen rekening gehouden met de overwegend positieve PM-posten.

Als Nederland onvoldoende inzet op het realiseren van Olympische Effecten, is de kans groot dat de organisatie van de Spelen meer geld zal kosten dan opleveren. De opbrengsten wegen dan niet op tegen de operationele kosten en de onrendabele top op de investeringen die moeten worden gedaan in Olympische voorzieningen en in infrastructuur.

Wij denken tegelijk dat het mogelijk is om Spelen te organiseren met een positieve maatschappelijk-economische waarde. Voorwaarden daarvoor zijn kostenbeheersing, optimalisatie van de uitvoeringsvarianten, inspelen op toekomstige ontwikkelingen met betrekking tot de Spelen en bovenal het sturen op Olympische Effecten.

4. Alle genoemde bedragen zijn in prijzen van 2011.

Afbeelding I: Overzicht VMKB-resultaten in de base case (afgerond in mrd euro)

	IJ -spelen	Amstel-spelen, Amstel III	Amstel-spelen, IJburg II	Stads-spelen, Stads-haven	Stads-spelen, Drijvend Dorp	Deltaspelen	Randstad-spelen
Nu gemonetariseerde directe effecten							
Kosten *Big Five* (nominaal) (-)	- 2,5	- 2.2	- 1,7	- 1,7	- 1,6	- 1,4	- 1,4
Kosten Veiligheid (nominaal) (-)	- 0,7	- 0,7	- 0,7	- 0,7	- 0,7	- 0,7	- 0,7
Per saldo kosten Infrastructuur (NCW 2020) (-)	- 0,4	- 0,3	- 0,3	- 0,5	- 0,5	- 0,5	- 0,5
Organisatiekosten overheid (nominaal) (-)	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Exploitatie surplus OCOG (nominaal) (+)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Bestedingsimpuls Toeristen (nominaal) (+)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Bestedingsimpuls OCOG (nominaal) (+)	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Waarde vrijkomende grond voorzieningen Dorp (nominaal) (+)	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Saldo gemonetariseerde effecten (NCW 2020)	- 1,8	- 1,5	- 1,1	-1,3	-1,2	-1,1	-1,2
Niet-gemonetariseerde directe effecten - Baten Veiligheid (+) - Fiscale vrijstellingen (-/0)	PM	PM	PM	PM	PM	PM	PM
Olympisch Effecten	Uit publicaties over het Olympisch Effect bij eerdere Spelen is het volgende op te maken:						
Groei sectoren	Het organiseren van de Spelen kan een positief en structureel effect hebben op de internationale handelspositie voor landen die dit expliciet nastreven. Rose en Spiegel (2010) melden een stevige verhoging van de exportniveaus, tot zelfs 30%. Dit is minder op Nederland van toepassing, gelet op de al zeer extern gerichte economie. Bij Sydney is vastgesteld dat bepaalde sectoren zoals de congressector in het bijzonder kunnen profiteren terwijl ook aan de Spelen van Sydney zelf een grote promotionele waarde is toegedicht (4,5 miljard euro, prijspeil 2011).						
Economische impuls en groei regio's	Voor Sydney (2000) is de impact geraamd op een extra groei van circa 6,5 miljard euro. "The induced impact" voor Barcelona (1992) in de periode 1987-1992 is op bijna 15 miljard euro becijferd. In Atlanta (1996) is de indirecte bestedingsimpuls geraamd op 2,5 miljard euro (prijspeil 2011) en ook de Spelen in Athene hebben bijgedragen aan een extra groei van de bruto regionaal binnenlands product (inkomen). De positieve resultaten zijn niet onomstreden: Madden (2007) berekent dat de Spelen van Sydney tot een daling van de publieke en private consumptie hebben geleid.						
Katalysator Ruimtelijke ontwikkeling & Infrastructuur	De Spelen in Barcelona hebben stevig bijgedragen aan de stedelijke vernieuwing. Dat geldt ook voor Atlanta en Londen. Het beeld in Atlanta is echter wisselend: "*low income neighborhoods received little benefit from the 1996 Olympics*". Andrew Zimbalist (2010) signaleert dat de organisatie van een groot evenement als katalysator kan dienen voor regio's waar de infrastructuur naar verhouding is achtergebleven.						
Katalysator Sociaal-Maatschappelijk (waaronder sport participatie)	Volgens een enquête hebben de Spelen Australië weinig duurzame veranderingen in sportdeelname teweeggebracht. Dat beeld is bevestigd door een later uitgevoerd onderzoek. Bij de haalbaarheidsstudie voor een *bid* van België voor de Spelen van 2016 is wel een besparing ingeschat – op basis van Australisch onderzoek - in de orde grootte van 100 miljoen euro per jaar.						

Onderzoeksvraag 3: Onderscheid tussen de ruimtelijke varianten

Onderscheidende kostenposten voor de IJ-spelen en de Amstelspelen met als Dorpslocatie Amstel III zijn de relatief dure grondverwerving en de aanname dat een volledig nieuw Olympisch Stadion wordt gebouwd. Ook bij de Amstelspelen met Dorpslocatie IJburg II wordt een nieuw stadion gebouwd, maar zijn de kosten van de verwerving van de grond voor het Olympisch Dorp fors lager. De tijdige verwerving van grond is vooral bij de IJ-spelen een belangrijk risico.

De kosten van de Stadsspelen, de Deltaspelen en de Randstadspelen zitten tussen die van de IJ-spelen en de Amstelspelen met Dorpslocatie IJburg II in, wat mede veroorzaakt wordt door de toerekening van kosten voor infrastructuur. De Stadsspelen, Deltaspelen en Randstadspelen kennen dan ook de meeste risico's op het gebied van structurele infrastructuurmaatregelen. Dat komt door de omvang van de voorwaardelijk geachte verbeteringen in de weginfrastructuur en in het OV in de Zuidvleugel. Ook de realisatie van de Nieuwe Kuip is nog niet zeker.

Amsterdam en Rotterdam hebben ieder hun eigen karakteristieken en uitdagingen. Amsterdam is een internationale toeristische trekpleister en staat internationaal bekend als interessante vestigingsplaats van (hoofd)kantoren van grote ondernemingen. Rotterdam heeft een van de grootste havens ter wereld, maar ook forse uitdagingen in het zuiden van de stad. Wij denken dat het verstandig is de keuze van de naamdragende stad in samenhang met deze onderwerpen te bezien.

De alternatieven Deltaspelen en Randstadspelen zijn interessant omdat door een spreiding van de grote Olympische voorzieningen, maximaal wordt ingezet op een zinvolle aanwending van de Olympische faciliteiten voor en na de Spelen. Deze spreiding zal echter de kans op een succesvol *bid* verkleinen. Ook als wordt voldaan aan de eisen ten aanzien van de reistijd tussen de voorzieningen. In beide varianten is het Olympisch Dorp op afstand van de grootste sportfaciliteiten geplaatst en dat geldt ook voor het Pers- en Media centrum. Daarnaast is het Olympisch Effect in deze varianten mogelijk minder groot, omdat middelen niet geconcentreerd worden ingezet.[5]

Dat gebeurt wel in de varianten in Amsterdam Zuidoost en Rotterdam Zuid. Twee gebieden die kampen met een imagoprobleem en waar een kwaliteitsimpuls vanuit de Spelen meer effect zal hebben dan in bijvoorbeeld de locatie van het Olympisch Dorp in Utrecht in de variant Randstadspelen.

Verdeling van kosten en baten

Als Nederland de Spelen in 2028 organiseert, is het de vraag waar kosten en baten neerslaan en welke partij voor welk deel 'aanspreekbaar' is. Op dit moment kunnen nog geen uitspraken over het verdelingsvraagstuk worden gedaan, noch over hoe financiële stromen precies zullen lopen. Om daar iets over te kunnen zeggen moet meer duidelijk zijn over de omvang van de PM-posten en de wijze waarop de private sector wordt betrokken bij het bekostigen en organiseren van de Spelen. Het is echter aannemelijk dat tegenover baten die verspreid in de Nederlandse samenleving terecht komen, kosten staan die voor een belangrijk deel worden gedragen door overheden.

Voorbereiding voor besluitvorming

In 2016 besluit het Kabinet of het een Nederlands *bid* zal ondersteunen. In 2019 wordt dat *bid* ingediend en pas in 2021 besluit het IOC welk land de Spelen van 2028 mag organiseren. In de tussenliggende periode komen nieuwe kennis, informatie en inzichten beschikbaar en is er ruimte om zelf richting te geven aan de (maatschappelijke) waarde van een Nederlands *bid*. Tot indiening van het *bid* in 2019 is Nederland nergens aan gebonden. Voor sommige locaties geldt echter wel dat tijdige verwerving van grond kritiek is. Het uitstellen van grondverwerving vergroot het risicoprofiel van die varianten. Voor andere varianten geldt dat tijdig moet worden gestart met de planuitwerking voor eventuele infrastructuurmaatregelen.

Onze verwachting is dat de kosten voor de rijksoverheid van het voorbereiden van de besluitvorming tot aan het besluit over het ondersteunen van een Nederlands *bid* beperkt kunnen blijven tot enkele miljoen euro, exclusief de kosten voor bijv. andere dan overheidspartijen (zoals sportbonden), de planuitwerking voor eventuele infrastructurele projecten en grondverwerving. De kans is niet groot dat de voorbereidende maatregelen baten opleveren als Nederland besluit geen *bid* in te dienen.

5. Zie hierover ook het rapport over de Olympische Hoofdstructuur (OHS).

In de *base case* gaan we er van uit dat de kosten van indienen van een *bid* ongeveer 40 miljoen euro bedragen; ook hier exclusief de zojuist genoemde kosten als verwerving en planuitwerking. Ook als Nederland niet wint, staan hier baten tegenover. De hoogte daarvan wordt ondermeer bepaald door de bruikbaarheid van de plannen in de situatie waarin Nederland de Spelen niet mag organiseren en de mate waarin tijdens de biedingsfase toch al een Olympisch Effect wordt gerealiseerd.

Aanbevelingen

Voor wat betreft die verdere voorbereiding in de komende jaren komen wij tot de volgende aanbevelingen:

1. Aanvullen Gebiedsagenda's Noord- en Zuidvleugel

De OS-structurele infrastructuurprojecten zijn voorwaardelijk voor de organisatie van de Spelen. Om een goede afweging tussen de varianten te kunnen maken moet meer duidelijk zijn over de waarschijnlijkheid dat en de periode waarin deze projecten worden gerealiseerd. Daarom adviseren wij een Olympische aanvulling te maken op de gebiedsagenda's van de Noord- en Zuidvleugel. En daarbij ook aandacht te besteden aan het nader uitwerken en optimaliseren van de verkeerskundige onderdelen van de varianten.

2. Kiezen voor strategie rondom Olympische Effecten

De keuze voor de beoogde Olympisch Effecten en de strategie volgens welke deze worden gerealiseerd zijn van belang voor het inschatten van de maatschappelijk-economische waarde en voor de keuze tussen de varianten. Barcelona heeft laten zien hoe zo'n strategie kan uitpakken. Athene lijkt hier nauwelijks aandacht aan te hebben besteed. Deze voorbeelden leren dat een nadere uitwerking van mogelijke thema's en de strategie voor Olympische Effecten waardevol is. Wij adviseren om de komende periode de te onderzoeken varianten uit te breiden met een duidelijke keuze voor de te realiseren Olympische Effecten en een strategie gericht op het realiseren van die effecten. De keuze voor de Olympische Effecten en de bijbehorende strategie zouden ook hun weerslag kunnen vinden in de fysieke invulling van de varianten.

3. Verder verdiepen van de varianten

De onderzochte ruimtelijke varianten leveren een goed beeld op van de mogelijke configuratie van de Spelen. Wanneer meer bekend is over het beoogde Olympische Effect en het te kiezen thema, kan een uitwerking en verdieping van de *Big Five*, de infrastructuur en de overige voorzieningen tot kostenoptimalisaties leiden, ook door slim ontwerpen. Daarnaast kan de verdieping van de varianten, nadat hoofdlijnen met betrekking tot het Olympisch Effect en het thema helder zijn, gebruikt worden om een goede afweging van de varianten te kunnen maken.

4. Toepassen methodologie van optiewaardering

We bevelen aan om in de besluitvorming expliciete functie toe te kennen aan de optiemethodologie. In dit onderzoek hebben wij een eerste aanzet gemaakt door een strategische analyse van nog beschikbaar te komen informatie over de Spelen in de periode tot 2028, en door aan te geven hoe besluitvorming daar flexibel op in kan springen. Deze methode kan worden uitgewerkt door de verschillende opties ook te waarderen waarbij kansen op positieve c.q. negatieve MKBA-resultaten een rol spelen. Zo kunnen gedurende de voorbereiding uitspraken worden gedaan over de maatschappelijk-economische aantrekkelijkheid van investeringen in verschillende fasen van het project. Hier is onderzoek nodig naar de waardeontwikkeling van het project en de onderliggende onzekere factoren. Maar ook naar de wijze waarop slim en flexibel op deze onzekerheden kan worden ingespeeld.

5. Monitoren London 2012

Met de organisatie van de Spelen van 2012 'om de hoek' heeft Nederland een unieke kans om veel informatie te verzamelen over de organisatie van de Spelen. Het is verstandig om daarvoor nauwe samenwerking te zoeken met de organiserende partijen als het London Organising Committee for the Olympic Games (LOCOG) en de Olympic Delivery Authority (ODA).

6. Instellen Raad van experts

Wij bevelen aan een raad van onafhankelijk experts in te stellen die, gedurende de aanloop naar het besluit over het uitbrengen van een *bid*, de methodologie van de maatschappelijke kosten-batenanalyse kan bewaken en daarover gevraagd en ongevraagd kan adviseren. Het is van belang dat de Raad van experts niet alleen voldoende draagvlak geniet bij de bij dit onderzoek betrokken partijen, maar ook in de wetenschappelijke wereld en onder adviesbureaus.

Achtergrond en plaatsbepaling

1.1 Aanleiding

Nederland overweegt zich te kandideren voor de organisatie van de Olympische en Paralympische Spelen van 2028. Dat lijkt nog ver weg, maar het besluiten over en realiseren van infrastructuur kost veel tijd. Hierbij past dat de overheid zich nu al de vraag stelt hoe de maatschappelijke kosten van de organisatie van dit evenement zich zullen verhouden tot de maatschappelijke baten. Niet alleen op het moment dat wordt besloten over de kandidaatstelling, maar ook bij het afwegen van de verschillende uitvoeringsvarianten, het opstellen van het *bid* en bij het waarmaken daarvan als Nederland de Spelen van 2028 mag ontvangen.

In 2016 maakt het Kabinet de balans op en wordt besloten over de voorbereiding en randvoorwaarden van een mogelijk *bid* voor de Olympische Spelen.[6] In 2019 moet een dergelijk *bid* bij het IOC worden ingediend. Deze studie dient niet ter onderbouwing van dat besluit. Daarvoor is het nu nog te vroeg. Het Kabinet moet op korte termijn wel besluiten of in de visies en de ruimtelijke plannen tot en met 2028 rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid dat de Spelen in 2028 naar Nederland komen.

1.2 Onderzoeksvragen

De minister van VWS heeft Rebel en Arup opdracht gegeven een instrument te ontwerpen waarmee de maatschappelijke kosten en baten van de organisatie van de Spelen constant geëvalueerd kunnen worden, zelfs tot na de Spelen van 2028. Die evaluaties zijn niet alleen relevant voor besluitvorming op korte termijn, maar zijn ook behulpzaam bij het optimaliseren van de maatschappelijke waarde van een eventueel Nederlands *bid*.

Het instrument is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de ministeries van VWS, I&M, Financiën en EL&I, met NOC-NSF, Olympisch Vuur, de gemeenten Utrecht, Den Haag, Rotterdam en Amsterdam, de VNG en het IPO. De planbureaus CPB, SCP en PBL hebben gedurende het onderzoek informeel advies uitgebracht.

Het is natuurlijk van belang om te weten of Nederland het evenement zo kan organiseren dat de maatschappelijke baten opwegen tegen de maatschappelijke kosten. Een eenvoudig 'ja' of 'nee' doet echter onvoldoende recht aan de fase waarin het project zich nu bevindt. Voor nu gaat het om een verkenning van kosten en baten. De onderzoeksvragen die door de minister van VWS aan ons zijn voorgelegd luiden dan ook:

1. Wat zijn de meest invloedrijke factoren voor de omvang en de variatie in de maatschappelijke kosten en baten?

2. Wat zijn de te verwachten maatschappelijke kosten en baten van de organisatie van Olympische Spelen in 2028 in Nederland?

3. Waarin onderscheiden de ruimtelijke varianten die in het programma OHS zijn ontwikkeld zich van elkaar in termen van maatschappelijke kosten en baten?

1.3 Een Verkenning van Maatschappelijke Kosten en Baten

Het evaluatie-instrument sluit zoveel mogelijk aan bij de MKBA-systematiek als beschreven in de OEI-richtlijn (Overzichten Effecten Infrastructuur). Deze richtlijn wordt vooral toegepast bij investeringen in infrastructuur. De systematiek is bedoeld om structuur aan te brengen in (politieke) besluitvorming over complexe investeringsprojecten en deze waar mogelijk te objectiveren en te rationaliseren. De methode doet dit door huidige en toekomstige, voordelige en nadelige effecten die de leden van de maatschappij als gevolg van een interventie ondervinden, zoveel als mogelijk in kaart te brengen en tegen elkaar af te wegen. Daarbij worden deze effecten, vanwege de onderlinge vergelijkbaarheid, zoveel mogelijk in euro's uitgedrukt. Dat geldt ook voor effecten die geen marktprijs kennen.

De MKBA-methodiek is goed bruikbaar voor de ondersteuning van de besluitvorming over de Spelen. De alternatieven zijn echter nog niet heel scherp gedefinieerd. Het project is veel complexer dan de realisatie van een stuk infrastructuur en 2028 is nog ver weg. Om die reden heeft de minister ervoor gekozen in deze fase een VMKB uit te laten voeren. Een ruwe schets die, naarmate de tijd verstrijkt en alternatieven afvallen of worden ingekleurd, steeds scherper wordt ingetekend.

De grote waarde van deze VMKB zit niet in de uitkomst van de som, maar in het 'begrijpen' van de mogelijke effecten van de organisatie van de Olympische Spelen en het leveren van inzichten die helpen bij het maximaliseren van de waarde van de plannen. De uitkomst van een volledige MKBA-som is belangrijk als het Kabinet een besluit neemt over het steunen van een Nederlands *bid*.

6. Zie beleidsbrief Sport (VWS, 2011).

1.4 Waarom Olympische Spelen?

Londen heeft met de Spelen van 2012 een duidelijke nevendoelstelling: Het revitaliseren van het vervuilde en problematische industriegebied rond Stratford. Waarom dacht Londen daar de Olympische Spelen voor nodig te hebben? Kon een vergelijkbaar effect niet worden bereikt met minder dan de 9 miljard euro die Londen nu investeert in de organisatie van de Spelen?[7]

Veel gehoorde argumenten om de Spelen van 2028 naar Nederland te halen, zijn het geven van een impuls aan ruimtelijke ontwikkeling, internationale *branding*, gevoelens van nationale trots, sportparticipatie, emancipatie van mensen met een beperking, onderlinge verbondenheid en verhoging van burgerparticipatie. Argumenten die ook bij grootschalige evenementen elders in de wereld vaak worden genoemd.

Het in een vroegtijdig stadium kiezen en prioriteren van die neveneffecten draagt niet alleen bij aan de maatschappelijke waarde, maar ook aan de kans dat het *bid* door het IOC gehonoreerd wordt. Daarbij is ook de keuze van het 'thema' van belang. Dat thema moet niet alleen maatschappelijk en internationaal relevant zijn, maar ook geloofwaardig zijn en 'kloppen' met het *bid*. Zo moeten de keuze voor de kandidaatstad, de locatie van de voorzieningen en hun ontwerpen aansluiten bij het thema en het verhaal van het *bid* versterken.

In deze studie onderzoeken we de interventie 'het organiseren van de Spelen'. Er is nog geen eenduidig beeld van de beoogde neveneffecten van die interventie. We richten ons in deze VMKB daarom op de organisatie van de Spelen zelf en gaan met name in op de zaken die daar direct mee samenhangen. Daarnaast besteden we meer kwalitatief aandacht aan mogelijke beoogde neveneffecten. Deze VMKB kan daarmee een rol spelen in de keuze van de doelstellingen die Nederland met de organisatie van de Spelen in 2028 zou willen bereiken en de vertaling daarvan naar mogelijke thema's.

1.5 De relatie met de OHS

Gelijktijdig met het in kaart brengen van de kosten en baten is in opdracht van de minister van Infrastructuur en Milieu (I&M) onderzocht waar de Olympische voorzieningen in Nederland gerealiseerd kunnen worden en tot welke aanpassingen in de infrastructuur dat zou moeten leiden. Het evaluatie-instrument is voor het eerst toegepast op de vijf ruimtelijke varianten die DHV en MUST hebben ontwikkeld in het programma OHS. Die toepassing levert interessante inzichten op over deze varianten en de achterliggende waardedrijvers.

De teams van Rebel/Arup en DHV/MUST hebben intensief contact gehad, waarin continue uitwisseling heeft plaatsgevonden van inzichten en resultaten. De resultaten van deze VMKB geven handvatten voor verdere verbetering van de in het programma OHS ontwikkelde varianten.

1.6 De relatie met het Olympisch Plan

Overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties hebben in de Alliantie Olympisch Plan 2028 hun krachten gebundeld. Het Olympisch Plan 2028, opgesteld in 2008 door initiatiefnemer NOC*NSF, is de ambitie om door middel van sport een positieve bijdrage te leveren aan Nederland, nu en in de toekomst. Met de mogelijkheid dat de Olympische en Paralympische Spelen in 2028 in Nederland worden georganiseerd in het vooruitzicht.

Het Olympisch Plan formuleert acht ambities die betrekking hebben op onder meer sport, welzijn, economie en ruimtelijke ordening. Realisatie van de in het Olympisch Plan beschreven ambities, draagt ertoe bij dat Nederland in 2019 beter gesteld staat voor het indienen van een *bid* voor de Olympische en Paralympische Spelen van 2028.

De organisatie van de Spelen maakt geen onderdeel uit van het Olympisch Plan, maar zou een uitkomst daarvan kunnen zijn. Het kabinet heeft zich achter het Plan geschaard, doch draagt geen verantwoordelijkheid in de realisatie daarvan. Het huidige kabinet omarmt de doelstellingen van het Plan, maar brengt in reactie op het Plan focus aan op (i) sport en bewegen in de buurt; (ii) uitblinken in sport, (iii) economische betekenis van sport en (iv) ruimtelijke ambitie en Olympische Spelen.

De kosten en baten van realisatie van het Olympisch Plan vallen buiten deze Verkenning.

7.Zie House of Commons (2008): The budget for the London 2012 Olympic and Paralympic Games. Fourteenth Report of Session 2007–08.

1.7 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 behandelt de belangrijkste lessen en bevindingen uit het literatuuronderzoek. Daarbij geven we aan hoe we die lessen en bevindingen toepassen in deze VMKB. Hoofdstuk 3 gaat in op de methodologie en de manier van rekenen. Dit is relevant voor het op een juiste manier interpreteren van de resultaten.

Voor een deel van de kosten- en batenposten geldt dat deze niet verschillen per variant. Omwille van de leesbaarheid van het rapport behandelt hoofdstuk 4 eerst de niet-locatieafhankelijke inkomsten en uitgaven van het organiserend comité van de Spelen, het OCOG. In hoofdstuk 5 gaan we in op de niet-locatieafhankelijke maatschappelijke kosten en baten. Hoofdstuk 6 presenteert de in het programma OHS ontwikkelde varianten, de locatieafhankelijke kosten en baten én het saldo van elk van de varianten. De locatieafhankelijke kosten en baten zijn geraamd door DHV. Een toelichting op deze ramingen is te vinden in het rapport 'Olympische Hoofdstructuur. Alternatieven en hun implicaties', dat tegelijk met dit rapport is gepubliceerd.

Hoofdstuk 7 besteedt aandacht aan de gevoeligheid van de uitkomsten. Hoofdstuk 8 presenteert de belangrijkste conclusies en aanbevelingen.

Lessen uit de literatuurstudie

Voorafgaand aan het opstellen en voor de eerste maal toepassen van het evaluatie-instrument, heeft het onderzoeksteam een uitgebreide literatuurstudie gedaan. Daarbij zijn alle Olympische en Paralympische Zomerspelen sinds 1992[8]; de Olympische en Paralympische Winterspelen van 2002, de grote wielerevenementen in Nederland (start Vuelta, Giro en Tour de France), het EK zwemmen 2008, het WK voetbal 2006 en het EK voetbal 2000 geanalyseerd. Daarnaast zijn met de Floriade 2002 en Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001 ook twee niet-sportevenementen geanalyseerd.

De literatuurstudie heeft ons geholpen in het verbeteren van onze methodologische aanpak, aangrijpingspunten opgeleverd voor de waardering van financiële en economische effecten, inzicht gegeven in bepalende factoren bij het organiseren van een succesvol Olympisch toernooi met grote maatschappelijke waarde en inzicht gegeven in risico' s die zich bij de organisatie van de Spelen kunnen voordoen.

2.1 Toepassing van evaluatie-instrumenten

Methodologische keuzen van grote invloed op uitkomst MKBA

Uit de literatuur blijkt dat methodologische keuzen een grote invloed hebben op de uitkomst van een MKBA. Voor deze VMKB geldt dat in het bijzonder voor de definitie van het nulalternatief, het toerekenen van de baten van toerisme en het monetariseren van niet-financiële effecten.

In zijn second opinion (Hypercube et al, 2010) op de door SEO uitgevoerde MKBA van het WK voetbal van 2018 (SEO, 2010), constateert Hypercube dat de voor de WK noodzakelijke uitbreiding van de stadions na de WK, gebruikt zullen worden door de voetbalclubs. Omdat de voetbalclubs baat hebben bij de uitbreiding van hun stadion, stelt Hypercube dat niet alle kosten van die uitbreiding aan de organisatie van het WK mag worden toegerekend. Met significant andere uitkomsten tot gevolg.

Een vergelijkbare kwestie speelt bij de investeringen in infrastructuur. Om tot een goede inschatting te komen van de mate waarin investeringen moeten worden toegerekend aan de Spelen, moet worden beantwoord (i) of het infrastructuurproject wel écht nodig is om de Spelen te organiseren, (ii) of het project niet ook zou worden gerealiseerd zonder de Spelen, (iii) wanneer het project dan zou worden gerealiseerd en (iv) wat de maatschappelijke baten van het project zijn nadat de Spelen zijn afgelopen. Moeilijk te beantwoorden vragen die gemakkelijk tot veel discussie leiden.

Bij de toerekening van baten doen zich vergelijkbare vraagstukken voor als bij de toerekening van kosten. Goed voorbeeld daarvan is de bestedingen van toeristen. De buitenlandse bezoekers van het evenement besteden geld, maar in hoeverre dit additioneel is en toegerekend kan worden aan het evenement, hangt onder meer af van de vraag hoeveel toeristen het land ook zonder de Spelen zouden bezoeken. De uitgaven van buitenlandse bezoekers mogen dus niet zonder meer worden toegerekend aan de Spelen.

Tot slot is de wijze van monetariseren van niet-financiële effecten een belangrijke methodologische kwestie. Niet alle effecten zijn financieel. De wijze waarop niet-financiële effecten gemonetariseerd worden, kan een aanzienlijke impact hebben op de uitkomsten van het onderzoek.

We hebben alle in de begeleidingsgroep vertegenwoordigde stakeholders nauw betrokken bij de methodologie en de definitie van het nulalternatief. Voor een aantal gevallen hebben we de effecten van een andere methodologische keuze in kaart gebracht. Bijvoorbeeld rond de aannamen omtrent investeringen in infrastructuur. De flexibele opzet van het evaluatie-instrument, maakt het eenvoudig om methodologisch uitgangspunten aan te passen en de varianten daarmee opnieuw door te rekenen.

Ex post vaak negatiever dan ex ante

Uit onze literatuurstudie blijkt dat ex-poststudies vaak minder positief zijn dan ex-antestudies. Soms is dit verschil zelfs opvallend groot, zoals bij de start van de Giro d'Italia in Amsterdam 2010, waar het aantal bezoekers meer dan 50% lager was dan verwacht.[9] Er lijken diverse verklaringen te zijn voor dit verschijnsel:

1. **Optimism bias.** Het meewerken aan een onderzoek van een dergelijk prestigieus evenement kan ertoe leiden dat onderzoekers, opdrachtgever of leveranciers van onderzoeksgegevens worden gegrepen door het

8. Met uitzondering van de Olympische en Paralympische Spelen van Beijing 2008.

9. Gemeente Amsterdam, 2009; Meerwaarde,2010.

vooruitzicht van het evenement en, al dan niet bewust, de neiging ontwikkelen baten te overschatten en de kosten te onderschatten.

2. **Pessimism bias.** Na afloop van het evenement ontstaat bij de onderzoeker of leverancier van onderzoeksgegevens de neiging om juist heel kritisch naar het evenement te kijken, waardoor al dan niet bewust de neiging ontstaat om kosten te overschatten en baten te onderschatten. Dit fenomeen staat ook wel bekend als *hindsight bias*.

3. **Neutraliteit opdrachtgever.** De opdrachtgevers van ex-antestudies staan vaak niet neutraal ten opzichte van het te onderzoeken evenement. In sommige gevallen ontstaat de indruk dat een ex-anteonderzoek expliciet tot doel had om argumenten te leveren om het gunningscomité of het brede publiek te overtuigen van nut en noodzaak van het evenement.

4. **Mooier en groter.** Aanvullende eisen en wensen vanuit de politiek, het IOC of door maatschappelijke ontwikkelingen leiden ertoe dat de feitelijke investeringskosten hoger uitpakken dan noodzakelijk en in eerste aanleg geraamd was.

5. **Niet-monetariseerbare effecten.** Ex-antestudies houden vrijwel zonder uitzondering rekening met de niet-monetariseerbare effecten als 'het effect op nationale trots'. Deze posten blijken ook een belangrijke rol te spelen in de besluitvorming over een evenement. Ex-poststudies beperken zich over het algemeen juist op de effecten die wel te monetariseren zijn.

6. **Prijsopdrijvend effect.** De kosten lijken vaak hoger uit te vallen, omdat de omvang van de investeringen een prijsopdrijvend effecten hebben op bijvoorbeeld de bouwkosten.

7. **Substitutie, verdringing en weglekken.** Tenslotte blijken veel ex-antestudies voorbij te gaan aan mogelijke negatieve effecten als substitutie, verdringing en weglekken.

Om over- en onderschatting zoveel mogelijk te voorkomen, rekenen we steeds drie situaties door. Naast de meest waarschijnlijke *base case* verkennen we ook de effecten van een *worst case* en een *best case*. Daardoor maken we de mogelijke spreiding van uitkomsten zichtbaar. Daarnaast besteden we aandacht aan negatieve effecten door substitutie- , verdringing- en weglekken.[10] Tot slot hebben wij onze (tussen)producten voorgelegd aan onze Board of Advisors, die (i) leerervaringen in bracht van eerdere Olympische Spelen en grote evenementen, (ii) toezag op de kwaliteit van onze analyses en zuiverheid in de toepassing van de methodologie en (iii) de opdracht had ons te behoeden voor "*optimism bias*".

2.2 Het organisatiecomité

De kosten van het organiserend comité zijn de afgelopen jaren steeds toegenomen. Daarbij worden in de financiële analyse van het OCOG lang niet alle investeringen in sportfaciliteiten en infrastructuur meegenomen. Deze kosten worden meestal gedragen door de overheid. Indien mogelijk draagt het OCOG een deel van zijn inkomsten af aan deze overheden.[11]

10. ***Substitutie:*** *Geld dat bezoekers van een (sport)evenement uitgeven aan dat evenement in plaats van aan andere activiteiten in de lokale economie is een her-allocatie van uitgaven in die economie en kan niet gezien worden als netto toename van economische activiteit (Matheson, 2002).*
Verdringing: *Als hotels in de gaststad op het moment dat het evenement plaatsvindt normaal gesproken bijna vol zitten, verdringt het sportevenement uitgaven in plaats van een aanvulling te vormen op de reguliere toeristische economie (Matheson, 2002).*
Weglekeffecten: *Geld dat door buitenlanders in Nederland wordt besteed, blijft niet helemaal in Nederland, maar lekt weg voor een deel weer weg naar het buitenland door de import van goederen of diensten.*

11. *Een recente uitzondering hierop is Londen. Hier zijn de budgets en de verantwoordelijkheden voor de relevante investeringen (bijvoorbeeld in sportaccommodaties en in bereikbaarheidsmaatregelen) gebundeld in de Olympic Delivery Authority, omdat al snel na de gunning van de Spelen bleek dat de grote hoeveelheid betrokken overheden niet goed met elkaar samenwerkten.*

Welke investeringen voor rekening van het OCOG komen verschilt per casus. Daarom is de volledige samenstelling van de kostenkant van het OCOG en de exacte ontwikkeling daarvan moeilijk in kaart te brengen. Grote kostenposten zijn in ieder geval de uitgaven voor personeel en voor technologie, alsmede de investeringen die aan het OCOG worden toegerekend. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de kosten en opbrengsten van het OCOG tussen 1972 en 2000 in miljoen USD, prijspeil 1995.

Tabel 1: Kosten en opbrengsten van het OCOG tussen 1972 en 2000 in miljoen USD, prijspeil 1995 (PwC 2004)

Organise-rende stad	Operatio-nele kosten	Opbreng-sten	Balans (excl. grote inves-teringen)	Balans totaal
1972 Munich	546	1.090	544	(-687)
1976 Montreal	399	936	537	(-1,228)
1980 Moscow	Niet beschikbaar			
1984 Los Angeles	467	1.123	656	335
1988 Seoul	512	1.319	807	556
1992 Barcelona	1.611	1.850	239	3
1996 Atlanta	1.202	1.686	484	0
2000 Sydney	1.700	1.900	239	0

De opbrengst uit ticketverkoop is goed in te schatten (zie Arup 2002). Het aantal wedstrijddagen per sport is bekend evenals de huidige eisen aan de grootte van de wedstrijdfaciliteiten. Met aanvullende aannames over de ticketprijzen is een raming van de ticketopbrengsten op te stellen, gegeven de huidige eisen van het IOC. Een lastig punt vormt de mogelijkheid dat de IOC-eisen veranderen, waaronder het aantal tickets dat gereserveerd moet worden voor leden van de IOC-familie.

Het inschatten van de opbrengsten uit de verkoop van TV-rechten is minder eenvoudig. Het is duidelijk dat deze opbrengsten de afgelopen jaren gestaag zijn gestegen. Door de opkomst van internet en sociale media is het echter voorstelbaar dat de rol van de televisie de komende achttien jaar zal veranderen. Daardoor is alleen het extrapoleren van de ontwikkelingen uit het verleden onvoldoende om een schatting te maken van de opbrengsten uit TV-rechten in 2028.

Tabel 2: Opbrengsten TV-rechten tussen 1960 en 2008 (IOC 2005)

Jaar	Organiserende stad	Opbrengst TV-rechten (USD)
1960	Rome	1.178.000
1964	Tokyo	1.578.000
1968	Mexico City	9.750.000
1972	Munich	17.790.000
1976	Montreal	34.860.000
1980	Moscow	87.980.000
1984	Los Angeles	286.900.000
1988	Seoul	402.600.000
1992	Barcelona	636.000.000
1996	Atlanta	898.200.000
2000	Sydney	1.331.500.000
2004	Athens	1.484.000.000
2008	Beijing	1.706.000.000

Aan sponsoropbrengsten wordt in de meeste studies minder aandacht besteed dan aan opbrengsten uit ticketverkoop en TV-rechten. De rapporten die hier wel over spreken, spreken elkaar soms tegen. Zo stelt Preuss (2002) dat de sponsorgelden van Atlanta en Sydney even hoog waren, terwijl het London East Research Institute (2007) stelt dat de inkomsten uit sponsorgelden in Sydney juist aanzienlijk lager waren dan die van Atlanta.

Tabel 3: Sponsorgelden tussen 1972 en 2002

Jaar	Organiserende stad	Sponsorgelden in miljoen USD (1995) volgens Preuss (2002)	Sponsorgelden in miljoen USD (2000) volgens London East Research Institute (2007)
1972	Munich	0	.
1976	Montreal	40	.
1984	Los Angeles	219	.
1988	Seoul	215	.
1992	Barcelona	550	628
1996	Atlanta	588	739
2000	Sydney	588	570

Waar informatie over voorgaande Spelen te beperkt is of van onvoldoende kwaliteit, baseren we ons zoveel mogelijk op de gegevens over de Spelen in Londen. Daarnaast hanteren we een spreiding in aannamen in de *worst case*, *base case* en *best case*. Doordat we er in de *worst case* van uit gaan dat alles tegenzit en in de *best case* dat alles meezit, verwachten we de volledige bandbreedte in beeld te brengen.

2.3 Olympische faciliteiten

De kosten voor de sportfaciliteiten kunnen goed in kaart worden gebracht. De meeste investeringsuitgaven worden gedaan voor een klein aantal faciliteiten. In Londen wordt gesproken van de '*Big Five*': Olympisch Stadion, Olympisch Dorp, Pers- en Mediacentrum, Zwemcomplex en het stadion voor baanwielrennen (LOCOG 2007). Het nulalternatief bepaalt de aard en de samenstelling van de *Big Five*, omdat sommige faciliteiten mogelijk reeds beschikbaar zijn.

Voor wat betreft de overige faciliteiten zijn de uitgaven beperkt. Zo zijn bijvoorbeeld in de ex-ante-MKBA voor Londen 2012 voor de voetbalstadions aanpassingskosten van slechts 1,25 miljoen pond opgenomen (Arup, 2002). Het gaat dan om additionele veiligheidskosten en de kosten van het verwijderen van logo's om te voldoen aan de eisen van het IOC. Ook Nederland lijkt over ruim voldoende stadioncapaciteit te beschikken om de voetbalwedstrijden tijdens de Olympische en Paralympische Spelen te organiseren.

Pas als er echte ontwerpen van de faciliteiten zijn, kunnen de kosten meer betrouwbaar geraamd worden. Uit de literatuur blijkt dat het zover voor de Spelen goed mogelijk is om te werken met kengetallen. De ervaring uit de afgelopen jaren leert bijvoorbeeld dat de kosten van een nieuw Olympisch Stadion tussen de 400 en de 600 miljoen euro liggen.[12] Vergelijkbare kengetallen zijn ook voor andere faciliteiten beschikbaar. Bij het gebruik van kengetallen wordt uitgegaan van de huidige eisen van het IOC.

In de aanloop naar de Spelen blijken de kostenramingen vaak naar boven te moeten worden bijgesteld (London East Research Institute, 2007). In Londen werden de kostenoverschrijdingen vooral veroorzaakt, doordat steeds meer projecten gericht op ontwikkeling van de stad werden gekoppeld aan de organisatie van de Olympische Spelen. Daarnaast speelde ook aanvullende politieke wensen, aanvullende eisen vanuit het IOC en (onvoorziene) stijgingen van de productiekosten een rol.

In samenspraak met de ontwerpers van de OHS zijn de *Big Five* gedefinieerd als het Olympisch Stadion, het Olympisch Dorp, het Pers- en Mediacentrum, het Olympische Zwemcomplex en de Basketbalhal.[13]

De kosten en baten voor de *Big Five* zijn gedetailleerd in kaart gebracht; voor de kosten van de overige faciliteiten werken we met een kengetal. Voor de toerekening van de kosten stellen we ons steeds de vraag wat sowieso al zou worden gerealiseerd en wat echt voor de Spelen wordt gerealiseerd. Zoals bijvoorbeeld de extra voorzieningen in een Olympisch Dorp voor de sporters en de transformatiekosten na afloop van de Spelen.

2.4 Veiligheid

Enkele maanden voor de Winterspelen van 2002 vonden de aanslagen van 11 september plaats en een dag na de gunning van de Spelen aan Londen de aanslag in het Londense openbaar vervoer. Deze gebeurtenissen hebben ertoe bijgedragen dat veiligheid een belangrijk issue en een belangrijke kostenpost is geworden. Harde cijfers over de kosten van veiligheidsmaatregelen zijn echter nauwelijks beschikbaar. Omdat ze door verschillende partijen op een verschillende manier worden gemaakt (politie, OCOG, grensbewaking), maar ook omdat hierover vanuit veiligheidsoverwegingen geen mededelingen worden gedaan.

Onderstaande tabel toont de budgetten voor veiligheid van de organiserende comités van Londen en Rio, alsmede de begrotingen van de kandidaatsteden New York, Parijs, Moskou en Madrid. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de tabel maar een deel van de veiligheidskosten bevat.

Tabel 4: Deel uitgaven aan veiligheid voor de Spelen in 2012 en 2016

Jaar	Stad	OCOG-budget veiligheid (prijspeil)	Bron	Uitgaven aan veiligheid in euro en prijspeil 2011[14]
2012	London	$36.800.000 (2005)	IOC (2005)	31.900.384
2012	NYC	$101.000.000 (2005)	IOC (2005)	87.552.686
2012	Paris	$89.500.000 (2005)	IOC (2005)	77.583.816
2012	Moskou	$67.000.000 (2005)	IOC (2005)	58.079.504
2012	Madrid	$95.000.000 (2005)	IOC (2005)	82.351.536
2016	Rio	$23.345.000 (2008)	Rio (2009b)	18.846.995

12. *De genoemde bouwkosten sluiten niet noodzakelijk aan bij de raming door de ontwerpers van de OHS. De cijfers uit de twee bronnen zijn daarom niet met elkaar vergelijkbaar. Om een concreet voorbeeld te noemen: de hier genoemde kosten zijn de zuivere bouwkosten, terwijl de ontwerpers van de OHS ook de kosten voor de grondverwerving mee hebben geraamd.*
13. *De samenstelling van de Big Five kan per Olympische Spelen veranderen. De Big Five zijn over het algemeen de Olympische faciliteiten waarmee de meeste investeringen gemoeid zijn. Welke faciliteiten dit zijn, is onder meer afhankelijk van ontwerpkeuzes, maar ook van het gebruik van bestaande voorzieningen.*
14. *Eigen berekening Rebel op basis van huidige wisselkoersen en een inflatie van 2,4% per jaar.*

Het *bid* van Rio maakt onderscheid tussen (i) operationele kosten vallend binnen het OCOG-budget, (ii) operationele kosten buiten het OCOG-budget en (iii) investeringen buiten het OCOG-budget (Rio 2009).

In dit onderzoek maken we gebruik van de meest recente gegevens over de veiligheidskosten rond de Spelen van 2012 en 2016. Vanwege de onzekerheid hanteren we ook hier een bandbreedte.

2.5 Toerisme

Één van de belangrijkste monetariseerbare effecten gedurende de Olympische en Paralympische Spelen is het effect op toerisme vanuit het buitenland en daarmee op de bestedingen in Nederland (een batenpost in de VMKB). Het aantal toeristen voor, tijdens en na de Spelen verschilt per fase en land. Zo waren er in Barcelona in 1992 minder toeristen dan in een 'normaal' jaar. In Sydney waren er in 2000 juist veel meer toeristen dan normaal (London East Research Institute, 2007).

Een model van Preuss et al. (2007) geeft aan hoe de effecten van een groot sportevenement op toerisme zuiver in kaart kunnen worden gebracht. Het model onderscheidt tien groepen, die elk op hun eigen manier meegenomen moeten worden in een MKBA.

Wij hebben nog een elfde groep toegevoegd: *Companions*. Dat zijn personen die meereizen met een evenementbezoeker, maar zelf geen kaarten voor het evenement hebben. Ook deze toeristen hebben een positief effect op de totale bestedingen. Logisch startpunt voor het inschatten van het aantal toeristen, is het aantal tickets dat wordt verkocht aan buitenlanders.

Er komen niet alleen mensen naar het organiserende land voor de Spelen, er blijven ook mensen weg die anders wel zouden komen. In de literatuur lijkt overeenstemming te bestaan dat een verdringingseffect optreedt, maar ook dat het moeilijk is om vast te stellen hoe groot dat effect precies is. De referentiesituatie kan immers niet worden gemeten. Ondermeer omdat er nooit sprake is van een 'typisch' jaar, er altijd sprake is van conjuncturele ontwikkeling en omdat zich effecten voordoen als '*time switching*'.

Als hotels normaal gesproken vol zitten, dan zullen de 'normale' gasten plaats moeten maken voor de evenementbezoekers (Preuss et al.2007). Hypercube (2010) stelt dat daarom het verdringingseffect in Amsterdam, waar de normale bezettingsgraad hoog is, groter zal zijn dan in de rest van Nederland. Arup (2002) kiest in Londen voor een pragmatische aanpak en maakt een berekening van het verwachte aantal benodigde hotelkamers per dag vanwege Olympisch bezoek en constateren dat dit maximaal 60% van de totale capaciteit in beslag neemt. Daarom kan het verdringingseffect niet groter zijn dan 60%.

Zonder vervolginvesteringen ebt het imago-effect na de Spelen snel weg. Veel onderzoekers geloven dat Sydney door niet te investeren in het behoud van imago, kansen heeft laten liggen op het gebied van toerisme (Korporaal, 2010). In Barcelona is na de organisatie van de Spelen juist wel veel gedaan aan toeristische marketing. Onderzoek naar Rotterdam Culturele Hoofdstad suggereert dat de

Tabel 5: Verscheidenheid aan groepen toeristen gerelateerd aan de Spelen (Preuss et al. 2007)

Type	Omschrijving	Effect op totale bestedingen
Home stayers	Residents who opt to stay in the city and spend their money at home rather than on a vacation out of the region at some other time in the year	Positief
Runaways	Residents who leave the city and take a holiday out of the region	Negatief
Changers	Residents who leave the city/region and take their holidays at the time of the event rather than at some other time in the year	Neutraal
Casuals	Tourists who would have visited the city/region even without the event	Neutraal
Time switchers	Tourists who wanted to travel to the city/region but at another time	Neutraal
Residents	Residents who would have been in the city/region without the event	Neutraal
Avoiders, Cancellers	Tourists that totally cancelled their trip	Negatief
Avoiders, Pre/Post Switchers	Tourists that will come later or came earlier	Positief
Extentioners	Tourists who would have come anyway but stay longer because of the event	Positief
Event visitors	Persons who travel to the host city because of the event	Positief

Culturele Hoofdstad in zichzelf zo'n sterk merk is, dat mensen ieder jaar de Culturele Hoofdstad nareizen, in plaats van dat het evenement een blijvend effect heeft op het imago van de organiserende stad. Dat wordt geïllustreerd door het aantal hotelovernachtingen in Rotterdam. In 2001 piekte dat op 511.800, maar het jaar nadat Rotterdam Culturele Hoofdstad was, lag het aantal overnachtingen alweer op het niveau van 2000; ruim 462.000 (Richard en Wilson, 2004).

Voor het inschatten van de kosten en baten uit toerisme, starten we met het inschatten van het aantal tickets dat verkocht zal worden aan buitenlanders. In deze VMKB gebruiken we kengetallen om de totale bestedingen van toeristen te bepalen. Het gaat dan om kengetallen met betrekking tot het gemiddelde aantal overnachtingen per toerist, het gemiddelde aantal bezochte evenementen en de gemiddelde bestedingen per dag. Daarnaast houden we zowel bij de accommodatievraag als de bestedingen rekening met wegblijfeffecten volgens de aanpak van Preuss waarbij de aannames variëren in de *worst*, *base* en *best case*.

2.6 Niet-succesvolle *bids*

Uit de literatuur (Masterman 2010) blijkt dat ook een niet-succesvol *bid* ertoe kan leiden dat positieve baten gegenereerd worden.

Een niet-succesvol *bid* kan als katalysator worden gebruikt om elementen van het *bid* (vooral gebiedsontwikkelingsprojecten) ook zonder de Spelen te realiseren. Een voorbeeld hiervan is Toronto, waar de *bids* voor de Spelen van 1996 en 2008 plannen voor de opwaardering van het waterfront bevatten. Hoewel de *bids* onsuccesvol bleken, gaan de plannen nu door. Dit leidt tot investeringen van meer dan 8 miljard euro tot 2020.

Daarnaast noemt Masterman het opdoen van ervaring voor een mogelijk later *bid* als waardevol. Voorbeelden hiervoor zijn de succesvolle *bids* van Londen 2012 (eerdere *bids* van Birmingham 1992 en Manchester 1996 en 2000 waren onsuccesvol), Beijing 2008 (*bid* in 2000 was onsuccesvol), Athene 2004 (*bid* in 1996 was onsuccesvol) en Sydney 2000 (*bids* van Brisbane 1992 en Melbourne 1996 waren onsuccesvol).

De lessen van niet-succesvolle *bids* gaan vaak ook in op de zogenoemde Olympisch Effecten. Een Olympisch Effect is het duwtje dat de Olympische Spelen kan geven in het realiseren van beleidsdoelstellingen op een ander beleidsterrein. In deze Verkenning worden deze Olympische Effecten geïnventariseerd en op kwalitatieve wijze beschreven.

2.7 Olympisch Effect

Veel mensen geloven dat de revitalisering van het Londense Stratford zonder het vooruitzicht (of de druk) van de Spelen van 2012 niet van de grond zou zijn gekomen. De trots en het vertrouwen dat mensen krijgen als 'hun' wijk of stad wordt aangewezen als mogelijk belangrijke locatie voor de Spelen heeft effect op het gedrag en kan daardoor een Olympisch Effect creëren. Vertrouwen leidt tot de bereidheid om te investeren. Investeringen die op hun beurt leiden tot verbetering van de leefkwaliteit. Een effect dat in en rond Stratford kan worden waargenomen en dat zich zonder de Spelen mogelijk minder snel zou hebben voorgedaan of minder impact zou hebben gehad. Sommige kandidaat-steden, zoals bijvoorbeeld Birmingham, hebben een Olympisch Effect gerealiseerd terwijl hun *bid* door het IOC niet werd gehonoreerd. Je hoeft de Olympische Spelen dus niet per se toegewezen te krijgen om een Olympisch Effect te kunnen realiseren.

Een ander voorbeeld is Barcelona. Ruim voor de Spelen van 1992 was deze plaats voor veel toeristen een niet bijzondere bestemming. Het potentieel van Barcelona als kustplaats – met de toen al aanwezige bezienswaardigheden – werd daardoor onderbenut. Barcelona heeft in de aanloop naar de Spelen fors geïnvesteerd om zich aantrekkelijk te maken voor toeristen en de Spelen met succes gebruikt om dat aan de wereld kenbaar te maken. Het Olympisch Effect zou kleiner zijn geweest als Barcelona, zoals bijvoorbeeld London, wereldwijd reeds erkend zou zijn als interessante toeristische bestemming. Het Olympisch Effect kan ook optreden in de *branding* van een land. De Spelen worden dan vooral benut om het land in de etalage te zetten. Het biedt een bijzondere kans om de wereld te laten zien wat men in huis heeft. Dat kan structurele effecten hebben op de economie; de externe oriëntatie neemt toe en dat kan gepaard gaan met een toename van de handel.

De Spelen kunnen bijdragen aan gevoelens van nationale trots of invloed hebben op de sportparticipatie, en daarmee op de volksgezondheid. Veel genoemd in de literatuur zijn ook de emancipatie van mensen met een beperking, onderlinge verbondenheid en verhoging van

burgerparticipatie. Effecten die als een motief kunnen dienen voor een land om zich te kandideren voor de organisatie van de Spelen.

De precieze omvang van een Olympisch Effect is vaak moeilijk te bepalen, laat staan te waarderen. Bovendien is de omvang van een Olympisch Effect afhankelijk van de gekozen (neven)doelstellingen, de strategie om die doelstellingen te realiseren en de wijze waarop daar op operationeel niveau invulling aan is gegeven. De omvang van het Olympisch Effect is mede afhankelijk van de mate waarin met behulp van de Olympische Spelen het aanwezig, maar onbenut potentieel ontsloten kan worden.

We bespreken eerst enkele algemene noties en gaan daarna in op de bevindingen uit de literatuur voor een aantal Spelen.

Spelen en internationale handel

Rose en Spiegel (2010) illustreren via empirisch onderzoek dat het organiseren van de Spelen de externe oriëntatie van een land kan bevorderen en daarmee een positief en structureel effect kan hebben op de internationale handelspositie van dat land. Voor landen die een sterkere internationale handelspositie nastreven, is dit een aantrekkelijk perspectief. De auteurs stellen dat de exportniveaus van landen die de Spelen hebben georganiseerd substantieel hoger liggen (tot zelfs 30%). Bijzonder is echter dat dit positieve effect ook optreedt bij landen die een niet succesvol *bid* hebben uitgebracht. Tegelijkertijd nuanceren de auteurs het resultaat van hun analyses. Zij signaleren dat het Olympisch Effect op de handel niet zozeer het directe gevolg is van de Spelen zelf of de daarvoor benodigde infrastructuur: "*Instead, our empirical findings suggest that bidding for the Olympics is a costly policy signal that is followed by future liberalisation*".

Spelen en economische groei

In de PwC European Outlook June 2004, geeft PwC onder meer een opsomming van de impact van de Spelen op de ontwikkeling van het bruto regionaal binnenlands product op basis van gepubliceerde kosten-batenanalyses. Dit overzicht geeft onder meer de economische impact van de Spelen op het regionaal product van Barcelona 1992 (0,03%) en van Sydney (2,78%).[15] Daarbij wordt wel aangetekend dat de impact vaak ex ante is ingeschat met behulp van modelmatige benaderingen waarbij niet altijd rekening wordt gehouden met verdringingseffecten door beperkingen aan de aanbodkant van de economie.

Spelen en infrastructuur

Volgens de PwC-publicatie "Game on, Mega-event infrastructure opportunities" (april 2011) kunnen de Spelen met name een katalyserende werking hebben in regio's waar sprake is van een relatief achterbliivende infrastructuur: "*The impact of hosting major sporting events varies according to the level of development in the host city and country, according to Andrew Zimbalist, an economics professor at Smith College in Massachusetts who has authored several books on sports economics. Zimbalist says with proper planning, hosting a large event can serve as a catalyst for infrastructure development, thus benefiting less developed areas more than those with a well-developed infrastructure already in place*".

Barcelona 1992

Volgens een van onderzoek Ferran Brunet (1995) hebben de Spelen van Barcelona een stevige impuls gegeven aan de economische ontwikkelingen van de regio. "*The induced impact in the period from 1987 to 1992 was calculated to be (ca) 14,8 mrd euro*". Zowel het toerisme als het zakelijk bezoek is sterk toegenomen in de periode 1990-1998. Daarnaast hebben de Spelen een stevige impact gehad op de stedelijke ontwikkelingen: "*Change in the urban configuration and potential of Barcelona due to the 1992 Olympic Games has been enormous. The Olympic nomination was the spark that lead to the application of a previously elaborated urban plan concerning the project of Barcelona. Beyond the Olympic Games there has been a leap forward in the perception of the city of itself, in terms of urban planning in Barcelona*" (Deloitte 2004).

Atlanta 1996

Onderzoek over de impact van de Spelen van Atlanta gaat met name in op de effecten van de Spelen op de arbeidsmarkt; zowel permanente als tijdelijke banen zijn gecreëerd. Volgens een optimistische raming in de ex-postevaluatie van Baade and Matheson (2002) gaat het om circa 40.000 banen waarvan een aanmerkelijk deel (meer dan 40%) van tijdelijke aard. De Spelen gingen gepaard met directe bestedingsimpulsen van bezoekers en het organiserend comité, beiden geraamd op iets meer dan 1 miljard euro (prijspeil 2011) Daarnaast zijn de extra directe en indirecte bestedingsimpulsen geraamd op 2,5 mrd euro (prijspeil 2011; bron: Deloitte 2004).

15. Het Sydney Metropolitan GRP bedroeg in 2009-2010 circa 240 miljard dollar (Economy Western Sydney).

Als het gaat om de impuls op stedelijke ontwikkelingen dan zijn de beelden wisselend: "*The Summerhill neighborhood received significant benefits, and the Techwood/Clark Howell project probably would not have been undertaken without the Games. But the other low-income neighborhoods received little direct benefit from the 1996 Olympics. The conditions present there before the Games are still there today. Perhaps it was unrealistic to expect that an event like the Olympics would motivate people to tackle deeply embedded social ills. The initial expectations of how the Olympics would benefit the city, and particularly its low-income residents, may have been too high (French en Disher 1997)*".

Sydney 2000

Onderzoek naar de effecten van de Spelen in Sydney wijzen op de impact op het regionaal product. Die impact wordt in een gemiddeld jaar in de periode 1997/98 tot 2000/01 geraamd op 1,4 mrd AUD (1996 prijzen; circa 1,3 mrd euro in prijzen 2011). De promotionele waarde van de Spelen kan volgens Deloitte (2004) worden geraamd op 4,8 mrd AUD (ca. 4,5 mrd. Euro in prijzen 2011). Mede door de Spelen is het aantal nationale en internationale congressen in 10 maanden na de Spelen met een derde toegenomen. Daarnaast wordt door PwC een licht positief effect genoemd op de consumptieve bestedingen. De positieve resultaten zijn niet onomstreden: Madden (2007) berekent dat de Spelen tot een daling van de publieke en private consumptie ter hoogte van 2,1 miljard AUD hebben geleid. Tot slot: Haynes (2001) meldt dat een Australische enquête naar deelname aan sport weinig duurzame veranderingen in sportdeelname laat zien. Wel laat de enquête zien dat mensen door de Olympische Spelen meer sport op televisie zijn gaan kijken. Onderzoek van Toohey (2008) laat een vergelijkbaar beeld zien: de meest substantiële sportdeelname-gerelateerde impact van de Spelen was op passieve deelname zoals bijvoorbeeld kijken naar sportwedstrijden.

Athene 2004

Volgens Kasimati en Dawson (2009) hebben de Spelen bijgedragen aan een extra groei van het GDP (bruto binnenlands product) van 1,34% per jaar in de periode 1997 – 2005. In totaal zou het gaan om circa 18 mrd; deze wordt afgezet tegen een kostenpost van circa 7,2 mrd. Voor de periode 2006-2012 werd een extra groei voorzien van circa 0,5% per jaar. Door de Spelen is het aantal arbeidsplaatsen in de Attica regio in de periode 1998-2004 toegenomen met bijna 12%.

Londen 2012

Dr Adam Blake (2005) van de University of Nottingham schat de totale impact op het GDP van de UK in de periode 2005 tot 2016 op 1,9 mrd pond (2,2 mrd euro, prijzen 2011). In dezelfde periode wordt de toename van het regionale GDP geraamd op 5,9 mrd pond. Er vindt kennelijk een verschuiving plaats van economische activiteit: vanuit de periferie naar het centrum van de Spelen. Blake verklaart dit als volgt: "*spending in London by UK residents from outside London visiting the Games; movement of workers, whether migrants, commuter or temporary migrants, into London because of higher wages in the capital; and the provision of Lottery funding, which in effect transfers money to the capital*".

België 2016

Deloitte (2004) wijst in de haalbaarheidsstudie voor een mogelijk Belgisch *bid* voor de Spelen van 2016 op de mogelijk positieve gevolgen voor het toerisme. Uitgaande van een structurele toename in de periode 2009-2020 van 1,5% per jaar (aanname Deloitte) zou dat een gecumuleerde economische injectie van 6 tot 9 mrd euro kunnen betekenen. Deloitte bespreekt ook de mogelijke positieve gevolgen van een verhoogde interesse en participatie in sport, en de hogere fitheid en gezondheid van de bevolking. En verwijst daarbij naar een Australische studie waar vermijdbare ziektekosten van zes ziektes als gevolg van te weinig beweging wordt geraamd op circa 380 mln AUD; vertaald naar België zou dat een jaarlijkse besparing van circa 100 mln euro kunnen betekenen. Over de jaren heen is dat een veelvoud.

Tot slot

Hoewel een groot aantal effecten wordt benoemd, signaleren de meeste bronnen ook dat het lastig is de precieze impact (en meerwaarde) van de Spelen vast te stellen. De hierboven besproken kwantitatieve indicaties van de effecten moeten in dit licht worden beoordeeld. Duidelijk is wel dat een heldere strategie met betrekking tot het de na te streven effecten noodzakelijk is om überhaupt een meer duurzaam Olympisch Effect te bewerkstelligen.

2.8 Risico's

In de literatuur wordt een groot aantal risico's genoemd. We beperken ons hier tot de risico's die naar ons inzicht in deze verkennende fase van belang zijn:

1. Besluitvorming rondom ruimtelijke inrichting vormen een groot risico. Die zou er immers voor kunnen zorgen dat bepaalde investeringen niet of niet op tijd gedaan worden. Het rond hebben van de besluitvorming is ook een belangrijk criterium bij de beoordeling van het *bid*. Zo had New York City bij het beoordelen van haar *bid* voor 2012 de procedures rondom ruimtelijke inrichting nog niet rond en Londen al wel.

2. Het aantal bezoekers bij (sport-)evenementen kan tegenvallen. Om dit risico te verkleinen is het van belang de verwachte bezoekersaantallen steeds te blijven valideren. Bij de start van de Giro d'Italia in Amsterdam 2010 is het aantal bezoekers overschat (Gemeente Amsterdam, 2009; MeerWaarde, 2010). Dit type risico is bij de Olympische en Paralympische Spelen naar verwachting kleiner, omdat de ervaringen bij eerdere Olympische en Paralympische Spelen een betrouwbare basis bieden voor het inschatten van ticketopbrengsten.

3. Aan de centrale inkomstenbronnen zijn ook nadelen en risico's verbonden. Zo kan een exclusieve sponsordeal leiden tot een (te) grote afhankelijkheid van één of enkele partners (Allen et al, 2000). Daarnaast worden de onderhandelingen over de TV-rechten gevoerd door het IOC, waardoor het lokale organiserend comité nauwelijks controle heeft over de uitkomsten hiervan (Gray, 2002).

In dit onderzoek benoemen we per variant de grootste risico's met betrekking tot de realisatie. Onzekerheden ten aanzien van bijvoorbeeld het aantal bezoekers of de inkomsten van het OCOG worden in beeld gebracht via de *worst*-, *base*- en best-case.

Het evaluatie-instrument

Met het door Rebel ontworpen instrument kunnen de maatschappelijke kosten en baten van de organisatie van de Spelen voortdurend geëvalueerd worden. Het instrument bestaat uit een beschrijving van de methodologie, een flexibel rekenmodel en een databoek waarin alle invoervariabelen zijn opgenomen. Dit hoofdstuk gaat in op de methodologie achter de rekensommen in het rekenmodel. Maar ook op de manier waarop de resultaten van eerste rekensommen moeten worden geïnterpreteerd.

3.1 De Maatschappelijke Kosten-Batenanalyse

Het instrument sluit zoveel mogelijk aan bij de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). Een MKBA is een haalbaarheidsanalyse van een project, die daarbij de besluitvorming over dat project ondersteunt. Een MKBA brengt de effecten van een investeringsproject voor de welvaart in kaart en probeert die zoveel mogelijk te voorzien van een financiële waardering.

Wanneer zo veel mogelijk directe, indirecte en externe effecten van een project systematisch in kaart zijn gebracht, kan worden vastgesteld of de ontwikkeling van een project uit maatschappelijk-economisch oogpunt aantrekkelijk is. Een MKBA gaat daarmee verder dan een analyse van de financiële haalbaarheid. Die kijkt alleen naar financiële kosten en opbrengsten en niet naar maatschappelijk-economische effecten.

Een MKBA beperkt zich tot effecten die zich voordoen als gevolg van het project. Om die effecten te kunnen inschatten, moeten we weten hoe de wereld eruit zou zien zonder dat project. De beschrijving van de wereld zonder het project noemen we het 'nulalternatief'. Dat is dus niet de situatie waarin we niets doen, maar de situatie die zich voordoet als het project niet wordt gerealiseerd. Bijvoorbeeld: als ook zonder Olympische Spelen een stadion wordt gerealiseerd, dan maakt dat nieuwe stadion onderdeel uit van het nulalternatief. Onderstaande figuur toont dit principe. Zowel in het nulalternatief als in het projectalternatief zijn er ontwikkelingen. Om de waarde van de interventie vast te stellen, brengen we systematisch de extra kosten en extra opbrengsten van het projectalternatief ten opzichte van het nulalternatief in kaart.

Afbeelding 2: Schematisch weergave van nulalternatief en projectalternatief

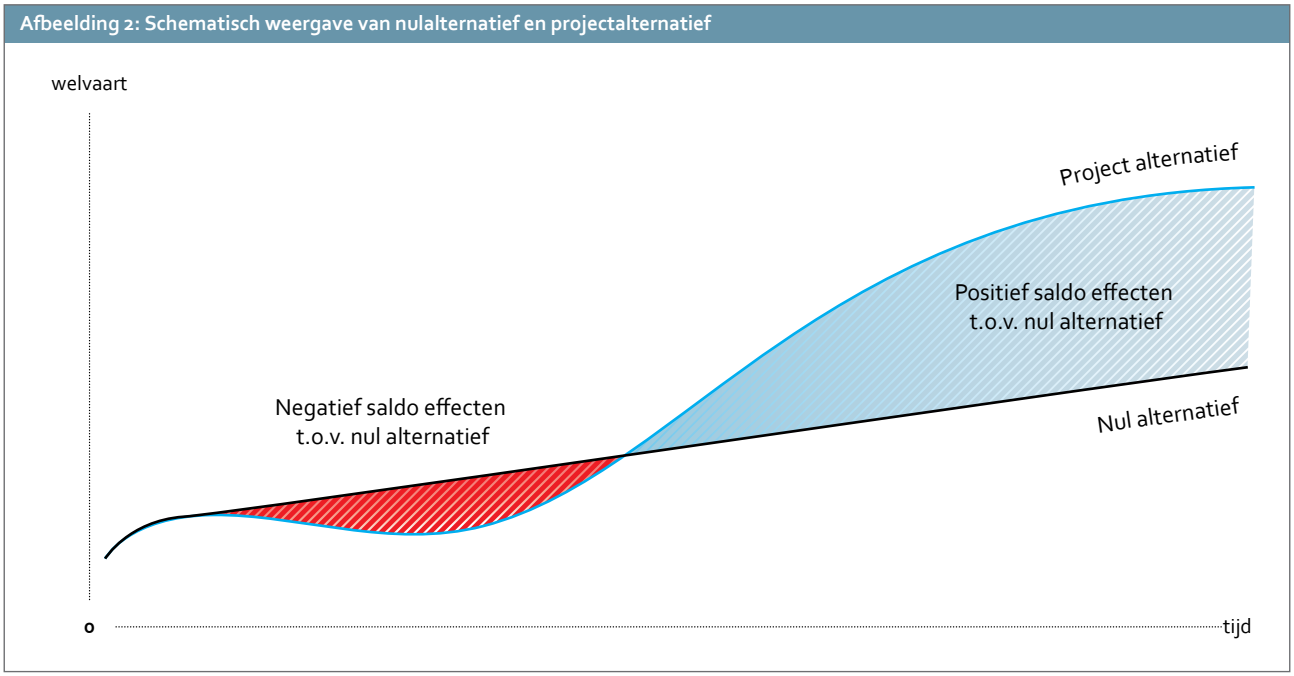

3.2 OEI-leidraad en flexibiliteit

Sinds 2000 is de MKBA verplicht voor alle grote infrastructuurprojecten in Nederland. Hiertoe is een standaard methodiek vastgesteld die Overzicht Effecten Infrastructuur (OEI) wordt genoemd. De daaruit voortgekomen OEI-leidraad is het vertrekpunt voor onze aanpak.

De OEI-leidraad gaat uit van de veronderstelling dat relevante informatie over het te bestuderen project beschikbaar is ten tijde van het uitvoeren van de analyse. Voor de Olympische Spelen is die veronderstelling, meer nog dan bij de meeste infrastructuurprojecten, moeilijk te hanteren. Er gaat in de toekomst immers nog een grote hoeveelheid informatie beschikbaar komen, die van invloed gaat zijn op de besluitvorming. Daarom hanteren wij bij de inrichting van het evaluatie-instrument en de interpretatie van de eerste resultaten een aanvulling op het OEI-kader vanuit de reële optiebenadering. Deze optiebenadering past in de gedachten die daarover door het CPB zijn ontwikkeld.[16] In deze VMKB hanteren we uitsluitend de strategische kant van de reële optie-benadering. We menen dat de waarderingskant van de reële optiebenadering een nuttige toepassing kan krijgen bij de besluitvorming die nog zal plaatsvinden voordat het definitieve *bid* wordt ingediend.

De resultaten uit deze VMKB betreffen zowel harde financiële informatie als meer kwalitatieve informatie, gebaseerd op de huidige inzichten en gegevens. In de loop der jaren komt er nieuwe informatie beschikbaar op basis waarvan het project kan worden bijgestuurd.
Met als resultaat dat de economische waarde van het project verbetert.[17] Deze 'extra' waarde mogen we beschouwen als optiewaarde.

In deze VMKB maken we onderscheid tussen de voorbereidingsfase (tot en met 2019) en de projectfase (vanaf 2020), die van elkaar worden gescheiden door het indienen van het *bid*. Vanaf indiening van het *bid* gaat Nederland immers echt risico lopen.[18] In de praktijk van dit onderzoek betekent dit dat we de kosten en baten van het "project" netto contant maken per start van het project in 2020.

3.3 Risico's en onzekerheden

De organisatie van de Spelen is nog ver weg en de toekomst is onzeker. In deze VMKB krijgen deze onzekerheden op verschillende manieren een plek, zoals is weergegeven in onderstaande tabel.[19]

Tabel 6: Omgaan met risico's en onzekerheden van de Spelen

Type risico	*Voorbeeld*	*Methode*
Beslisonzekerheden	Afzien van *bid* in 2016	Reële optiemethode
Pure risico's	Veiligheidsincidenten	Gevoeligheidsanalyse
Ramingsonzekerheden	Kosten van sportfaciliteiten	Bandbreedte op aannamen
Marktrisico	Prijsfluctuatie	Trend/groeipad
	Risico-opslag disconteringsvoet	Economische scenario's

De kosten en baten van de Olympische Spelen vallen in verschillende jaren en de omvang is onzeker. Omdat een euro vandaag meer waard is dan een euro morgen en een zekere euro meer waard is dan een onzekere euro, kunnen de geldstromen niet zomaar bij elkaar worden opgeteld. Om toch iets te kunnen zeggen over de waarde van de alternatieven, maken we gebruik van de netto contante waarde (NCW). Dit is een methode waarbij kasstromen via een disconteringsvoet in de toekomst worden vertaald naar een bedrag op een bepaald moment (i.c. 2020). Wij sluiten in deze VMKB aan bij de OEI-richtlijnen en hanteren reële prijzen plus een discontovoet van 5,5%; deze discontovoet bestaat uit 2,5% reële rente en 3% risicopremie.

Om meer grip te krijgen op marktrisico's is het zinvol om de uitkomst van de berekening aan een gevoeligheidsanalyse te onderwerpen en zo een beeld te schetsen van de bandbreedte waarbinnen de netto contante waarde zich waarschijnlijk zal bevinden. Dit doen we door onderscheid te maken tussen *base case*, *worst case* en *best case*. De *base case* beschrijft de naar de huidige inzichten meest waarschijnlijke situatie. De *best case* en de *worst case* beschrijven een situatie waarin alles mee- of tegenzit. We gebruiken voor de inschatting van de inputvariabelen één van de volgende methodieken:

16. *Al in 2000 opperde het CPB om de reële optiebenadering te benutten: "Door flexibele vormgeving en fasering van het project kan beter worden ingespeeld op toekomstige ontwikkelingen en kunnen de risico's van verkeerde beslissingen worden verkleind. Vanwege onzekerheid over toekomstige omstandigheden kan het verstandig zijn om bepaalde 'opties' open te houden totdat er meer duidelijkheid is. De reële optiebenadering biedt een kader voor zo'n strategische besluitvorming." (Risicowaardering bij publieke infrastructuurprojecten, 2004)*
17. *Recent heeft het KIM in de notitie "nut en noodzaak: het afwegen van kosten en baten" een uitwerking gegeven van onzekerheden en bijstuurmogelijkheden.*
18. *Uitzondering hierop vormen investeringen die reeds voor 2019 en speciaal voor de Spelen moeten worden gedaan.*
19. *In deze VMKB hebben wij de grootste onzekerheden in kaart gebracht, maar geen volledige risicowaardering gedaan.*

- Waar mogelijk maken we gebruik van empirische gegevens. Dit zijn gegevens van de Olympische Spelen tussen 1992 en 2008 en de verwachtingen voor 2012 en 2016. We gebruiken we het gemiddelde als *base case* en de hoogste of laagste realistische gegevens als *best* en *worst case*. Bij trendgevoelige variabelen doen een positieve of negatieve aanname over de ontwikkeling van deze variabele.

- Bij een aantal variabelen passen we op het empirische gemiddelde of het laatste inzicht een op- en afslag toe. Daarbij geldt dat de op- of afslag groter wordt als de variabele onzekerder is. Zo ontstaat een grotere bandbreedte.

- Als terugvaloptie passen we het 'expert judgement' toe. Dit geldt vooral bij variabelen die in de empirie een grote en niet trendafhankelijke variatie laten zien. Hier gaan we op zoek naar de meest realistische invulling voor mogelijke Olympische Spelen in Nederland.

De kans dat alles tegen of alles meezit is niet heel groot. Reden waarom we in de analyse de meest invloedrijke factoren identificeren, inclusief een duiding van het effect van andere aannames.

3.4 De financieel-economische analyse en de maatschappelijk-economische analyse

De financiële analyse bevat de directe, financiële kosten en opbrengsten van het OCOG, dus niet bijvoorbeeld de bestedingen van toeristen. De financiële analyse resulteert in een rendabele of een onrendabele top.

Vervolgens worden in de VMKB posten toegevoegd zoals de baten van toerisme en baten als gevolg van de bestedingsimpulsen door de OCOG. We corrigeren daarbij aan de batenkant voor inkomsten afkomstig van ingezetenen en voor verdringings- en weglekeffecten omdat niet alle bestedingen additioneel zijn of in Nederland blijven. Ten slotte voegen we een aantal kostenposten toe, zoals de organisatiekosten van de overheid en kosten van veiligheidsmaatregelen, voor zover niet afgedekt in het OCOG-budget.

In deze verkenning ligt de focus bij de Spelen zelf en gaat het er primair om gevoel te krijgen voor de direct daarmee samenhangende kosten en baten. De beoogde neveneffecten zijn nog niet benoemd. Dat is de reden waarom we in deze VMKB aandacht besteden aan een groot aantal moeilijk of niet te monetariseren "Olympische Effecten", maar deze vooral kwalitatief beschrijven. Om een beeld te krijgen voor de mogelijke ordegrootte, voegen we – waar verantwoord – een illustratie toe van de omvang.

Het totaal van de kosten en baten, inclusief PM-posten, is het resultaat van de VMKB.

3.5 Het nulalternatief en de projectalternatieven

Het nulalternatief beschrijft de wereld zonder de organisatie van de Spelen. Om een goede afweging te maken, moet het nulalternatief de meest waarschijnlijke situatie beschrijven. We gaan ervan uit dat in die situatie alle projecten uit het MIRT 2020 zijn gerealiseerd. Dat geldt ook voor de projecten die zijn opgenomen in de streek- en bestemmingsplannen.

Het is niet waarschijnlijk dat er na 2020 niet meer wordt geïnvesteerd in ruimte en infrastructuur. Daarom moeten we iets aannemen over investeringen die in de periode 2020 tot 2028 worden gedaan.

Over de grote sportfaciliteiten en het perscentrum maken we per ruimtelijke variant veronderstellingen over het al dan niet aanwezig zijn van bestaande faciliteiten in het nulalternatief. Voor wat betreft het Dorp gaan we er vanuit dat de woningen ook in het nulalternatief worden gebouwd op dezelfde of op een vergelijkbare locatie.

3.6 Bepaling van kosten en baten

3.6.1 Olympische voorzieningen

Big 3 Sportfaciliteiten

Indien voorzieningen als het Olympisch Stadion, het Zwemcomplex en de Basketbalhal nieuw worden gebouwd, hanteren we als uitgangspunt dat de realisatiekosten voor nieuwe voorzieningen in hun geheel worden meegenomen, inclusief extra voorzieningen en transformatiekosten voor

en na de Spelen.[20] Dat zijn de kosten die gemaakt moeten worden om de betreffende faciliteit te transformeren naar zijn uiteindelijke vorm en waarin hij maximale maatschappelijke waarde heeft. Denk bijvoorbeeld aan het omvormen van het Olympisch Stadion naar een voetbalstadion. De exploitatiewaarde (positief bij een stadion of negatief zoals bij een zwemhal) van de nieuwe, permanente voorzienig na de Spelen wordt vertaald naar een (virtuele) verkoopwaarde na transformatie. Deze (virtuele) verkoopwaarde wordt als opbrengst meegenomen in de analyse tenzij sprake is van gederfde inkomsten uit exploitatie elders.

Indien in een variant gebruik kan worden gemaakt van bestaande faciliteiten worden alleen de kosten voor extra voorzieningen en/of transformatie meegenomen. Voor bestaande en/of tijdelijke faciliteiten geldt dat geen verkoopwaarde meegenomen wordt in de financiële analyse.

Olympisch Dorp

Uitgangspunt is dat het Olympisch Dorp bestaat uit 3.000 woningen die na transformatie in 2031 en 2032 worden verkocht. In elk van de varianten wordt aangenomen dat die woningen niet additioneel zijn. In de financieel-economische analyse zijn de woningen gewaardeerd op basis van benchmarkinformatie van vergelijkbare wijken[21] en worden tegen deze 'normale' marktprijs meegenomen. Daar staan de kosten van realisatie inclusief die van de tijdelijke voorzieningen en de transformatie na de Spelen tegenover; deze zijn aangeleverd door DHV.
In de VMKB worden per saldo per variant alleen de kosten van de tijdelijke voorzieningen in het Olympisch Dorp en de transformatiekosten nadien toegerekend aan de Spelen. Het gaat hierbij volgens de ramingen van DHV gemiddeld om 40% van de totale kosten voor het Olympisch Dorp.

Pers – en Mediacentrum

Indien gebruik gemaakt wordt van nieuwe gebouwen voor de functie als Pers- en Mediacentrum zijn de volledige kosten meegenomen in de analyse. Daarnaast zijn de mogelijke verkoopopbrengsten na de Spelen in kaart gebracht. Hierbij is de waarde van kantoorgebouwen in proxygebieden berekend aan de hand van vigerende huurprijzen per m^2. Een proxygebied is een gebied dat qua locatie en doelgroep vergelijkbaar is met de locatie van het Pers- en Mediacentrum.

Indien er in een variant sprake is van het gebruik van een bestaand gebouw, worden alleen de meerkosten (bijvoorbeeld voor de transformatie voor en na de Spelen) meegenomen in de berekeningen. Voor de Pers- en Mediacentra op bestaande locaties zijn geen verkoopopbrengsten meegenomen in de analyse.

Overige sportfaciliteiten

Voor de overige wedstrijdfaciliteiten zijn vanuit het OHS-traject geen nadere gegevens beschikbaar over (additionele) kosten. In de VMKB wordt verondersteld dat het vooral gaat om tijdelijke aanpassingen van bestaande faciliteiten. De kosten hiervoor worden meegenomen in het budget van het organiserend comité. Op basis van de ervaringen met eerdere Spelen gaat het om ongeveer 260 miljoen euro. Dit is ongeveer 20% van de kosten voor de investeringen die in duurste varianten van de *Big Five*-sportfaciliteiten worden gedaan. In het achterliggende rekenmodel is de mogelijkheid ingebouwd om op een later moment een meer gedetailleerde raming van bijvoorbeeld de transformatiekosten en (virtuele) verkoopwaardes mee te nemen.

3.6.2 Transportinfrastructuur

Infrastructuurmaatregelen in het nulalternatief worden verondersteld te zijn gerealiseerd. De daarmee samenhangende investeringskosten zijn niet toegerekend aan de Spelen. De investeringskosten van infrastructuur speciaal gerealiseerd voor de Spelen, worden volledig meegenomen. DHV heeft deze OS-specifieke projecten geïdentificeerd en voorzien van een kostenraming.

Daarnaast zijn er projecten die weliswaar voorwaardelijk geacht worden voor de Spelen, maar een breder belang dienen. Dit noemen wij OS-structurele projecten. Veel van deze projecten zijn op dit moment al in studie. De kosten en baten van projecten die ook zonder de Spelen gerealiseerd worden, mogen niet worden toegerekend aan de Spelen. Die projecten maken onderdeel uit van het nulalternatief. Als een project zonder de Spelen niet gerealiseerd wordt, moeten kosten en baten wél worden toegerekend aan de Spelen.

---

20. De ramingen van DHV voor de Big Five bevatten de directe bouwkosten, de indirecte bouwkosten (eenmalige kosten, algemene bouwplaatskosten, uitvoeringskosten, algemene kosten en winst), een risico-opslag op de bouwkosten, de vastgoedkosten (kosten voor verwerving, sloop, sanering en de inbreng van publieke gronden), een risico-opslag op de vastgoedkosten, de engineeringkosten en een opslag voor de scheefte.

21. Hierbij hebben we de woningprijzen in omliggende en/of vergelijkbare wijken op basis van Funda-informatie geanalyseerd.

Omdat we nog niet precies weten welke projecten wel en welke niet worden gerealiseerd, rekenen we in deze VMKB de gemiddelde waarde van beide situaties toe aan de Spelen.

Bij de toerekening van de kosten en baten zijn we uitgegaan van een gemiddelde baten/kosten-verhouding van 0,9. Als de realisatie van de desbetreffende projecten dichter bij komt, kunnen specifieke MKBA's per project opgesteld worden.

3.6.3 Het OCOG

Het OCOG is de organisatie die de Spelen op operationeel niveau organiseert. Of zoals een medewerker van the Olympic Delivery Authority (ODA) het omschreef: '*We provide the theater, the OCOG organises the play*'.

De financieel-economische analyse

De belangrijkste financiële opbrengsten van het OCOG zijn die uit:

1. **Tickets:** bepaald door de totale hoeveelheid beschikbare tickets te verminderen met het aantal tickets dat gratis beschikbaar wordt gesteld aan leden van de IOC-familie, sponsoren plus andere genodigden en het percentage tickets dat onverkocht blijft; en vervolgens dit volume te vermenigvuldigen met de gemiddelde prijs per ticket.

2. **Uitzendrechten:** de som van de fee die alle zenders en overige instellingen aan het IOC betalen om de Spelen uit te mogen zenden.

3. **Merchandise:** de inkomsten uit de verkoop van onder meer licenties, Olympische munten en (Olympische) loten.[22]

4. **Sponsorgelden:** waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen het wereldwijde TOP- sponsorprogramma van het IOC en een nationaal sponsorprogramma ('domestic programme'). Verondersteld wordt dat bijna 50% van de opbrengsten uit het TOP-programma en 100% van de opbrengsten uit het sponsorprogramma terecht komen bij het OCOG.

De financiële opbrengsten van het OCOG worden volledig meegenomen in de financiële analyse en worden aangewend om allerlei kosten geheel of gedeeltelijk af te dekken. Het gaat om bijdragen aan (het gebruik van) de faciliteiten, transportkosten, evenementskosten etc. en kosten aan technologie en veiligheid. Maar ook het betalen van het eigen personeel en het inzetten van vrijwilligers zijn belangrijke uitgavenposten van het OCOG. Over het algemeen geeft het OCOG van het organiserende land ongeveer evenveel geld uit als zij binnenkrijgt. Op grond van deze aanname gaan we in deze VMKB ervan uit dat het geheel van de inkomsten van het OCOG beschikbaar is voor de dekking van kosten voor de Spelen.

Die kosten van het OCOG ontlenen we aan de opgaven van de Spelen van Londen, van Rio en van een *bid* voor Kopenhagen. De kosten hebben in die opgaven onder meer betrekking op operationele kosten voor faciliteiten, op arbeidskosten, technologiekosten, veiligheid, ceremonies, transportkosten, Paralympische Spelen, marketing en administratie.

De vertaling naar de VMKB

De rendabele of onrendabele top van het OCOG nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de uitgaven door het OCOG ter dekking van zijn kosten mee als bestedingsimpuls voor de Nederlandse economie. In de VMKB zijn deze uitgaven derhalve een batenpost. De post mag echter niet geheel als batenpost worden opgevoerd; twee correcties zijn nodig.

Als de Spelen niet in Nederland worden georganiseerd dan geven de Nederlandse bezoekers hun geld wel aan iets anders uit dan tickets en *merchandise*. Voor deze opbrengsten voeren we daarom in de VMKB een correctiepost 'niet-additioneel' op. Ook bij de sponsorgelden uit het nationaal sponsorprogramma houden we rekening met 'niet-additionele' inkomsten en corrigeren hiervoor in de VMKB. Bij opbrengsten uit het TOP-programma en uit uitzendrechten gaan we ervan uit dat er geen sprake is van Nederlandse uitgaven. Nederlandse zenders betalen om beelden van de Spelen uit te mogen, maar het gaat hier op de totale inkomsten uit uitzendrechten om zo'n klein percentage dat het in dit stadium niet de moeite is dit effect mee te nemen.

Deze aldus te berekenen uitgaven, mogen niet geheel worden meegenomen als batenpost in de VMKB omdat er sprake is van weglekeffecten. Deze treden op doordat de OCOG ook goederen en diensten uit het buitenland betrekt.

---

22. Overigens zijn dit soort merchandising-activiteiten geen nieuw verschijnsel: voor de Spelen van 1928 in Amsterdam zijn Olympische postzegels uitgegeven, wat tot een winst van 50.000 gulden leidde. Deze winst diende ter medebekostiging van het nieuwe Olympisch Stadion in Amsterdam.

Daarnaast zijn er – afhankelijk van het economisch tij – verdringingseffecten. Bij laagconjunctuur is de verdringing beperkt; bij hoogconjunctuur zijn de productiefactoren goed bezet, is de verdringing hoog en zijn bijgevolg de baten uit de bestedingsimpuls lager.[23]

3.6.4 Toerisme

Het vertrekpunt voor de berekening van de effecten met betrekking tot toerisme is het aantal verkochte tickets en de verdeling daarvan onder ingezetenen en niet-ingezetenen of buitenlandse toeristen. Voor wat betreft de verdeling kijken we naar beschikbare gegevens over de Spelen in Athene en die van Londen.

De financieel-economische analyse

Het OCOG draagt niet bij aan kosten voor verblijfsaccommodatie anders dan het Olympisch Dorp. Daarom zijn hiervoor geen kosten meegenomen in de financieel-economische analyse.

De vertaling naar de VMKB

Door de Spelen komen veel bezoekers naar Nederland. Mogelijk is de bestaande kamervoorraad – in hotels én in andere faciliteiten – ontoereikend. In dat geval zullen er additionele investeringen gedaan moeten worden in de (tijdelijke) uitbreiding van de kamervoorraad. We berekenen of er additionele investeringen nodig zijn, en zo ja, hoe hoog die dan zijn en in hoeverre deze worden afgedekt.

De uitgaven door toeristen leveren een bestedingsimpuls voor de Nederlandse economie en zijn derhalve in de VMKB een batenpost. Voor de berekening van de bestedingen van bezoekers uit het buitenland, hanteren we aannamen over aantallen bezoekers in de verschillende categorieën, gemiddelde verblijfsduur en gemiddelde bestedingen per dag. De post mag echter niet geheel als batenpost worden opgevoerd.

Geld dat door buitenlanders in Nederland wordt besteed, blijft niet helemaal in Nederland maar lekt voor een deel weer weg naar het buitenland. Bijvoorbeeld omdat het hotel waarin zij verblijven onderdeel is van een Amerikaanse keten of omdat het restaurant zijn fles wijn in Italië koopt. Daarnaast kunnen verdringingseffecten optreden, al naar gelang de bezettingsgraad van de faciliteiten en de toeristische voorzieningen (afhankelijk van de conjunctuur). Met beide effecten wordt rekening gehouden.

3.6.5 Overige kosten overheid

Om de Olympische Spelen te kunnen organiseren, maakt de overheid verschillende kosten. Deze nemen we mee in de VMKB-analyse. Het gaat hierbij – naast de eerder besproken investeringen in *Big Five*-faciliteiten en in transportinfrastructuur – om organisatiekosten voor de overheid zelf en om uitgaven voor veiligheid.

De overheid zal organisatiekosten maken om de Spelen voor te bereiden en mogelijk te maken. Daarbij maken we onderscheid tussen de inzet van ambtenaren en inhuur van derden, zoals bijvoorbeeld adviseurs. Deze kosten worden toegerekend aan de Spelen. Deze post is ook van belang voor het bepalen van de financiële consequenties van een besluit van het Kabinet om een Nederlands *bid* niet te ondersteunen en van het indienen van een onsuccesvol *bid*. De kosten worden ingeschat door (1) assumpties op te stellen over het aantal FTE's dat bij de overheid nodig is om de taken in te vullen en door (2) te onderzoeken hoe hoog de bidkosten van eerdere kandidaatsteden waren. In het analyse-instrument maken wij daarbij een onderscheid naar vijf perioden: de voorbereiding (2011-2015), de bidfase (2016-2021), de bouwfase (2022-2027), de Spelen zelf (2028) en de post-Spelenfase (2029-2035).

Ook worden er kosten gemaakt voor veiligheid. We gaan ervan uit dat een deel van deze kosten door het OCOG wordt afgedekt en derhalve wordt meegenomen in de financieel-economische analyse. De ervaring met de Spelen van Londen 2012 en Rio 2016 leert echter, dat ook de overheid zelf in veiligheidsmaatregelen moet investeren. De kosten hiervoor nemen we mee in de VMKB.

Een opmerking tot slot: het is denkbaar dat het IOC fiscale garanties of vrijstellingen verlangt van de overheid. Voor dit moment ontbreken duidelijke aanwijzingen waarover het zou moeten gaan en welke extra kosten in de zin van gederfde opbrengsten daar dan eventueel mee gemoeid zijn. Reden om deze post als negatieve PM-post op te voeren.

---

23. Het meenemen van het bestedingsimpuls van het OCOG is geen dubbeltelling van baten. Het volgende voorbeeld maakt dit duidelijk. Stel: het OCOG ontvangt 10 miljoen euro van een buitenlandse sponsor. Dit geld wordt geheel besteed aan de inkoop van transportdiensten in Nederland. De rekening van het OCOG sluit dus op nul. Tegelijkertijd genereren de uitgaven van het OCOG extra economische activiteiten in de transportsector. De 10 miljoen euro zijn vanuit een MKBA-perspectief een batenpost, omdat het geld een bestedingsimpuls genereert dat in het nulalternatief niet optreedt.

3.6.6 Olympisch Effect

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 kunnen er bij de organisatie van de Spelen allerlei neveneffecten optreden. Juist die neveneffecten kunnen een argument zijn om de Spelen naar Nederland te willen halen. Het extra duwtje dat de Spelen kan brengen in ruimtelijke ontwikkelingen, *branding* of onderlinge verbondenheid en dat niet op een andere wijze kan worden georganiseerd noemen wij het Olympisch Effect. Dat Olympisch Effect kan worden gestuurd en versterkt wanneer bewuste keuzen worden gemaakt en gerichte strategieën worden ontwikkeld gericht op het maximaliseren van de 'bijvangst' voor Nederland.

Op dit moment zijn die keuzen nog niet gemaakt. In deze VMKB bespreken we de neveneffecten met name kwalitatief en doen dat aan de hand van de in onderstaande figuur opgenomen hoofdthema's. We zoomen per thema in en geven een korte kwalitatieve beschouwing, waar mogelijk en verantwoord geïllustreerd door een indicatieve kwantitatieve beschouwing.

Bijvangsten en neveneffecten moeten worden afgezet tegen het veronderstelde nulalternatief. Voor de beschouwingen geldt dat op ieder van de genoemde thema sprake is van 'bestaand beleid' om beoogde effecten te genereren.

De organisatie van de Spelen kan er echter toe bijdragen dat bepaalde beoogde ontwikkelingen (i) eerder worden gerealiseerd omdat de projecten en effecten naar voren worden gehaald in de tijd. Ook is het denkbaar dat deze effecten (ii) beter en/of hoogwaardiger worden gerealiseerd. De Spelen leiden ertoe dat het niveau van de beoogde ontwikkeling toeneemt en dat er aldus additionele waarde wordt gecreëerd.

De Spelen kunnen ook negatieve effecten met zich brengen zoals de extra belasting van het milieu en/of reistijdverliezen voor regulier verkeer als gevolg van het tijdelijke Olympisch verkeer. Investeringsprogramma's gericht op het maximaliseren van beoogde effecten, zoals bijvoorbeeld het stimuleren van toerisme, kunnen tot deze categorie worden gerekend.

Tabel 7 : Overzicht mogelijke Olympische Effecten

Thema	*Economische activiteiten*	*Bestedingsimpulsen*	*Ruimte en Infrastructuur*	*Sociaal-maatschappelijk*
Effecten	Aanzuigende werking vervolgevenementen	Consumenten vertrouwen	Katalysator Ruimtelijke Ontwikkelingen (stedelijke vernieuwing en transformatie)	Katalysator breedte sport en volksgezondheid
	Katalysator Innovatie	Impulsen bouwsector & efficiencyverbeteringen	Katalysator realisatie Infrastructuur	Sociale cohesie en nationale trots
	NL – *Branding* en Naamsbekendheid	Aanwenden werkgelegenheid	Belasting bestaande sytemen (reistijdverliezen)	Burgerparticipatie
	Foreign Direct Investments & vestigingskwaliteit;		Additionele milieueffecten	Acceptatie mensen met beperkingen
	Structurele impuls Toerisme			

De financiële analyse: het organiserend comité

Het organiserend comité is verantwoordelijk voor allerlei operationele activiteiten rondom de Spelen, en voor de bekostiging van deze activiteiten. Het OCOG betaalt de kosten uit een aantal opbrengstenposten die voor een groot deel uit het buitenland komen. Het OCOG kan beschouwd worden als tijdelijke werkmaatschappij.

4.1 Overzicht

De volgende tabel bevat de opbrengsten en uitgaven van het organiserend comité.

Tabel 8: Overzicht opbrengsten en uitgaven OCOG				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Opbrengsten uit ticketverkoop	270	486	728	2027-2028
Uitzendrechten	347	672	1.212	2024-2028
Merchandising	32	103	180	
TOP -sponsor-programma	206	377	581	
Nationaal Spon-sorprogramma	238	432	713	
Tussensom: OCOG-op-brengsten	1.093	2.070	3.414	
Organisatie-kosten OCOG	-1.900	-1.700	-1.500	
Financieel resultaat OCOG (niet verdiscon-teerd, prijspeil 2011)	-807	370	1.914	

4.2 Opbrengsten

4.2.1 Ticketverkoop

Het totaal aantal beschikbare tickets wordt bepaald door de capaciteit van de stadions en het aantal wedstrijden dat in elk van die stadions plaatsvindt. Omdat de informatie op dat detailniveau nog niet voorhanden is, baseren wij ons op ticketverkopen tijdens eerdere Spelen.[24] [25] Gemiddeld zijn tijdens de Zomerspelen in de periode 1996-2016 ongeveer 8,7 miljoen tickets beschikbaar. Dat cijfer gebruiken wij in de *base case*. In de *worst case* gebruiken het laagste aantal beschikbare tickets (6,1 miljoen, Athene 2004), in de *best case* het hoogste aantal beschikbare tickets (11,3 miljoen, Atlanta 1996)[26].

Een deel van de tickets wordt gratis beschikbaar gesteld aan de leden van de IOC-familie, sponsoren en andere genodigden. Alleen van Sydney is bekend hoeveel tickets voor deze categorieën zijn gereserveerd, te weten circa 800.000. Daarom gaan wij er in de *base*, *worst* en *best case* vanuit dat 800.000 tickets beschikbaar blijven voor deze categorieën en dat deze dus niet worden verkocht.

Bij de onderzochte evenementen is gemiddeld 82% van de totaal voor het publiek beschikbare tickets verkocht.[27] Dat betekent dat gemiddeld 18% van de beschikbare plaatsen leeg zijn gebleven. Het verkooppercentage van 82% hanteren we in onze *base case*. In de *worst* en *best case* hanteren we respectievelijk het laagste (68%, Athene 2004) en hoogste (92,4%, London 2012) percentage verkochte tickets.

De inkomsten uit ticketverkoop worden bepaald door het product van het aantal verkochte tickets en de prijs van die tickets. De prijzen van de tickets worden door het OCOG zelf bepaald. Bij de onderzochte evenementen bleken de ticketprijzen enorm te variëren, waarbij geen duidelijke opgaande of neergaande trend was waar te nemen. Het IOC (2010) verklaart hierover: *'The OCOGs and the IOC work to ensure the availability of tickets are priced to accommodate the wide-ranging economic circumstances of the public and to establish ticket prices in accordance with the domestic market prices for major sporting events.'* Langs deze lijn geredeneerd, achten wij de pricing strategy van London 2012 het meest representatief voor onze VMKB. Omdat het in deze fase nog weinig zinvol is om te differentiëren naar rangen of evenementen, hanteren we in alle cases een afronding van de ticketprijs van London: 75 euro.

24. *Niet voor alle landen is dit getal beschikbaar: voor veel landen is alleen bekend hoeveel tickets er voor het publiek beschikbaar zijn / waren. Dit getal is exclusief de tickets voor IOC familieleden, sponsoren en andere genodigden, en betreft dus niet het totaal. Om toch een inschatting te maken van het totale aantal tickets dat beschikbaar is / was, hebben we het gemiddeld aantal tickets dat beschikbaar is voor IOC-familieleden, sponsors en genodigden (800.000) opgeteld bij de gegevens over het aantal tickets dat beschikbaar is / was voor publiek. Die 800.000 is gebaseerd op het aantal tickets dat tijdens de Spelen van Sydney voor IOC familieleden, sponsors en genodigden gereserveerd was.*
25. *Bij het bepalen van de ticketinkomsten hebben we de Spelen van Bejing steeds buiten beschouwing gelaten, aangezien het onduidelijk is of de gegevens hierover betrouwbaar zijn.*
26. *Deze aantallen zijn inclusief de Paralympische Spelen.*
27. *Uiteraard moet nog blijken hoe hoog de percentages zijn in London 2012 en Rio 2016 zijn. Voor het percentage tickets dat tijdens deze Spelen verkocht zal worden baseren we ons op de MKBA van Arup over London en het bid van Rio.*

Tabel 9: Aantal tickets in drie cases en de te verwachten opbrengsten				
	Worst case	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Totaal aantal tickets	6,1 miljoen	8,7 miljoen	11,3 miljoen	2027-2028
Af: Tickets voor IOC familie, etc.	0,8 miljoen	0,8 miljoen	0,8 miljoen	
Tussensom: beschikbaar voor verkoop	5,3 miljoen	7,9 miljoen	10,5 miljoen	
Daadwerkelijk verkocht (percentage)	68%	82%	92,4%	
Daadwerkelijk verkocht (aantal)	3,6 miljoen	6,5 miljoen	9,7 miljoen	
Gemiddelde prijs per ticket	75 euro	75 euro	75 euro	
Opbrengsten uit ticketverkoop in euro (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	270	486	728	

De tickets worden verkocht aan ingezetenen en niet-ingezetenen. Uit eerdere Spelen en biedingen is weinig beschikbaar over de nationaliteit van de personen die een ticket kopen. Zelfs als die gegevens wel beschikbaar zouden zijn, zouden ze niet zomaar naar de Nederlandse situatie vertaald kunnen worden omdat geografische ligging, mate van toerisme en economisch klimaat in deze een belangrijke rol spelen.

Met die waarschuwing in ons achterhoofd nemen we de MKBA van Arup over de Spelen in London als uitgangspunt. Arup gaat er vanuit dat 70% van de tickets door Engelsen gekocht wordt. Echter, in het Verenigde Koninkrijk wonen meer mensen dan in Nederland. Daarom kunnen we dit cijfer niet zomaar overnemen. Volgens de MKBA van Arup worden (afhankelijk van de assumpties) 6,1 miljoen tickets of 7,7 miljoen tickets door Engelsen gekocht. Uitgaand van het aantal inwoners van Engeland, Schotland en Wales (rond 61 miljoen) komen we uit op een fractie van 0,1 c.q. 0,125. In Nederland zijn de reisafstanden kleiner en kiezen daarom een fractie van 0,. Bij circa 17 miljoen mensen in Nederland betekent dit dat ca. 40% van de tickets aan Nederlanders verkocht worden. We hanteren deze assumptie in alle cases.

4.2.2 Uitzendrechten

De ontwikkeling van *social media* en van de snel opkomende economieën, dragen bij aan de onzekerheid rond de opbrengst van de uitzendrechten. Over de afgelopen jaren is er een opgaande trend te zien in de opbrengst van uitzendrechten. In de *base case* gaan we uit van de opbrengsten van Bejing: 1.371 miljoen euro. De opbrengsten van Atlanta hanteren we als ondergrens in de *worst case*: 708 miljoen euro. In de *best case* gaan we er vanuit dat de positieve trend zich doorzet en komen zo uit op een aanname van 2.474 miljoen euro.

Van de totale opbrengst uit de verkoop van uitzendrechten komt 49% ten goede aan het OCOG. De rest blijft binnen de Olympische beweging (IOC, 2008). Omdat het voor de verdeling van het geld binnen de Olympische beweging niet uitmaakt waar de Spelen plaatsvinden – in Nederland of ergens anders – nemen we in de VMKB alleen de 49% mee die ten goede komt aan het OCOG.

Tabel 10: Inkomsten OCOG uit Uitzendrechten				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Totaal	708	1.371	2.474	2024-2028
Aandeel OCOG	49%	49%	49%	
Uitzendrechten (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	347	672	1.212	

4.2.3 Merchandising

Het IOC maakt in haar verslaglegging over merchandising onderscheid naar drie opbrengstenbronnen:

- **Licentieprogramma.** Dit programma heeft betrekking op de verkoop van producten die zijn voorzien van het logo van de Spelen. In de *base case* nemen we het gemiddelde van de Spelen en biedingen in de periode 1996-2016: 73 miljoen euro. In de *worst case* gaan we uit van 32 miljoen euro en in de *best case* van 123 miljoen euro.[28]

- **Uitgifte van munten en postzegels.** Sommige landen kiezen ervoor speciale munten en postzegels uit te geven. Op basis van ervaringen met eerdere biedingen komen

28. Het is moeilijk om hierover goed vergelijkbare bedragen te vinden. Daarom hebben wij ons gebaseerd op de scoring van biedingen door het IOC, waarbij dit een van de criteria is. In die opbrengsten is geen duidelijke trend te herkennen. Er zijn uitschieters naar boven (Chicago met 123 miljoen euro) en naar beneden (Rio met 32 miljoen euro). Beijing is uit de dataset genomen, omdat deze naar ons idee niet representatief is.

we uit op een opbrengst van 5 miljoen euro voor de OCOG in de *base case*. In de worst en *best case* hanteren we respectievelijk 0 en 10 miljoen euro.

- **Olympische loterijen.** De *base case* gaat uit van het gemiddelde van (verwachte) opbrengsten uit loterijen: 25 miljoen euro.[29] In de *worst case* wordt er geen Olympische loterij georganiseerd, in de *best case* levert die de, met uitzondering van Londen, hoogst bekende verwachte opbrengst op: 47 miljoen euro. Er is geen rekening gehouden met bijdragen uit bestaande loterijen, zoals de Sponsor Bingo Loterij of de Lotto.

Tabel 11: Inkomsten OCOG uit Merchandising				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Licenties	32	73	123	2024-2028
Olympische munten	0	5	10	
Olympische loterij	0	25	47	
Merchandising (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	32	103	180	

4.2.4 TOP-Sponsorprogramma

The Olympic Partners (TOP) Programme is het wereldwijde sponsor programma van het IOC. Eens in de vier jaar worden de deelnemers aan dit programma geselecteerd. Iedere periode omvat dus Zomer- en Winterspelen. Deelnemers aan het programma krijgen de exclusieve rechten op de verkoop en *advertising* van producten in een bepaalde categorie. Denk aan Coca-Cola voor niet-alcoholische dranken, Atos Origin voor IT en McDonald's voor eten (IOC, 2010).

De opbrengsten uit het TOP-programma zijn de afgelopen jaren steeds gestegen. In de *base case* gaan we er vanuit dat die stijging zich doorzet en extrapoleren we de cijfers van de periode 1997-2008 lineair naar de periode 2025-2028.[30] Dat resulteert in een opbrengst van 1.258 miljoen euro, waarvan 30% naar het OCOG gaat. De rest van de opbrengst gaat naar het IOC, de nationale comités en de organisatie van de Winterspelen. In de *worst case* veronderstellen we geen verdere stijging en gaan uit van de opbrengsten van de laatste periode: 683 miljoen euro. In de *best case* extrapoleren we de cijfers van de periode 1997-2008 volgens gecumuleerde groei naar de periode 2025-2028, wat leidt tot een verwachte opbrengst van 1.935 miljoen waarvan 30% voor het OCOG.

Tabel 12: Inkomsten OCOG uit TOP-sponsorprogramma				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
TOP Sponsor-programma (niet verdiscon-teerd, prijspeil 2011)	206	377	581	2024-2028

4.2.5 Nationaal Sponsorprogramma

Naast het TOP-programma is er een nationaal Olympisch sponsorprogramma. Dit wordt georganiseerd door de OCOG onder directie van het IOC (IOC, 2010). In het nationale sponsorprogramma worden over het algemeen sponsoren, leveranciers en aanbieders onderscheiden (IOC,2010).

Omdat de inkomsten uit het nationale sponsorprogramma nog onbekend zijn, baseren we ons ook hier op ervaringen bij eerdere Spelen en *bids* over de periode 1996-2016.[31] Ook hier is geen duidelijke trend zichtbaar en daarom gebruiken we in de *base case* de gemiddelde opbrengst: 432 miljoen euro. In de *worst case* gaan we uit van de laagste verwachte opbrengst (Athene, 238 miljoen euro) en in de *best case* van de hoogste verwachte opbrengst (New York, 713 miljoen euro). De inkomsten uit het nationaal sponsorprogramma komen ten goede aan het OCOG, het betreffende NOC en het Olympisch team. Omdat de verdeling van de gelden nog onduidelijk is, maar alle gelden in Nederland terechtkomen, gaan we er voor het gemak vanuit dat 100% van de opbrengsten terechtkomt bij het OCOG.

Tabel 13: Inkomsten OCOG uit Nationaal Sponsorprogramma				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Nationaal Spon-sorprogramma (niet verdiscon-teerd, prijspeil 2011)	238	432	713	2024-2028

29. Daarbij hebben wij ons gebaseerd op de bids van Parijs (47 miljoen euro), Moskou (6 miljoen euro) en Madrid (21 miljoen euro).

30. Omdat 1997 – 2000 de eerste periode was waarin Zomer- en Winterspelen niet in hetzelfde jaar georganiseerd werden baseren we ons op de cijfers vanaf die periode.

31. Hier is uitschieter Beijing (960 miljoen euro) uit de dataset gelaten.

4.3 Organisatiekosten OCOG

Het budget van het organiserend comité wordt in de *bid books* van eerdere kandidaat en *host* steden ingedeeld in 17 kostenposten:

Tabel 14: Kostenposten OCOG			
Kostenpost	*Indicatatie (mln euro)*	*Kostenpost*	*Indicatatie (mln euro)*
OpEx Sport facilities[32]	260	Catering	30
OpEx Village	170	Transport	110
OpEx Press/ Mediacentre	40	Security	40
Work force	180	Paralympics	110
Information systems	240	Marketing	80
Telecommunication	100	Administration	180
Internet	20	Pre-Games coordination	30
Ceremonies	70	Other costs	240
Medical services	10	Totaal	1.910

Wij baseren onze inschatting van de kosten op een analyse van de *bid books* van Londen 2012 en Rio 2016, en van de inschatting die is gemaakt voor een mogelijk *bid* van Kopenhagen voor de Spelen van 2024. Daarbij zien we dat de totaalkosten tussen de 1,8 en de 2,1 miljard euro bedragen (prijspeil 2011). Hierbij passen twee opmerkingen. In de eerste plaats zijn hierin operationele kosten meegenomen voor het Olympisch Dorp en het Pers- en Mediacentrum. In onze aanpak zijn deze kosten meegenomen in de investering. Om de kosten niet twee keer mee te nemen, vervalt hier ongeveer 210 miljoen euro. Deze worden meegenomen in de locatiespecifieke analyse.

Ten tweede zien we dat met name de kostenpost veiligheid niet volledig uit het OCOG-budget gedekt wordt. Met name de casus Londen 2012 laat zien dat een deel van de veiligheidsmaatregelen (met name de beveiliging van de sportfaciliteiten tijdens de Spelen) uit het OCOG-budget bekostigd wordt. Verdergaande investeringen in veiligheidsmaatregelen worden door de overheid bekostigd. In de financiële analyse van het OCOG nemen we het gemiddelde van Londen, Rio en Kopenhagen mee: 40 miljoen euro. In de VMKB-analyse in hoofdstuk 5 worden de resterende kosten meegenomen.

In de praktijk zien we dat de spreiding tussen de ramingen uit Londen, Rio en Kopenhagen op totaalniveau erg klein is. Wel laten de ramingen verschillen zien per deelpost. Wij nemen het gemiddelde uit de drie ramingen (gecorrigeerd 1,7 miljard euro) mee in de *base case*, en hanteren een spreiding van 200 miljoen euro in de *worst case* en de *best case*.

Tabel 15: Organisatiekosten OCOG				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Organisatiekosten OCOG (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-1.900	-1.700	-1.500	2024-2028

32. Deze post bevat vooral de (tijdelijke) aanpassingskosten van de niet Big Five faciliteiten.

VMKB: Locatie-onafhankelijke kosten en baten

In dit hoofdstuk en het volgende gaan we in op de maatschappelijk-economische effecten van het organiseren van de Spelen. Daarbij komen in hoofdstuk 5 de locatieonafhankelijke kosten en baten aan bod, in hoofdstuk 6 volgen de locatieafhankelijke posten. De belangrijkste posten in dit hoofdstuk zijn het financiële resultaat van het OCOG, de bestedingsimpulsen van het OCOG en van buitenlandse bezoekers, en diverse kosten van de overheid voor bijvoorbeeld veiligheid en de organisatie.

5.1 Overzicht

De volgende tabel bevat de niet-locatieafhankelijke maatschappelijke kosten en baten.

Tabel 16: Niet-locatieafhankelijke maatschappelijke kosten en baten

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Financieel resultaat OCOG	-807	370	1.914	2024-2028
Bested-ingsimpuls buitenlandse bezoekers	119	387	815	2027-2031
Bestedings-impuls OCOG	427	810	1.347	2024-2028
Kosten veiligheid	-1.103 +PM	-735 +PM	-368 +PM	2022-2028
Kosten accommodatie	0	0	0	2022-2027
Organisatie-kosten overheid	-356	-251	-158	2011-2035
Olympische Effecten	+PM	+PM	+PM	
VMKB-resultaat niet locatieaf-hankelijke factoren (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	

5.2 Financieel resultaat OCOG

Het resultaat van de financiële analyse in hoofdstuk 4 is afhankelijk van of de case positief of negatief is. We veronderstellen dat een positief resultaat in Nederland blijft en alsnog wordt aangewend om kosten te dekken, waaronder een deel van de kosten voor het Olympisch Dorp en het Pers- en Mediacentrum. Een negatief resultaat blijft eveneens in Nederland en moet worden geïnterpreteerd als een garantstelling van Nederland voor de organisatie van de Spelen zelf.

Tabel 17: Winst/verlies van het organiserend comité

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Winst / verlies OCOG (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-807	370	1.914	2024-2028

5.3 Baten

5.3.1 Bestedingen door professionele bezoekers en toeristen

Bij het bepalen van de baten van toerisme, is het van belang zicht te krijgen op de hoeveelheid additionele toeristen. Daarbij beschouwen we 4 afzonderlijke perioden: de jaren voorafgaand aan de Spelen, de maand waarin de Spelen plaatsvinden, de overige maanden in het jaar van de Spelen en de jaren na de Spelen.

We nemen als startpunt de ticketverkoop aan buitenlandse bezoekers. We gaan er in alle cases vanuit dat de gemiddelde buitenlandse bezoeker 2,75 tickets koopt, 2,5 dag in Nederland verblijft en zich laat vergezellen door 0,15 personen die geen ticket kopen.[33]

Vervolgens kijken we naar de overlap met en het effect op het reguliere buitenlandse bezoek aan Nederland. Op basis van cijfers van het CBS kunnen we constateren dat er in de periode 2000 tot en met 2009 geen duidelijke stijgende of dalende trend waarneembaar is in het aantal toeristen dat in de maand augustus ons land aandoet. Daarom hanteren wij geen structureel groeipercentage, maar nemen we in de *base case* het gemiddeld aantal buitenlandse bezoekersdagen op over die periode. In de *best case* hanteren we het hoogste aantal in deze datareeks, en de in *worst case* het laagste.

Tabel 18: Aantal reguliere buitenlandse toeristen in augustus

	Worst case	*Base case*	*Best case*
Regulier aantal buitenlandse bezoekersdagen/ overnachtingen in Nederland per dag in de maand augustus	108.590	124.247	144.516

Hoewel er geen duidelijk empirisch bewijs voorhanden is, lijkt het aannemelijk dat er een wegblijfeffect is. De aanname die we doen over dat wegblijfeffect heeft een significante impact op de inschatting van de maatschappelijke waarde van de organisatie van de Spelen.

33. Op basis van de MKBA van Arup en cijfers van NBTC.

Wij kiezen ervoor het midden te nemen van twee eerdere onderzoeken die zijn gedaan door respectievelijk Hypercube en Arup en komen dan op een wegblijfpercentage van 50%. In de *worst case* gaan we uit van 60%, in de *best case* van 40%.

Er zullen ook toeristen zijn die ondanks de Spelen naar Nederland komen en van de gelegenheid gebruik maken om een of meerdere Olympische evenementen te bezoeken. Deze mensen kopen weliswaar een ticket, maar zijn geen éxtra toeristen. Ze komen niet speciaal voor de Spelen naar Nederland. In de *base case* gaan we er vanuit dat 15% van de toeristen die toch al naar Nederland komt een ticket voor een van de Olympische evenementen zal kopen. In de *worst case* rekenen we met 20%, in de *best case* met 10%. De *worst case* sluit aan op de aanname van SEO (2010). Dezelfde aannames kiezen we voor het verplaatsingseffect. Toeristen die op een ander moment sowieso naar Nederland waren gekomen, en hun bezoek nu tijdens de Spelen inplannen.

Tabel 19: Crowding out effect toeristen als gevolg van de Spelen

	Worst case	*Base case*	*Best case*
Wegblijfeffect	60%	50%	40%
Verplaatsingseffect	20%	15%	10%
Dubbeltellingseffect	20%	15%	10%
Totaal crowding out effect[34]	100%	80%	60%

Om de baten van toerisme te berekenen hebben we naast het volume ook inzicht nodig in de hoogte van de bestedingen. Voor de berekening van de bestedingen van bezoekers gaan we in de basis uit van de eerder genoemde assumpties over de aantallen van bezoekers in de verschillende categorieën. We gaan er vanuit dat zowel de Olympische als de Paralympische Spelen 17 dagen duren. De professionele bezoekers, zoals leden van de IOC-familie, sponsoren en mediamensen, zullen de gehele tijd aanwezig zijn. Voor toeristen veronderstellen we een gemiddelde aanwezigheid van 2,5 dagen. De centrale vraag is hoeveel deze bezoekers zullen besteden tijdens hun verblijf in Nederland.

Professionele bezoekers

We gaan ervan uit dat de 'professionele' bezoekers, waaronder de leden van de IOC-familie, sponsors en journalisten, hetzelfde bedrag besteden als de gemiddelde zakelijke bezoeker in Nederland. In prijzen van 2011 is dat 327 euro per dag. Voor de 'gewone' bezoekers, atleten en coaches hanteren we het bedrag dat de gemiddelde buitenlandse vakantieganger in Nederland uitgeeft. In prijzen van 2011 is dat 133 euro per dag.[35] Deze bedragen zijn inclusief de uitgaven voor overnachtingen. In de *best case* gaan we ervan uit dat bezoekers 25% meer uitgeven, in de *worst case* dat zij 25% minder uitgeven.

Tabel 20: Omvang en bestedingen professionele bezoeker van de Spelen

	Aantal per dag (OS)	Aantal per dag (PS)	Aanwezigheid in dagen	Bestedingen (euro per dag) *worst case*	Bestedingen (euro per dag) *base case*	Bestedingen (euro per dag) *best case*
IOC-familie	4.350	4.350	147.900	245	327	409
Sponsoren	7.000	1.500	144.500	245	327	409
Mediamensen	17.000	3.500	348.500	245	327	409
Atleten	16.000	3.500	331.500	100	133	166
Overigen	3.800	800	78.200	245	327	409
Totale bestedingen professionele bezoekers in miljoen euro				209	279	349

34. Het totale crowding out effect (dus wegfblijvers + verplaatsers + dubbelgetelden) wordt verondersteld nooit meer dan 100% zijn. Dan zou het aantal toeristen dat zijn gedrag als gevolg van de Spelen aanpast immers groter zijn dan het aantal toeristen dat zonder Spelen naar Nederland zou komen. In de worst case is het crowding-out effect 100%.

35. Volgens het NBTC geeft de gemiddelde buitenlandse vakantieganger in Nederland 127 euro en de gemiddelde zakenreiziger 312 euro per dag uit (prijspeil 2009). SEO (2010) gaat op basis van literatuuronderzoek uit van 150 euro per toerist per dag. Hypercube komt op 200 euro per persoon per dag. Zowel SEO als Hypercube maken geen onderscheid tussen toeristen en zakelijke bezoekers. Gezien de hoeveelheid bezoekers die vanuit hun professie het evenement aandoet (IOC familie, sponsoren, media, scheidsrechters en officials) stellen wij voor om dit onderscheid wel te maken.

Toeristen

Als we het aantal toeristen tijdens de Olympische en Paralympische Spelen vermenigvuldigen met de uitgaven per dag dan resulteert dat in de waarden zoals opgenomen in onderstaande tabel. Opgemerkt dient te worden dat het bestedingsbedrag dat nu gehanteerd wordt gebaseerd is op de bestaande mix van buitenlandse bezoekers die Nederland aantrekt. Bezoekers uit verschillende landen, hebben een verschillend uitgavenpatroon. Als de mix van bezoekers verandert, zal ook de gemiddelde uitgave per dag veranderen.

Tabel 21: Additionele bestedingen door toeristen tijdens de Spelen

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Additionele bestedingen van toeristen tijdens de Spelen	32	287	704	2028

Nederlanders

Er zijn Nederlanders die normaal gesproken op vakantie naar het buitenland zouden gaan, maar nu voor de Olympische Spelen in Nederland blijven. Andersom zijn er ook Nederlanders die, juist vanwege de Spelen, besluiten hun vakantie elders te vieren.[36] Wij gaan er in de alle cases vanuit dat 25% van de Nederlanders die een ticket kopen zonder de Olympische Spelen naar het buitenland op vakantie gegaan zouden zijn, maar die vakantie nu volledig vervangen door in Nederland te blijven.[37] Verder gaan we ervan uit dat 100.000 Nederlanders die normaal vakantie in eigen land gevierd zouden hebben, vanwege de Spelen naar het buitenland op vakantie gaan. In alle cases hanteren we voorts als aanname dat 40% van de tickets wordt gekocht door Nederlanders. Voor de Paralympische Spelen hanteren we hetzelfde percentage.

Geld dat Nederlanders in het buitenland uitgeven, wordt niet in Nederland uitgegeven. Het NBTC (2010) berekende dat de gemiddelde vakantie van Nederlanders in het buitenland 9,6 dagen duurt en dat zij daarin gemiddeld 62 euro per persoon per dag besteden. In de *worst case* hanteren we een afslag van 25% (dus 47 euro per persoon per dag), en in de *best case* een opslag van 25% (dus 78 euro per persoon per dag). We veronderstellen dat Nederlanders die vanwege de Spelen naar het buitenland gaan dit bedrag per dag in het buitenland uitgeven. Tegelijk veronderstellen we dat de Nederlanders die speciaal voor de Spelen in Nederland blijven, dit bedrag besparen en tijdens de Spelen of op een later tijdstip in Nederland uitgeven.

Tabel 22: Additionele bestedingen door Nederlandse ingezetenen tijdens de Spelen

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Additionele bestedingen van Nederlanders tijdens de Spelen	-4	39	109	2028

De volgende tabel bevat de resultaten voor alle genoemde bezoekersgroepen.

Tabel 23: Overzicht bestedingen tijdens de Spelen

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Additionele bestedingen quasi-zakelijke bezoekers tijdens de Spelen	209	279	349	2028
Additionele bestedingen van toeristen tijdens de Spelen	32	287	704	
Additionele bestedingen van Nederlanders tijdens de Spelen	-4	39	109	
Baten van toerisme (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	238	605	1.163	

De praktijk wijst uit dat ook in de aanloop naar en in de periode na de Spelen een toename van het aantal buitenlandse bezoekers te zien is. Vaak gaat het om congressen of sportevenementen die worden georganiseerd, of om mensen die als gevolg van de aandacht rondom de kandidaatstelling en het winnen van het *bid* op het idee komen om de kandidaat-stad of het organiserende land te bezoeken. We veronderstellen dat dit effect zich in de periode 2027 t/m 2031 voordoet. In de *base case* veronderstellen we dat het gaat om 1% extra bezoekers

36. We gaan ervan uit dat deze effecten zich alleen voordoen bij de Olympische spelen en niet bij de Paralympische Spelen.

37. Oldenboom gaat voor het EK 2000 uit van ongeveer 15% van de Nederlandse tickethouders, SEO (2010) gaat voor het WK 2018 uit van 10%. Wij kiezen voor een iets hoger aantal (25%), omdat we ervan uitgaan dat de OS een unieker evenement zijn en hierdoor een sterker effect zullen hebben. We corrigeren ook voor Nederlanders die zonder de Spelen thuis waren gebleven, maar nu naar het buitenland gaan. In totaal komen we zo op een positief effect van circa 15%, hetgeen aansluit bij Oldenboom.

ten opzichte van een 'normaal' jaar. In de *worst* en *best case* hanteren we respectievelijk 0 en 2% extra bezoekers ten opzichte van een normaal jaar. Hierbij baseren we ons op gesprekken met experts.

Tabel 24: Bezoekers voor en na de Spelen en de bestedingen van deze bezoekers				
	Worst case	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Additionele bezoekersdagen per jaar voor en na de Spelen	0% van 25 miljoen bezoek-ersdagen	1% van 26 miljoen bezoek-ersdagen	2% van 29 miljoen bezoek-ersdagen	2027-2031
Additionele bezoekerdagen per jaar	0	260.000	580.000	
Additionele bezoekerdagen over 4 jaar	0	1.040.000	2.320.000	
Bestedingen per dag (euro)	100	133	166	
Baten van Toerisme voor en na de Spelen (miljoen euro; niet verdiscon-teerd, prijspeil 2011)	0	168	467	

Geld dat door buitenlanders in Nederland wordt besteed is niet geheel additioneel. Twee redeneerlijnen zijn mogelijk om het "*leakage*"-effect te berekenen.

- Een lage inschatting van het weglekeffect gaat ervan uit dat het geld niet helemaal in Nederland blijft, maar voor een deel weer weglekt naar het buitenland. Bijvoorbeeld omdat het hotel waarin zij verblijven onderdeel is van een Amerikaanse keten of omdat het restaurant zijn flessen wijn in Italië koopt.

- Een hoge inschatting van het weglekeffect gaat ervan uit dat alleen rekening gehouden kan worden met de toegevoegde waarde in de totale productiewaarde. Volgens deze argumentatie vallen niet alleen importen onder het "*leakage*"-effect, maar ook de toeleveringen aan de bedrijven waar toeristen het geld besteden.

In het kader van deze VMKB kiezen we voor de conservatieve lijn, namelijk voor de hoge inschatting van het weglekeffect, gebaseerd op de toegevoegde waarde. Het aandeel toegevoegde waarde in de productiewaarde van deze sectoren bedraagt afgerond 50% (Nationale Rekeningen 2009). We passen de *leakage* van 50% toe op de bestedingen van additionele buitenlandse bezoekers voor, tijdens en na de Spelen.

Tabel 25: Weglekeffect van toerisme				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Bestedingen tijdens de Spelen	238	605	1.163	2028
Bestedingen voor en na de Spelen	0	168	467	2027-2031
Totale bestedingen	238	773	1.630	
Weglekeffect van Toerisme	50%	50%	50%	
Bestedingsef-fect na correctie (niet verdiscon-teerd, prijspeil 2011)	119	387	815	

5.3.2 Bestedingen door het OCOG

Het OCOG gebruikt de opbrengsten uit de ticketverkoop, uitzendrechten, merchandising, sponsorprogramma's om allerlei OCOG-kosten zoals eerder benoemd, af te dekken. De uitgaven van het OCOG genereren aldus economische activiteiten in Nederland en de opbrengsten zijn daarmee de basis voor een bestedingsimpuls in de Nederlandse economie. Hierop moeten we twee correcties toepassen.

De eerste correctie betreft de niet-additionaliteit van de opbrengsten. Het gaat hierbij om tickets die door Nederlanders gekocht worden, om merchandising gekocht door Nederlanders en om sponsorgelden van Nederlandse organisaties.

- De ticketopbrengsten die uit Nederlandse zak komen zijn niet additioneel. Zoals eerder beschreven gaan we ervan uit dat 40% van de tickets door Nederlanders worden gekocht en 60% door buitenlanders.

- Ook de uitgaven die Nederlanders aan merchandising doen kan niet gezien worden als additioneel. De mate waarin de *merchandise* door Nederlanders gekocht wordt is moeilijk in te schatten. Om het getal te benaderen en zo veel mogelijk eenduidigheid te creëren berekenen we de uitgaven van Nederlanders aan *merchandise* door het percentage tickets dat door Nederlanders gekocht wordt te vermenigvuldigen met de totale opbrengsten uit *merchandise*. Achterliggende aanname is dat mensen die een ticket kopen ook een aandenken aan de Spelen kopen.

- Het geld dat Nederlandse organisaties uitgeven aan de sponsoring van de Spelen hadden ze, als de Spelen er niet geweest waren, ergens anders aan uitgegeven.

Hiervoor zijn twee redeneerlijnen mogelijk. Enerzijds is denkbaar dat er sprake is van een herallocatie van middelen binnen Nederland. Bedrijf A sponsort wel de Spelen, maar daardoor niet een Nederlandse voetbalclub. Anderzijds is denkbaar dat er sprake is van een internationale herallocatie. Bedrijf B sponsort wel de Spelen, maar daardoor niet een buitenlandse voetbalclub. De bestedingen van bedrijf A zijn niet additioneel, de bestedingen van bedrijf B wel. Wij gaan in deze VMKB uit van een evenredige verdeling tussen de twee modellen en corrigeren dus voor 50% van de opbrengsten van het nationale sponsoringprogramma.

De tweede correctie betreft het *leakage*-effect, dat evenals bij bestedingen door buitenlandse bezoekers ook bij bestedingen van buitenlands geld door het OCOG in Nederland van toepassing is. Evenals bij de bestedingen van buitenlandse bezoekers gaan we uit van een *leakage* effect van 50%.

Tabel 26: Berekening bestedingsimpuls OCOG

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Totale opbrengsten OCOG	1.093	2.070	3.414	2024-2028
Tickets gekocht door Nederlanders	40%	40%	40%	
Ticketopbrengsten Nederlanders	40% van 270 = -108	40% van 486 =- 194	40% van 728 = -291	
Merchandising gekocht door Nederlanders	40% van 32 = -13	40% van 103 = -41	40% van 180 = -72	
Sponsorgelden Nederlandse organisaties	50% van 238= -119	50% van 432=-216	50% van 713=-357	
OCOG-opbrengsten na correctie	853	1.619	2.694[38]	
Weglekeffect	50%	50%	50%	
Bestedings impuls OCOG (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	427	810	1.347	

5.4 Kosten

5.4.1 Investeringen in veiligheid

Veiligheid is een van de grootste kostenposten van de organisatie van de Spelen en is tegelijk een post die bijzonder moeilijk is in te schatten. Juist omwille van de veiligheid wordt niet bekend gemaakt welke maatregelen zijn genomen en welke uitgaven daarmee gemoeid zijn. Bovendien zijn de kosten voor veiligheid sterk afhankelijk van de ruimtelijke situatie ter plaatse, de stad en het land waar de Spelen worden georganiseerd en de wereldwijde terroristische dreiging op dat moment.

De bieding voor Rio de Janeiro maakt gewag van drie verschillende kostenposten op het gebied van veiligheid: (i) operationele kosten vallend binnen het OCOG-budget, (ii) operationele kosten buiten het OCOG-budget en (iii) investeringen buiten het OCOG-budget (Rio, 2009). Het gaat in alle gevallen om incrementele kosten als gevolg van de Olympische Spelen. Omgerekend naar euro's, prijspeil 2011 gaat het in Rio om een totaal van 626 miljoen euro. De totale kosten voor veiligheid in London worden geschat op ongeveer 925 miljoen euro.[39]

Gezien de onzekerheid rondom dit onderwerp hanteren we voor de veiligheidskosten een ruime spreiding. In de *base case* gaan we voor de OS 2028 uit van het gemiddelde van Londen en Rio: 775 miljoen euro. Eerder hebben we aangegeven dat een deel van deze kosten (40 miljoen euro) voor rekening komt van het OCOG. In de *base case* nemen we daarom nog 735 miljoen euro mee. In de *best case* gaan we uit van 50% lagere kosten (368 miljoen euro), in de *worst case* van 50% hogere kosten (1.103 miljoen euro).[40]

Zodra meer bekend is over de fysieke omgeving rond de Olympische faciliteiten kan een betere inschatting van de kosten voor veiligheid worden gemaakt. Denkbaar is dat een gespreide variant hogere veiligheidskosten met zich mee kan brengen dan een geconcentreerde variant. Hoewel dit niet in alle gevallen op gaat. De geconcentreerde Spelen in London brengen hogere veiligheidskosten met zich mee dan de gespreide Spelen in Rio. Dat laat zich waarschijnlijk verklaren door het verschil in geanticipeerde dreiging. In London vreest men aanslagen van terroristen, in Rio mogelijk onrust in de favela's, de sloppenwijken.

38. Deze opbrengsten zijn hoger dan de operationele uitgaven van het OCOG. Aangezien een mogelijke winst van het OCOG aangewend wordt om andere kosten ten behoeve van de Spelen te bekostigen (bijvoorbeeld een deel van de Big Five), leiden ook deze uitgaven, voor zover afgedekt door buitenlandse opbrengsten, tot een bestedingsimpuls.

39. National Audit Office (2011).

40. Omdat de bijdrage van het OCOG aan veiligheid onbekend en voor de uitkomst van de VMKB niet relevant is, veronderstellen we deze nul.

Bij het meer nauwkeurig ramen van de veiligheidskosten moet daarom specifiek rekening gehouden worden met de gepercipieerde dreigingen.

Deze uitgaven, behoudens uitgaven voor tijdelijke maatregelen, leiden waarschijnlijk tot positieve baten door een mogelijk verhoogd veiligheidsniveau na de Spelen. Denk bijvoorbeeld aan bodyscanners die voor de Spelen aangeschaft moeten worden maar die ook na de Spelen gebruikt kunnen worden. Deze baten nemen we als PM-post mee.

Tabel 27: Kosten van veiligheidsmaatregelen OS 2028				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Veiligheid (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-1.103 +PM	-735 +PM	-368 +PM	2022-2028

5.4.2 Investeringen in accommodatie

Door de Spelen komt een groot aantal bezoekers naar Nederland. Er blijven ook mensen weg, die zonder de Spelen wel naar Nederland zouden zijn gekomen. Bijvoorbeeld omdat ze de drukte willen vermijden of omdat de prijzen voor overnachtingen als gevolg van schaarste gedurende de Spelen naar verwachting hoog liggen.

Veel van die bezoekers verblijven niet in een commercieel hotel, vakantiepark of camping, maar bij vrienden of familie. Net als in Londen zullen Nederlanders via bemiddelingssites op internet (delen van) hun eigen woonruimte verhuren. DHV en MUST hebben in het kader van het OHS-traject de vraag naar overnachtingsmogelijkheden en het aanbod in het zoekgebied met elkaar geconfronteerd. Hieruit blijkt dat Nederland over het algemeen kan voldoen aan de IOC-richtlijnen. Uitzondering hierop vormt het hogere segment van accommodaties met vijf of meer sterren.

Op basis van de MKBA voor Londen 2012 (Arup, 2002) gaan we uit van 1.800 vertegenwoordigers van het IOC, 800 vertegenwoordigers van internationale sportfederaties en 1.750 vertegenwoordigers van nationale Olympische comités. Daarnaast gaan we uit van 7.000 sponsoren, 17.000 mediamensen, 2.700 officials en scheidsrechters, en 1.100 medewerkers van het OCOG. Dit zijn in totaal 32.150 personen. Als we er vanuit gaan dat de 4.350 leden van de IOC-familie en de 7.000 vertegenwoordigers van sponsoren in 5-sterrenaccommodaties verblijven, komt Nederland in dit segment inderdaad kamers tekort.[41]

Het is niet waarschijnlijk dat dit tekort gedekt kan worden door een structurele toename op de markt. Daarom gaan we uit van een tijdelijke, flexibele oplossing, namelijk het inzetten van cruiseschepen.[42] De charter van cruiseschepen leidt niet tot extra kosten, omdat we ervan uitgaan dat dit kostendekkend zal zijn.

5.4.3 Organisatiekosten overheid

Er zijn geen cijfers bekend over de kosten die overheden maken in de aanloop naar de besluitvorming rondom een Olympisch *bid*. Het gaat dan met name om werkzaamheden die helpen bij het besluiten om al dan niet een *bid* in te dienen. Wij schatten in dat er bij alle overheden bij elkaar gemiddeld jaarlijks tien FTE bezig zijn met dit onderwerp, à 100.000 per jaar (SEO, 2009). Wij gaan ervan uit dat de omvang van adviseurskosten en andere out-of-pocket kosten hetzelfde is. Zo komen we uit op 2 mln per jaar. Vijf jaar maakt 10 miljoen. Dit getal hanteren we in de *base case*. In de *worst case* doen we hier 33% op (13 miljoen euro), in de *best case* halen we er 33% af (7 miljoen euro).

Tabel 28: Organisatiekosten overheid voor het voorbereiden t.b.v. besluitvorming over ondersteunen *Bid*				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Organisatie: Pre-*Bid* (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-13	-10	-7	2011-2015

Als besloten is een *bid* in te dienen, moet dat *bid* samengesteld worden. Bij het berekenen van de kosten van dat *bid* kijken we naar de *bid*-kosten die door andere landen gemaakt zijn. Daarbij merken we op dat voor slechts een beperkt aantal biedingen de kosten bekend zijn. Die kosten zijn bovendien slechts schattingen. De 'zachte' aard van de cijfers wordt nog eens benadrukt door het feit dat voor sommige biedingen uiteenlopende schattingen de ronde doen. Zo stelt de ene bron dat het Chicago *bid* 37 miljoen euro kostte, terwijl een andere bron uitgaat van 79 miljoen euro. Het gemiddelde van de ons bekende kosten (verschillende schattingen meegenomen) bedraagt 42 miljoen euro. Dit getal hanteren wij in de *base case*. In de *worst case* gaan we uit van de hoogst gemelde kosten (Chicago, 79 miljoen euro). In de *best case* gaan we uit van de laagst gemelde kosten (Londen, 20 miljoen euro).

41. Inclusief de geplande uitbreiding zijn in de G4-steden ongeveer 5.000 kamers in het 5-sterrensegment beschikbaar.

42. De inzet van cruiseschepen is op dit moment een werkhypothese. Mocht dit niet mogelijk of niet adequaat zijn, kan dat tot een kostenpost leiden.

Tabel 29: Organisatiekosten Overheid voor het samenstellen van het *Bid*				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Organisatie: *Bid* (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-79	-42	-20	2016-2021

Als het *bid* gewonnen is nemen de organisatiekosten snel toe, omdat gestart wordt met het voorbereiden en realiseren van onder meer infrastructuur, Olympische voorzieningen en veiligheidsmaatregelen. Er is weinig informatie beschikbaar over de organisatiekosten in de aanloop naar de Spelen. Daarom baseren we ons voor wat betreft de inzet van ambtenaren op de inschattingen die SEO (2010) maakte over het aantal benodigde FTE in de aanloop naar het WK. Omdat de Olympische Spelen qua omvang ongeveer drie keer zo groot zijn als een WK, vermenigvuldigen wij dat getal met drie.[43] Aangenomen dat 1 FTE bruto ongeveer 100.000 euro kost, komen we via 508 benodigde FTE op 51 miljoen euro. In de *worst case* hanteren we 68 miljoen euro, in de *best case* 34 miljoen euro.

Daarnaast worden er in de constructiefase kosten gemaakt door allerhande adviseurs. In de periode 2005 – 2009 bedroegen die gemiddeld 17 miljoen euro per jaar (UK Parliament, 2009). In de *base case* vermenigvuldigen we dit bedrag met de zes jaar die de constructiefase in Nederland naar verwachting in beslag neemt en komen dan uit op 102 miljoen euro. In de *worst case* hanteren we een derde meer (136 miljoen euro), in de *best case* een derde minder (67 miljoen euro).

Tabel 30: Organisatiekosten overheid voor het voorbereiden van de Spelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Overheid intern	-68	-51	-34	2022-2027
Adviseurs	-136	-102	-67	
Organisatie: Constructie (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-204	-153	-101	

Ook in het jaar van de Spelen is de overheid tijd en dus geld kwijt aan de organisatie van de Spelen. Bij de inschatting van deze kosten baseren wij ons op het onderzoek van SEO (2010) en komen in de *base case* uit op 165 FTE, ofwel 17 miljoen euro. In de *worst case* hanteren we 23 miljoen euro, in de *best case* 11 miljoen euro. Voor de kosten van adviseurs hanteren we in de *base case* wederom 17 miljoen euro per jaar, in de *worst case* 23 miljoen euro en in de *best case* 11 miljoen euro.

Tabel 31: Organisatiekosten overheid bij het uitvoeren van de Spelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Overheid intern	-22	-17	-11	2028
Adviseurs	-23	-17	-11	
Organisatie: Spelen (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-45	-34	-22	

Na de Spelen is het niet ineens afgelopen met de inzet van ambtenaren en adviseurs. Ook voor de inschatting van de kosten voor de afronding van de Spelen brengt baseren we ons op het onderzoek van SEO (2010) en komen via dezelfde methode in de *base case* op een inzet van 33 FTE, die correspondeert met een kostenpost van 3,3 miljoen euro. In de *worst case* hanteren we 4,4 miljoen euro, in de *best case* 2,2 miljoen euro.

Over de inzet van adviseurs na afloop van de Spelen is niets bekend. Omdat we denken dat de inzet beperkt zal zijn, gaan we in de *base case* vrij willekeurig uit van de helft van de eerder berekende jaarlijkse kosten. Zo komen we op een bedrag van 8,5 miljoen euro, dat verspreid over de periode 2029 – 2035 wordt uitgegeven. In de *worst case* hanteren we 11 miljoen euro, in de *best case* 6 miljoen euro.

Tabel 32: Organisatiekosten overheid na afronden van de Spelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Overheid intern	-4,4	-3,3	-2,2	2029-2035
Adviseurs	-11	-8,5	-6	
Organisatie: Post-Spelen (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-15	-12	-8	

In de volgende tabel vatten we de organisatiekosten voor de overheid samen.

Tabel 33: Overzicht organisatiekosten overheid				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Pre-*Bid*	-13	-10	-7	2011-2015
Bidfase	-79	-42	-20	2016-2021
Voorbereiden Spelen	-204	-153	-101	2022-2027
Tijdens Spelen	-45	-34	-22	2028
Post-Spelen	-15	-12	-8	2029-2035
Organisatie-kosten overheid (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-356	-251	-158	2011-2035

43. Uitzondering hierop is de post "FTE per speelstad". Die hebben we eerst met 5 (in de MKBA van het WK 2018 wordt onderscheid gemaakt naar vijf speelsteden), en daarna met 3 vermenigvuldigd.

5.5 Het Olympisch Effect

De precieze omvang van een Olympisch Effect is vaak moeilijk te bepalen, laat staan te waarderen. Bovendien is de omvang van een Olympisch Effect afhankelijk van de gekozen (neven)doelstellingen, de strategie om die doelstellingen te realiseren en de wijze waarop daar op operationeel niveau invulling aan wordt gegeven. Zaken die in deze fase van het project nog niet zijn uitgekristalliseerd.

Juist omdat het Olympisch Effect op verschillende beleidsvelden kan aangrijpen, beschrijven we deze effecten op een kwalitatieve manier. Waar verantwoord hebben wij eerste vingeroefeningen toegevoegd om een gevoel te krijgen voor de mogelijke omvang van Olympisch Effecten.

We bespreken het Olympisch Effect aan de hand van een viertal invalshoeken. Deze zijn: (i) het stimuleren economische activiteit, (ii) het stimuleren van de economie door bestedingsimpulsen, (iii) het stimuleren van effecten op het gebied van ruimte en infrastructuur en (iv) het stimuleren van sociale en maatschappelijke effecten.

5.5.1 Stimuleren economische activiteit

De organisatie van de Spelen kan op verschillende manieren leiden tot extra economische activiteiten in Nederland. Bijvoorbeeld door de aanzuigende werking van vervolgevenementen of door de toename van het aantal buitenlandse bedrijven als gevolg van het 'in de etalage' zetten van Nederland. Voor elk van deze effecten hebben wij hieronder aangegeven hoe de Spelen leiden tot het effect.

Aanzuigende werking vervolgevenementen

Tijdens de Spelen bewijst Nederland dat het in staat is grootschalige evenementen te organiseren en dat het beschikt over hoogwaardige faciliteiten plus een adequate infrastructuur. Nederland zal daardoor vaker in aanmerking kunnen komen voor de organisatie van dergelijke evenementen en grootschalige congressen.

In 2008 waren er in Nederland 1.333 internationale congressen, die gemiddeld 3,4 dagen duurde en waaraan gemiddeld 220 mensen deelnamen.[44] De gemiddelde uitgaven per zakelijke bezoeker bedroegen 318 euro per dag (NBTC, prijzen 2008). Als we aannemen dat 1/3 van de deelnemers uit het buitenland afkomstig is dan resulteert dat in ruim 100 miljoen euro aan buitenlandse bestedingen.

Illustratie: *veronderstel dat deze markt door de Spelen een inhaalslag maakt en met 10% groeit. Dan leidt deze groei tot extra bestedingen van 10 miljoen euro per jaar.*

Branding en naamsbekendheid

Nederland staat op de 12e plaats in de Nations Brand Index 2009 (NBI), waarin landen zijn gerangschikt naar de waarde van hun brand (Aholt-GfK).[45] Voor wat betreft toerisme scoort Nederland met een 17e plaats relatief laag. Over het algemeen genomen constateert Anholt dat Nederland zich beweegt in de meer grijze middenmoot en zich nauwelijks onderscheidt. Door het organiseren van de Spelen zou de positie kunnen worden versterkt omdat het land dan gedurende langere tijd in de picture komt.

Illustratie: *we hebben geen nadere kwantitatieve duiding van het op de kaart zetten via de Spelen. Wel is duidelijk dat de free publicity in de aanloop naar de Spelen fors toeneemt.*

Katalysator voor innovatie

De organisatie van de Spelen biedt het Nederlandse bedrijfsleven een kans om voor het oog van de wereld te laten zien waartoe het in staat is. Bijvoorbeeld door innovaties te presenteren op het gebied van duurzaamheid, mobiliteit of bouwen op water. De Water Export Index schat de omvang van de watersector in Nederland op 15,7 miljard euro (EIM, 2010), waarvan 6,6 miljard euro wordt geëxporteerd.

Illustratie: *Wanneer thema's als duurzaamheid of water dankzij de Spelen internationaal sterker naar voren komen dan is het niet ondenkbaar dat de export van producten en diensten rond deze thema's toenemen. De daarmee gemoeide bedragen zijn aanzienlijk. Als dankzij de Spelen de export een structurele impuls krijgt, levert dat snel enkele honderden miljoenen euro's per jaar op.*

Foreign Direct Investments & vestigingskwaliteit

De organisatie van de Spelen biedt Nederland de kans om zich te presenteren als land waarin het goed wonen, werken en ondernemen is. Door in de communicatie rond de Spelen daarop de nadruk te leggen, worden internationale bedrijven mogelijk verleidt om (hoofd)kantoren in Nederland te openen. Volgens de opgave van NFIA hebben in 2010 buitenlandse bedrijven - ondersteund door de NFIA

44. Om in aanmerking te komen voor de titel internationaal congres moet minimaal 1/3 van de deelnemers uit het buitenland komen. (NBTC, 2010).

45. De top 10 bestaat uit de VS, Duitsland, Frankrijk, VK, Japan, Canada, Italië, Zwitserland, Australië en Zweden.

– 965 miljoen euro in Nederland geïnvesteerd. [46] Het totale volume aan buitenlandse investeringen bedroeg in 2009 meer dan 3 miljard euro.

Illustratie: *Wanneer de investeringen van door de NFIA ondersteunde bedrijven door de Spelen gedurende een of meerdere jaren bescheiden toenemen, resulteert dat in een investeringsimpuls van tientallen miljoenen euro's per jaar.*

Toerisme

Direct voor, na en tijdens de Spelen zal het aantal toeristen fors toenemen. Maar er is mogelijk meer te bereiken, zeker gezien de plaats die Nederland thans inneemt in de NBI 2009. Barcelona laat zien dat de Olympische Spelen een structureel effect op toerisme kan hebben. Sydney heeft daarentegen weinig aanvullend geïnvesteerd in de structurele ontwikkeling van toerisme, en volgens het literatuuronderzoek heeft Sydney dan ook geen structureel effect weten te creëren. De totale ontvangsten uit het internationale reisverkeer beweegt zich sinds 2000 tussen de 9 en 10 mrd euro (Toerisme en recreatie in cijfers, CBS, 2010). Onderzoek toont aan dat toerisme via gerichte promotie-acties kan worden gestimuleerd (ATCB, 2011). Denkbaar is dat met het oog op de Spelen een effectieve reclamecampagne kan worden opgezet en dat daarmee een structurele impuls aan het toerisme kan worden gegeven.

Illustratie: *een bescheiden structurele toename van het internationaal reisverkeer levert enkele honderden miljoenen euro's per jaar aan extra bestedingen op.*

5.5.2 Stimuleren economie door bestedingsimpulsen

De economie wordt niet alleen gestimuleerd door bestedingsimpuls vanuit het buitenland in toerisme en via de uitgaven van de OCOG. Ondermeer door een toename van het consumentenvertrouwen en het benutten van arbeidskrachten die geen werk hebben in de aanloop naar de Spelen, kunnen de bestedingen ook toenemen. Er is ook een keerzijde: als er (daardoor) schaarste ontstaat, kan dat naast efficiencyverbeteringen ook een prijsopdrijvend effect hebben.

Consumentenvertrouwen

Consumentenvertrouwen is positief gecorreleerd met gevoelens van onderlinge verbondenheid en nationale trots. Als het organiseren van de spelen leidt tot deze gevoelens, kan dat dus een tijdelijke toename van de bestedingen tot gevolg hebben. Het netto-effect is afhankelijk van de conjuncturele positie waarin de economie zich op dat moment bevindt.

Impulsen bouwsector en efficiency-verbetering

Als de organisatie van de Spelen leidt tot een extra bouwimpuls, dan zal deze in een laagconjunctuur zorgen voor een betere bezetting van de productiecapaciteit en een afname van de werkloosheid. In tijden van een hoogconjunctuur zal deze impuls leiden tot hogere prijzen en een efficiency-verbetering in de bouwsector vanwege een andere samenstelling van de orderportefeuille.

De additionele omzet in de bouw per jaar gedurende een aantal jaren zal substantieel zijn maar is mede afhankelijk van de mate waarin andere bouwwerken naar achteren worden geschoven. Een extra volume van ordegrootte 1 miljard euro is denkbaar. Ter vergelijking: de huidige omzet van de bouwsector bedraagt ongeveer 50 miljard euro. Een goede berekening is pas mogelijk als bekend is in hoeverre de bouwkosten daadwerkelijk additioneel zijn en bijvoorbeeld niet ten koste gaan van andere overheidsinvesteringen.

Aanwenden werkgelegenheid

De organisatie van de Spelen zal een extra beroep doen op zowel vrijwilligers als betaalde arbeidskrachten. Arup raamde het totale aantal arbeidsjaren als gevolg van de Spelen op 18.000, waarvan 4.000 tijdens de organisatie van de Spelen.

Als er sprake is van onderbezetting, zal het arbeidspotentieel beter benut worden en kunnen de arbeidskosten in de totale bouwkosten tegen een lagere (schaduw)prijs worden gewaardeerd. In een overspannen arbeidsmarkt vindt verdringing plaats en mogelijk een toestroom van arbeidskrachten uit het buitenland.

Illustratie: *uitgaande van een loonkostenaandeel van 50%, van gemiddelde loonkosten van 51.000 euro, een werkeloosheidspercentage van 10% en een uitkeringsniveau van 35.700 euro, dan kunnen de bouwkosten in het geval van laagconjunctuur op een wat lager niveau worden vastgesteld.*

5.5.3 Ruimte en Infrastructuur effecten

Vanaf het moment dat Stratford werd aangewezen als de locatie voor de Spelen, nam bij huiseigenaren in en

46. NL Agency (2011): Results 2010, Netherlands Foreign Investment Agency.

rondom Stratford het vertrouwen en de bereidheid om in de wijk te investeren toe. Daarnaast heeft het vooruitzicht (of de druk) van de Spelen bijgedragen aan de coördinatie tussen en daadkracht van de bij de revitalisering betrokken overheden. Maar de effecten zijn niet alleen positief.

Katalysator stedelijke vernieuwing

Afhankelijk van waar het brandpunt van de Spelen in ruimtelijke zin komt te liggen, in het bijzonder de *Big Five*, kan de realisatie van de Olympische faciliteiten leiden tot een impuls in de stedelijke vernieuwing. Bijvoorbeeld omdat een herstructureringslocatie eerder of hoogwaardiger ter hand wordt genomen, of omdat investeringen in infrastructuur leiden tot betere ontsluiting. Zo'n impuls kan leiden tot additionele (uitgelokte) investeringen in en rond de Olympische voorzieningen.

Bij de ontwikkeling van de Zuidas zal, zo is aangenomen in de MKBA, ook waardevermeerdering van het omliggende vastgoed optreden. De inschatting van de betrokken partijen was dat die waardevermeerdering 10% zou bedragen in een straal van 200 meter en 5% in een straal van 200 tot 500 meter van de Zuidas. Zo'n effect is ook rond een Olympisch Park denkbaar.

Illustratie: *wanneer we Stadshavens als voorbeeld nemen en aannemen dat (1) bij 5.500 woningen rond de locatie Stadshavens in Rotterdam een waardevermeerderend effect optreedt, (2) de gemiddelde WOZ-waarde van die woningen 113.000 euro is en (3) dat effect bij 1.100 woningen 10% en bij 4.400 woningen 5% is, dan resulteert dat in een totale waardevermeerdering van een kleine 40 miljoen euro.*

Katalysator realisatie infrastructuur

We gaan er in de VMKB vanuit dat sommige infrastructuur-projecten eerder worden gerealiseerd vanwege de Spelen. Dat betekent dat de kosten, maar ook de baten van die investering naar voren worden gehaald.

Illustratie: *in dit onderzoek berekenen we de aan de Spelen toe te rekenen kosten en baten van de OS structurele projecten, met behulp van een gemiddelde baten-kostenverhouding van 0,9.*[47]

Belasting bestaande systemen

Tijdens de Spelen worden de bestaande transportsystemen zwaarder belast dan normaal. Bovendien schrijft het IOC voor dat er Olympic Lanes vrijgemaakt moeten worden voor sporters en de IOC-familie.

De filekosten bedroegen in 2009 2,4 tot 3,2 miljard euro. Als we uitgaan van een gemiddelde van 2,8 miljard euro, dan komt dat overeen met gemiddeld 50 miljoen euro per week. In de zomerweken zullen deze kosten ongetwijfeld lager zijn. Analyses met verkeersmodellen waarbij ook rekening wordt gehouden met Olympisch verkeer, kunnen meer inzicht geven in deze effecten.

Illustratie: *Als we aannemen dat die kosten in een normale zomer 25 miljoen euro per week zijn, dan zou een verdubbeling als gevolg van de organisatie van de Olympische en Paralympische Spelen (bij elkaar 6 weken) leiden tot een additionele kostenpost van 150 miljoen euro.*

Milieueffecten

De organisatie van de Spelen leidt tot meer mobiliteit en dus tot een grotere belasting van het milieu. Een deel van die milieubelasting, zoals bijvoorbeeld het effect op het broeikaseffect, is niet afhankelijk van de locatie van de Spelen en zal dus geen onderscheid opleveren tussen de projectalternatieven. De uitstoot van schadelijke stoffen en geluidsoverlast moeten negatief gewaardeerd worden, maar zijn sterk afhankelijk van de mate waarin Nederland er de komende jaren in slaagt mobiliteit duurzamer te maken.

5.5.4 Sociale en maatschappelijke effecten

Moeilijker te kwantificeren argumenten als bijdrage aan de volksgezondheid, sociale cohesie, nationale trots en acceptatie van mensen met een lichamelijke beperking zijn vaak belangrijke argumenten voor een land om zich te kandideren voor de organisatie van de Spelen.

Sportparticipatie en volksgezondheid

De organisatie van de Spelen door Nederland zou een impuls kunnen betekenen voor de sportparticipatiegraad in Nederland. De precieze omvang daarvan hangt onder meer af van de mate waarin de doelstellingen uit het Olympisch Plan worden gerealiseerd. Het effect van het organiseren van Olympische Spelen op sportparticipatie is overigens nooit vastgesteld. Haynes (2001) meldt dat na afloop van de Spelen in Sydney nauwelijks duurzame veranderingen in sportdeelname te zien is geweest. Toohey (2008) constateert dat vooral de passieve deelname aan sport structureel toeneemt.

47. De precieze verhouding tussen baten en kosten moet voor ieder project inzichtelijk worden gemaakte in een projectspecifieke MKBA.

Als sportparticipatie toeneemt ten gevolge van de Spelen en alles wat daarmee samenhangt, dan zou dat een effect kunnen hebben op het percentage mensen dat kampt met overgewicht. Sturm (2002) stelt dat de zorgkosten van mensen met overgewicht gemiddeld 36% hoger liggen dan voor mensen met een normaal gewicht, hetgeen overeenkomst met 370 euro per jaar. Ongeveer 11% van de Nederlanders leidt aan overgewicht.[48]

Illustratie: *Als het lukt om een bescheiden gedeelte van de mensen met overgewicht dankzij de Spelen weer op een normaal gewicht te krijgen, dan levert dat mogelijk enkele tientallen miljoenen aan baten op.*

Burgerparticipatie, sociale cohesie en nationale trots

Bij de organisatie van de Spelen wordt veel gebruik gemaakt van vrijwilligers. Verhoging van burgerparticipatie zou bijvoorbeeld leiden tot minder eenzaamheid. Daarnaast zouden de Spelen kunnen bijdragen aan gevoelens van nationale eenheid, sociale cohesie en trots. De maatschappelijke waarde daarvan laat zich moeilijk monetariseren. Onze inschatting is dat deze effecten PM-posten zullen blijven.

Acceptatie van mensen met een fysieke beperking

De organisatie van met name de Paralympics zal een positieve bijdrage hebben aan de acceptatie en participatie van mensen met een fysieke beperking. Dat komt ook doordat de Olympische faciliteiten geschikt gemaakt moeten worden voor mensen met een fysieke beperking. Onze inschatting is dat ook dit effect een PM-post zal blijven.

48. Nationale Atlas Volksgezondheid (www.zorgatlas.nl).

VMKB: Locatie-afhankelijke kosten en baten

Het evaluatie-instrument is voor het eerst toegepast op de vijf ruimtelijke varianten die de adviseurs van DHV en MUST hebben ontwikkeld in het OHS-traject. Deze varianten verschillen vooral in de locatie van de *Big Five*. In dit hoofdstuk zijn de kosten en baten opgenomen die afhankelijk zijn van de keuze voor een van de onderzochte locaties.

Na de presentatie van het overzicht van het totale resultaat voor elk van de onderzochte varianten, bespreken we de individuele varianten meer in detail. Die bespreking start met een beschrijving van de variant, gevolgd door de kosten en baten van de variant, kansen en risico's en een presentatie van de resultaten. Startpunt van de resultaten vormt steeds het saldo van de niet-locatieafhankelijke kosten en baten, dat dus in elke variant hetzelfde is.

6.1 Overzicht van de resultaten voor de verschillende varianten.

Indien we rekening houden met de kosten en baten van OS-structurele infrastructuur, dan beweegt het saldo van de verschillende varianten tussen de -1,1 miljard euro en de -1,8 miljard euro. We hebben daarbij ook de baten van de infrastructuurmaatregelen meegenomen, uitgaand van een gemiddeld baten-kostenratio van 0,9 voor alle projecten. In hoofdstuk 6 treft u een gevoeligheidsanalyse voor een aantal factoren die de kosten en baten van de Spelen beïnvloeden.

De IJ-spelen en de Amstelspelen (Amstel III) zijn in de *base case* naar verhouding wat duurder dan de andere Spelen. Het toerekenen van de kosten en baten van OS-structurele infrastructuurprojecten treft vooral de varianten in de Zuidvleugel en de Randstadspelen *(zie afbeelding 3)*.

Naast de *base case* berekenen we voor elke variant ook een *worst* en een *best case*. Alle varianten vallen in de *worst case* ongeveer 2 miljard euro negatiever uit dan in de *base case*. Het negatieve saldo ligt dan inclusief OS-structurele infrastructuur tussen de -3,0 en de -3,8 miljard euro *(zie afbeelding 4)*.

In de *best case* laten de varianten inclusief toerekening van de kosten voor OS-structurele infrastructuur een positief saldo zien van tussen de 0,7 en de 1,2 miljard euro *(zie afbeelding 5)*.

In deze overzichten zijn alleen de gemonetariseerde effecten opgenomen en niet de effecten die in deze studie kwalitatief zijn beschreven. De omvang van de Olympisch Effecten is sterk afhankelijk van onder meer het thema van de Spelen en de strategieën gericht op het realiseren van Olympisch Effecten. Daarover is in deze fase nog niets bekend. Wij verwachten wel dat het meenemen van deze effecten ertoe leidt dat het totaalbeeld in alle cases positiever wordt.

6.2 De varianten op hoofdlijnen

Het evaluatie-instrument is toegepast op de vijf ruimtelijke varianten die DHV en MUST hebben ontwikkeld in het OHS traject:

- **IJ Spelen.** Deze variant gaat uit van een Olympische Zone op de huidige terreinen van de havens ten oosten van de A10 en de Coentunnels, dus aan de binnenzijde van de Ringweg.

- **Amstelspelen.** In deze variant wordt een Olympische Zone gerealiseerd aan de zuidkant van Amsterdam ter hoogte van de Zuidas en het ArenA-gebied.

- **Stadsspelen Rotterdam.** Deze variant maakt gebruikt van meerdere locaties aan de oevers van de Maas, waarbij vooral het nieuwe Stadionpark en de Stadshavens Noord in het oog springen.

- **Deltaspelen.** In deze variant ligt het zwaartepunt van de Spelen op de as Rotterdam – Delft – Den Haag, langs de bestaande bundel van spoor- en snelwegen.

- **Randstadspelen.** De Spelen zijn in deze variant georganiseerd rond de knooppuntlocaties in de Randstad, waarbij in de allocatie van de faciliteiten rekening is gehouden met de specifieke behoeften van de vier grote steden na de Spelen.

Van de varianten Amstelspelen, Stadsspelen en Randstadspelen zijn bovendien subvarianten doorgerekend. De varianten verschillen vooral in de locatie van de '*Big Five*'-accommodaties en de mate waarin zij gebruik maken van bestaande faciliteiten.

Naast de effecten die in financiële of monetaire grootheden zijn uit te drukken (veelal de directe effecten) besteden we ook aandacht aan niet of moeilijk te monetariseren effecten die tot verschillen leiden tussen de varianten.

Afbeelding 3: Overzicht resultaten in de base case

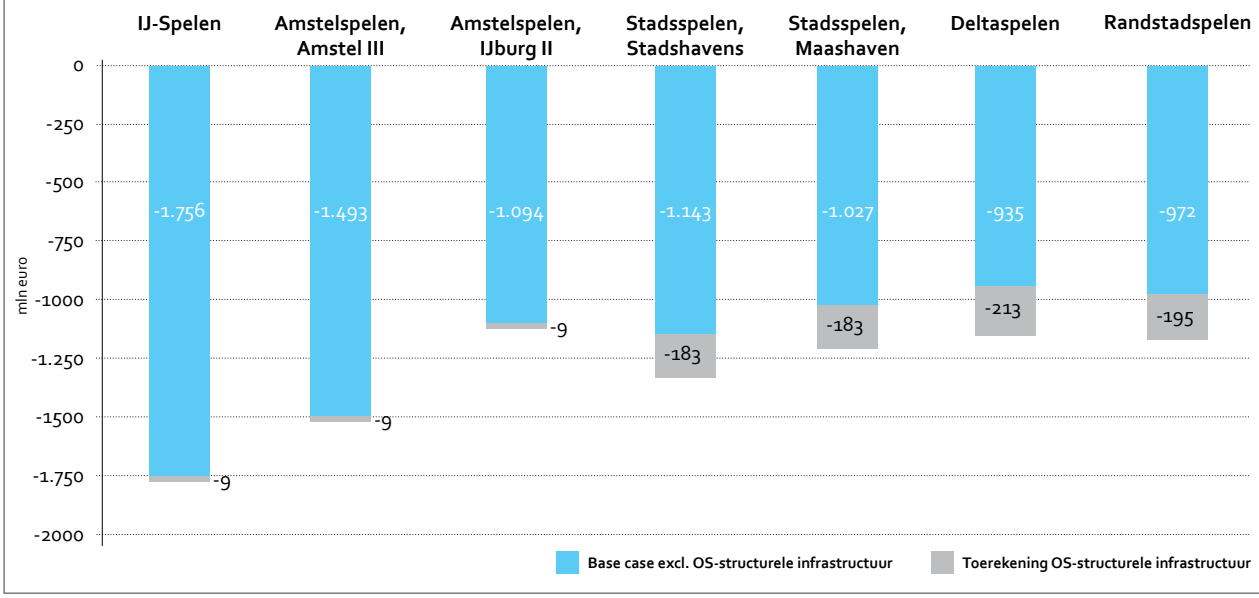

Afbeelding 4: Overzicht resultaten in de worst case

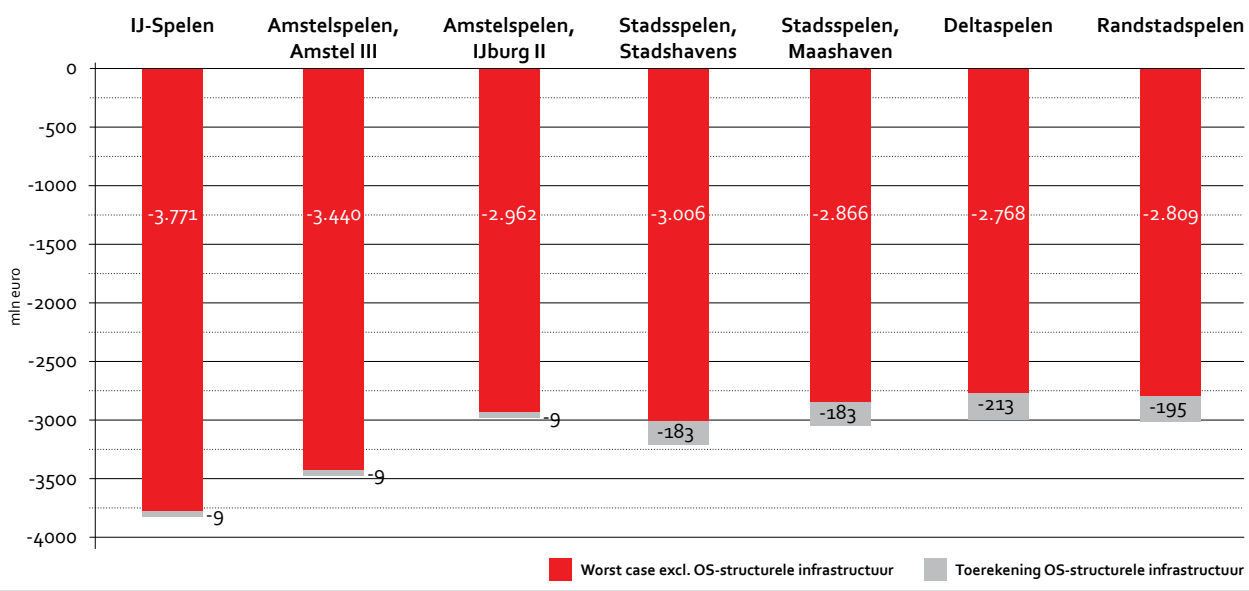

Afbeelding 5: Overzicht resultaten in de best case

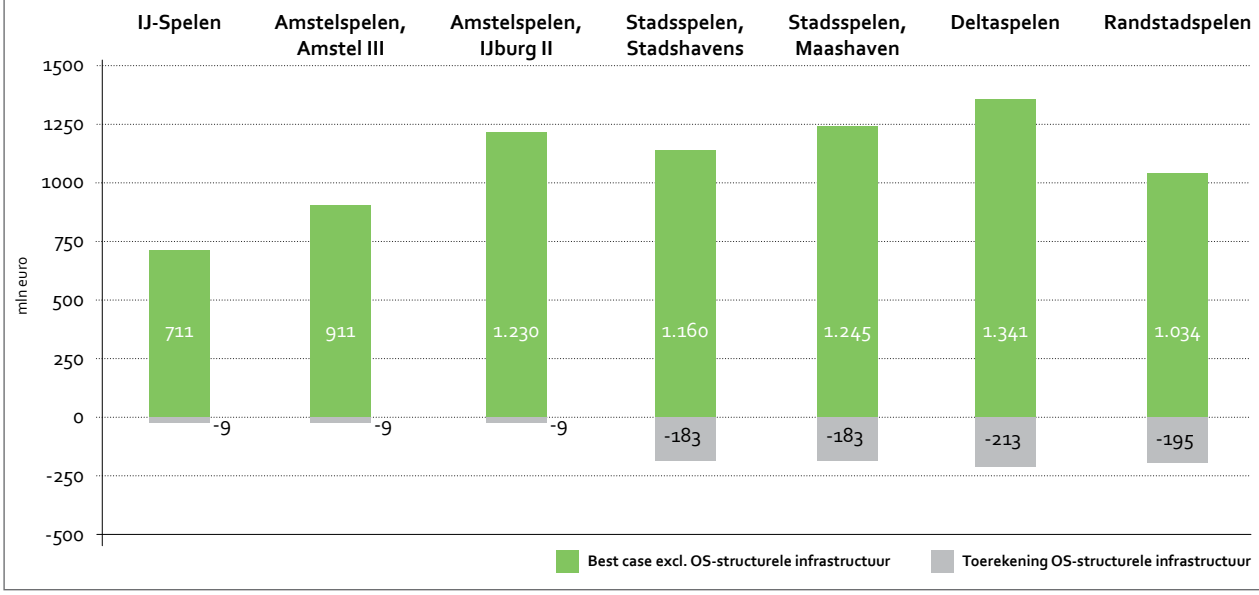

6.3 Amsterdam IJ-spelen

De variant van de IJ-spelen bevat één compact Olympisch terrein voor de complete *Big Five*, op de huidige terreinen van de havens direct ten oosten van de A10 en de Coentunnel. Deze variant sluit naadloos aan op de ontwikkeling van Houthavens en is in 2028 met tram, metro en veerverbindingen goed verbonden met de rest van de stad.

6.3.1 Kosten en baten

In de variant Amsterdam IJ-spelen is in het OHS-spoor uitgegaan van een nieuw Olympisch Stadion, en nieuwe Zwemcomplex en een nieuwe Basketbalhal.[49] De totale kosten voor de Big-Five-voorzieningen zijn door DHV geraamd op 2.570 miljoen euro, exclusief de bouwkosten voor het Olympisch Dorp (de kosten voor tijdelijke voorzieningen en transformatie zijn wel meegenomen) en exclusief infrastructurele maatregelen. In de *worst case* gaan we uit van 20% hogere kosten, in de *best case* van 20% lagere kosten.[50] Deze kosten nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de volgende posten mee:

- **Verkoopopbrengst Olympisch Stadion.** De winst van Stadion Amsterdam NV bedroeg over de periode 2008-2010 gemiddeld 1,77 miljoen euro per jaar.[51] In de *base case* gaan we ervan uit dat een nieuw stadion leidt tot 10% meer winst.[52] In de *worst case* zit die stijging niet, in de *best case* is die stijging 20%. Verder gaat de *base case* uit van verkoop van de naamrechten van het stadion, hetgeen een aanvullende 2 miljoen euro per jaar oplevert.[53] In de *best case* is dat bedrag 4 miljoen euro, in de *worst case* nul.

  Om de verkoopwaarde van het stadion na de Spelen te bepalen, gaan we in de *base case* uit van een betalingsbereidheid van een private investeerder van 11 keer de jaarlijkse nettowinst. Dit is ongeveer het gemiddelde van de koers-winstverhouding van AEX-aandelen op dit moment. In de *worst case* gaan we uit van een betalingsbereidheid van 7 keer de jaarlijkse nettowinst, in de *best case* van 15 keer. Dit leidt tot een verkoopwaarde van respectievelijk 43, 12 en 100 miljoen euro.

- **Gederfde inkomsten Stadion elders.** In de VMKB-opstelling moeten we rekening houden met gederfde inkomsten elders, namelijk de bestaande winst van de ArenA. Deze vloeien voort uit de bestaande winstsituatie (1,77 miljoen euro per jaar) en veronderstelde betalingsbereidheid van een investeerder (7, 11 en 15 keer netto jaarwinst). Dat zijn in de *base case* 19 miljoen euro, in de *worst case* 12 miljoen euro en in de *best case* 27 miljoen euro. Een andere optie is dat de ArenA tegen die tijd volledig wordt afgeschreven en deze kosten ten laste komen van de Spelen. De waarde is op dit moment echter lastig te bepalen.

- **Verkoopopbrengst Olympisch Zwemcomplex.** We houden hierbij rekening met een doorlopende subsidiebehoefte die op het moment van verkoop in één keer wordt afgekocht.[54] In de *base case* veronderstelt een kostendekkingsgraad van 66%, de *worst case* een van 25% en de *best case* een van 80%. De kostendekkingsgraad wordt afgezet tegen veertig jaar onderhouds- en exploitatiekosten à 3,4 miljoen euro per jaar en verdisconteerd naar het jaar van verkoop. De verkoopwaarde van het zwemcomplex is de *base case* 20 miljoen euro negatief, in de *worst case* 43 miljoen euro negatief en in de *best case* 10 miljoen euro negatief.

- **Verkoopopbrengst Basketbalhal en gederfde opbrengst elders.** Bij deze hal gaan we er in de *base case* van uit dat 50% van de bouwkosten via de exploitatie kan worden terugverdiend. In de *worst case* is dat 25%, in de *best case* 75%.[55] De verkoopopbrengsten komen daarmee op respectievelijk 24, 14 en 28 miljoen euro. Omdat de markt voor verhuur van grote (sport)hallen verzadigd is,

---

49. In de volgende fase, waarin een of meerdere varianten verder worden uitgewerkt, zijn andere configuraties denkbaar zoals het tijdelijk gebruik van bestaande gebouwen, tijdelijke zwembaden etc. In het OHS-spoor is daar wel naar gekeken maar is geconstateerd dat ook dan aanzienlijke bedragen moeten worden geïnvesteerd om te kunnen beschikken over volwaardige faciliteiten.

50. In het achterliggende model is de base case opgesplitst in meerdere onderdelen. De toe- en afslagen zijn per onderdeel berekend; de getallen in de volgende tabel kunnen door afrondingsverschillen afwijken. Dit geldt ook voor de desbetreffende tabellen voor de overige varianten.

51. Bronnen: Stadion Amsterdam NV: Jaarverslagen 2008/09 en 2009/10.

52. Männig (2007).

53. We realiseren ons dat de inkomsten uit de verkoop van naamrechten in de meeste gevallen aan de club gaan, niet aan de stadion NV. We nemen deze inkomsten echter wel mee, omdat de stadion NV instaat is om een hogere huur van de club te vragen. We gaan er verder vanuit dat geen kosten gemaakt worden om de naamrechten te verkopen, zodat de winstmarge op deze opbrengsten 100% is.

54. Concreet betekent dit dat de koper de netto contante waarde van de toekomstige subsidie mee krijgt. Bij het berekenen van de verkoopopbrengsten sluiten we aan bij de kostendekkingsgraad en de door DHV geraamde onderhoudskosten.

55. Omdat de kostenraming van één van de locaties duidelijk afwijkt van de overige locaties, schatten we de rendabiliteit niet locatieafhankelijk in, maar gaan we uit van het gemiddelde van alle locaties exclusief de "outlier".

gaan we ervan uit dat deze opbrengsten gelijk zijn aan de opbrengstenderving elders.

- **Verkoopopbrengst Pers- en Mediacentrum.**
  In de berekening hiervan gaan we ervan uit dat het centrum na afloop van de Spelen wordt omgezet naar 30.000 m² te verhuren kantoorruimte. De huuropbrengsten bepalen we op basis van de huidige huurprijzen van kantoren in het Westelijke en Oostelijke Havengebied, Houthavens en Buiksloterham. Op basis van die prijzen en een Bruto Aanvangsrendement (BAR) van 7% per jaar, hanteren we in de *base case* een verkoopwaarde van 69 miljoen euro, in de *worst case* van 52 miljoen euro en in de *best case* van 86 miljoen euro. We gaan ervan uit dat de desbetreffende kantoorruimte toegevoegd kan worden, zonder dat dit tot een significante verstoring van de vastgoedmarkt leidt.[56] Daarom gaan we ervan uit dat er geen sprake is van gederfde inkomsten elders.

De volgende tabel vat de genoemde posten voor de *Big Five*-voorzieningen samen.

Tabel 34: Kosten en opbrengsten *Big Five*, Amsterdam IJ-spelen

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Kosten *Big Five*	-3.084	-2.570	-2.056	2022-2027
Verkoop-opbrengst Olympisch Stadion	12	43	100	2031-2032
Af: gederfde inkomsten Stadion elders	-12	-19	-27	
Verkoop-opbrengst Zwemcomplex	-43	-20	-10	
Verkoop-opbrengst Basketbalhal	15	24	30	
Af: gederfde inkomsten indoorhal elders	-15	-24	-30	
Opbrengsten Pers- en Media-centrum	52	69	86	
Kosten en Opbrengsten *Big Five* faciliteiten (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-3.075	-2.497	-1.907	2022-2032

Voor de IJ-spelen moet daarnaast extra, OS-specifieke infrastructuur worden gerealiseerd:

- een tijdelijk treinstation Nieuwe Hemweg;
- een uitgebreid metronet naar een nieuw te bouwen metrostation Nieuwe Hemweg ;
- op- en afstapplaatsen voor de inzet van ferry's;
- een pakket met OV-maatregelen, waaronder een Olympische Dienstregeling;
- verkeersmanagementmaatregelen om Olympic Lanes mogelijk te maken.

De totale kosten voor deze maatregelen worden door DHV geraamd op 361 miljoen euro. Deze raming hanteren we in de *base*, *best* en *worst case*. De eventuele baten van deze maatregelen, zoals bijvoorbeeld reistijdverbeteringen en stijgingen in vastgoedwaarde, zijn naar verwachting bescheiden. Daar kunnen bovendien negatieve baten tegenover staan als extra reistijd voor doorgaande reizigers. Per saldo abstraheren we van deze post.

Tabel 35: Kosten en baten van OS-specifieke infrastructuur, Amsterdam IJ-spelen

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Investering specifieke infrastructuur	-361	-361	-361	2022-2027
Baten van infrastructurele maatregelen	+PM	+PM	+PM	
Tussensom (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-361 +PM	-361 +PM	-361 +PM	

Het Olympisch Dorp bestaat enerzijds uit woningen die na de Spelen verkocht worden, en anderzijds uit tijdelijke voorzieningen. Op de plek van de tijdelijke voorzieningen komt na de Spelen grond beschikbaar, ongeveer 20 ha. Deze grond vertegenwoordigt een waarde. Om deze waarde in te schatten, moeten aannamen worden gedaan over het te realiseren bouwprogramma op de desbetreffende locaties. Als we uitgaan van gemiddeld 75 woningen per ha, van een gemiddelde oppervlakte van 120 m² en, in het geval van de IJ-spelen, van gemiddelde m²-prijzen van 4.000 euro, dan ontstaan potentiële opbrengsten van 720 miljoen euro. Indien we er verder van uitgaan dat de grondwaarde 30% van de verkoopopbrengsten is, dan ontstaan mogelijk opbrengsten ter hoogte van 216 miljoen euro. Deze nemen we mee in de VMKB.

56. Dit komt overeen met 0,5% van het totale aanbod.

Tabel 36: Restwaarde grond Olympisch Dorp (IJ-spelen)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Restwaarde grond Olympisch Dorp (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	216	216	216	2029-2032

6.3.2 Kansen en risico's

Met de IJ-spelen[57] ondergaat het havengebied een transformatie waarbij er onder meer een aantrekkelijke woonlocatie dicht bij het centrum van Amsterdam kan worden gerealiseerd. Daarnaast gaat deze variant uit van een hoge concentratiegraad in de *Big Five*; aantrekkelijk voor zowel de sporters als begeleiders en pers- en mediamensen.

Een bijkomende kans van deze variant – waarvoor de kosten echter nog niet zijn meegenomen in deze studie – is de sluiting van de kleine ring van de Amsterdamse metro. Dit levert na de Spelen bereikbaarheidsbaten op.

Deze variant kent ook een aantal risico's. Naast het beperkte risico dat de infrastructuur maatregelen niet tijdig gerealiseerd zijn, gaat het in het bijzonder om risico's die samenhangen met de verwerving van de locatie in het havengebied. Bestaande convenanten met de bedrijven in de haven kunnen de haalbaarheid van deze variant belemmeren.

De herbruikbaarheid van de Olympische voorzieningen is in deze variant problematisch. Er wordt een nieuw *leisure-cluster* gerealiseerd dat zal concurreren met het ArenA-gebied maar vanuit de meeste andere delen van het land veel minder goed bereikbaar is. Vraag is bovendien of Ajax bereid is haar intrek te nemen in een stadion aan de westzijde van de stad en wat in dat geval moet gebeuren met de ArenA.

De risico's met betrekking tot de afzetbaarheid van de woningen in het Olympisch Dorp achten wij beperkt gezien de aantrekkelijke locatie. De krapte op de Amsterdamse woningmarkt, die mogelijk rond 2030 nog steeds bestaat, zal dat dan onderstrepen.

6.3.3 Resultaten

De volgende tabel vat de VMKB voor de variant Amsterdam IJ-spelen samen, waarbij ook de niet-locatieafhankelijke kosten en baten zijn opgenomen:

Tabel 37: Resultaten Amsterdam IJ-spelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Locatie-onafhankelijke kosten en baten	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	2011-2035
Kosten en Opbrengsten *Big Five*-faciliteiten	-3.075	-2.497	-1.907	2022-2032
Kosten en baten specifieke infrastructuur	-361 +PM	-361 +PM	-361 +PM	2022-2027
Restwaarde bouwgrond Olympische voorzieningen	216	216	216	2029-2032
Som (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-4.940 +PM	-2.061 +PM	1.498 +PM	2011-2035
NCW 2020	-3.771 +PM	-1.756 +PM	711 +PM	
NCW 2020 incl. toerekening kosten en baten OS structureel	-3.780 +PM	-1.765 +PM	702 +PM	

De netto contante waarde per 1 januari 2020 van het totaal is in de *base case* 1.765 miljoen euro negatief, in de *worst case* 3.780 miljoen euro negatief en in de *best case* 702 miljoen euro positief. Dat is inclusief de toerekenbare kosten voor de OS-structurele infrastructuurprojecten. Voor de berekening van deze toerekenbare kosten verwijzen we naar hoofdstuk 7.1.

Tegenover deze kostenindicatie staat een aantal PM-posten die overwegend positief scoren:

- fiscale garanties in verband met mogelijke eisen van het IOC (negatief effect);
- langetermijnbaten van veiligheidsmaatregelen voor de Spelen (positief effect);
- baten van de niet-gemonetariseerde Olympische Effecten (positief effect).

6.4 Amsterdam Amstelspelen, Amstel III

De Amstelspelen gaan uit van een Olympische zone aan de zuidflank van Amsterdam, gekoppeld aan de gecombineerde infrastructuur van spoor en weg. Deze variant maakt gebruik van de beschikbare ruimte langs de

57. De kansen en risico's van de verschillende varianten zijn ontleend aan de OHS-rapportage.

A10 en A2. De bestaande infrastructuur hoeft slechts op een beperkt aantal punten (tijdelijk) aangepast te worden. Hier is het Olympisch Dorp geprojecteerd op Amstel III.

6.4.1 Kosten en baten

De variant Amsterdam Amstelspelen (dorpslocatie Amstel III) gaat uit van een nieuw Olympisch Stadion, en nieuwe Zwemcomplex en een nieuwe Basketbalhal.[58] Daarnaast wordt de RAI tijdelijk uitgebreid. De totale kosten voor de *Big Five*-voorzieningen zijn door DHV geraamd op 2.247 miljoen euro, exclusief de bouwkosten voor het Olympisch Dorp (de kosten voor tijdelijke voorzieningen en transformatie zijn wel meegenomen) en exclusief infrastructurele maatregelen. In de *worst case* gaan we uit van 20% hogere kosten, in de *best case* van 20% lagere kosten. Deze kosten nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de volgende posten mee:

- **Verkoopopbrengst Stadion en gederfde opbrengsten elders.** Deze bepalen we op dezelfde manier als bij de IJ-spelen. De opbrengsten bedragen in de *base case* 43 miljoen euro, in de *worst case* 12 miljoen euro en in de *best case* 100 miljoen euro. De gederfde opbrengsten bedragen respectievelijk 19, 12 en 27 miljoen euro.

- **Verkoopopbrengst Olympisch Zwemcomplex.** Ook deze is op dezelfde wijze bepaald als in de variant IJ-spelen. De onderhoudskosten – 1,3 miljoen euro per jaar – zijn in deze variant anders dan bij de IJ-spelen. Bij de Amstelspelen (Amstel III) bedragen de verkoopopbrengsten van het zwemcomplex in de *base case* 8 miljoen euro negatief, in de *worst case* 17 miljoen euro negatief en in de *best case* 4 miljoen euro negatief.

- **Verkoopopbrengst Basketbalhal en gederfde opbrengst elders.** In deze variant is de verkoopwaarde gelijk aan die in de IJ-spelen. In de *base*, *worst* en *best case* hanteren we respectievelijk 24 miljoen euro, 15 miljoen euro en 30 miljoen euro op. De gederfde opbrengsten worden, gezien de verzadigde markt voor verhuur van grote hallen, gelijk verondersteld.

- **Verkoopopbrengst Pers- en Mediacentrum.** In alle cases ramen we deze op nul, omdat gebruik wordt gemaakt van (een tijdelijke uitbreiding van) de bestaande RAI.

De volgende tabel vat de genoemde posten voor de *Big Five*-voorzieningen samen.

Tabel 38: Kosten en opbrengsten *Big Five*, Amsterdam Amstelspelen (Amstel III)

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Kosten *Big Five*	-2.696	-2.247	-1.798	2022-2027
Verkoopopbrengst Olympisch Stadion	12	43	100	2031-2032
Af: gederfde inkomsten Stadion elders	-12	-19	-27	
Verkoopopbrengst Zwemcomplex	-17	-8	-4	
Verkoopopbrengst Basketbalhal	15	24	30	
Af: gederfde inkomsten indoorhal elders	-15	-24	-30	
Opbrengsten Pers- en Mediacentrum	0	0	0	
Kosten en opbrengsten *Big Five* faciliteiten (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-2.713	-2.231	-1.729	2022-2032

Voor de Amstelspelen (Amstel III) moeten de volgende infrastructuurmaatregelen worden getroffen:

- vergroten transfercapaciteit station Amsterdam Duivendrecht;
- aanleg metrostation Duivendrecht aan Gaasperplaslijn;
- uitvoeren pakket met OV-maatregelen, waaronder een Olympische Dienstregeling;
- implementeren verkeers- en vervoersmanagement-maatregelen om Olympic Lanes mogelijk te maken.

De totale kosten voor deze maatregelen worden door DHV geraamd op 303 miljoen euro. Deze raming hanteren we in de *base*, *best* en *worst case*. De eventuele baten van deze maatregelen, zoals bijvoorbeeld reistijdverbeteringen en stijgingen in vastgoedwaarde, zijn naar verwachting bescheiden. Daar kunnen bovendien negatieve baten tegenover staan als extra reistijd voor doorgaande reizigers. Per saldo abstraheren we van deze post.

58. De ArenA en de Ziggodome zouden wellicht anders kunnen worden ingezet t.b.v. de Big Five. Vooralsnog is in het OHS-spoor aangenomen dat de ArenA niet geschikt om als Zwemcomplex te worden opgenomen, en dat de Ziggodome qua capaciteit te kort schiet om als grote sporthalBasketbalhal te kunnen fungeren. Zie ook voetnoot bij IJ-spelen.

Tabel 39: Kosten en baten van OS-specifieke infrastructuur, Amsterdam Amstelspelen (Amstel III)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Investering specifieke infrastructuur	-303	-303	-303	2022-2027
Baten van infrastructurele maatregelen	+PM	+PM	+PM	
Tussensom (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-303 +PM	-303 +PM	-303 +PM	

Het Olympisch Dorp bestaat enerzijds uit woningen die na de Spelen verkocht worden, en anderzijds uit tijdelijke voorzieningen. Op de plek van de tijdelijke voorzieningen komt na de Spelen grond beschikbaar, ongeveer 20 ha. Deze grond vertegenwoordigt een waarde. Om deze waarde in te schatten, moeten aannamen worden gedaan over het te realiseren bouwprogramma op de desbetreffende locaties. Als we uitgaan van gemiddeld 75 woningen per ha, van een gemiddelde oppervlakte van 120 m² en, in het geval van de Amstelspelen, van gemiddelde m²-prijzen van 3.500 euro, dan ontstaan potentiële opbrengsten van 630 miljoen euro. Indien we er verder van uitgaan dat de grondwaarde 30% van de verkoopopbrengsten is, dan ontstaan mogelijk opbrengsten ter hoogte van 189 miljoen euro. Deze nemen we mee in de VMKB.

Tabel 40: Restwaarde grond Olympisch Dorp (Amstelspelen, Amstel III)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Restwaarde grond Olympisch Dorp (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	189	189	189	2029-2032

6.4.2 Kansen en risico's

Amsterdam Zuidoost is op dit moment geen toplocatie in Amsterdam. Tegelijkertijd kan juist deze variant een impuls gegeven aan de zwakke wijken in dit deel van de stad, waardoor een geheel nieuw woon- en werkmilieu gecreëerd wordt.

Een bijkomende kans is dat de positie van het sport- en evenementencluster Duivendrecht versterkt wordt. Dit cluster kan door de Spelen (nog) sterker aangebonden worden aan de RAI en de Zuidas, waardoor de zuidkant van Amsterdam zich verder kan ontwikkelen tot een internationale toplocatie.

Mogelijk is de afzetbaarheid van woningen in Zuidoost een risico. De locatie ligt op enige afstand van het centrum en de woningen zijn daardoor relatief minder aantrekkelijk. Een ander risico is van bestuurlijke aard. Niet alle benodigde grond is in handen van de gemeente Amsterdam zodat bestuurlijke afstemming nodig is.

6.4.3 Resultaten

De volgende tabel vat de integrale VMKB voor de variant Amsterdam Amstelspelen met een Olympisch Dorp op de locatie Amstel III samen.

Tabel 41: Resultaten Amsterdam Amstelspelen (Amstel III)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Locatie-onafhankelijke kosten en baten	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	2011-2035
Kosten en Opbrengsten *Big Five*-faciliteiten	-2.713	-2.231	-1.729	2022-2032
Kosten en baten specifieke infrastructuur	-303 +PM	-303 +PM	-303 +PM	2022-2027
Restwaarde bouwgrond Olympische voorzieningen	189	189	189	2029-2032
Som (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-4.547 +PM	-1.764 +PM	1.707 +PM	2011-2035
NCW 2020	-3.440 +PM	-1.493 +PM	911 +PM	
NCW 2020 incl. toerekening kosten en baten OS structureel	-3.449 +PM	-1.502 +PM	902 +PM	

De netto contante waarde per 1 januari 2020 van het totaal is in de *base case* 1.502 miljoen euro negatief, in de *worst case* 3.449 miljoen euro negatief en in de *best case* 902 miljoen euro positief. Dat is inclusief de toerekenbare kosten voor de OS-structurele infrastructuurprojecten. Voor de berekening van deze toerekenbare kosten verwijzen we naar hoofdstuk 7.1.

Tegenover deze kostenindicatie staat een aantal PM-posten die overwegend positief scoren:

- fiscale garanties in verband met mogelijke eisen van het IOC (negatief effect);
- langetermijnbaten van veiligheidsmaatregelen voor de Spelen (positief effect);
- baten van de niet-gemonetariseerde Olympische Effecten (positief effect).

6.5 Amsterdam Amstelspelen, IJburg II

De Amstelspelen gaan uit van een Olympische zone aan de zuidflank van Amsterdam, gekoppeld aan de gecombineerde infrastructuur van spoor en weg. Deze variant maakt gebruik van de beschikbare ruimte langs de A10 en A2. De bestaande infrastructuur hoeft slechts op een beperkt aantal punten (tijdelijk) aangepast te worden. Hier is het Olympisch Dorp geprojecteerd op IJburg II.

6.5.1 Kosten en baten

Er komt in de variant Amstelspelen (dorpslocatie IJburg II) een nieuw Olympisch Stadion, nieuwe Zwemcomplex en een nieuwe Basketbalhal. Daarnaast wordt de RAI tijdelijk uitgebreid. De totale kosten voor de *Big Five*-voorzieningen zijn door DHV geraamd op 1.681 miljoen euro, exclusief de bouwkosten voor het Olympisch Dorp (de kosten voor tijdelijke voorzieningen en transformatie zijn wel meegenomen) en exclusief infrastructurele maatregelen. In de *worst case* gaan we uit van 20% hogere kosten, in de *best case* van 20% lagere kosten. Deze kosten nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de volgende posten mee:

- **De opbrengsten van het Stadion, het Zwemcomplex, de Basketbalhal en het Pers- en Mediacentrum.** Deze vier posten zijn hetzelfde als die bij de Amstelspelen (dorpslocatie Amstel III). De opbrengsten van het Pers- en Mediacentrum ramen we in alle cases op nul, omdat gebruik wordt gemaakt van (een tijdelijke uitbreiding van) de bestaande RAI.

De volgende tabel vat de genoemde posten voor de *Big Five*-voorzieningen samen.

Tabel 42: Kosten en opbrengsten *Big Five*, Amsterdam Amstelspelen (IJburg II)

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Kosten *Big Five*	-2.017	-1.681	-1.345	2022-2027
Verkoopopbrengst Olympisch Stadion	12	43	100	2031-2032
Af: gederfde inkomsten Stadion elders	-12	-19	-27	
Verkoop-opbrengst Zwemcomplex	-17	-8	-4	
Verkoop-opbrengst Basketbalhal	15	24	30	
Af: gederfde inkomsten indoor hal elders	-15	-24	-30	
Opbrengsten Pers- en Mediacentrum	0	0	0	2022-2027
Opbrengsten *Big Five* faciliteiten (nominaal, prijspeil 2011)	-2.034	-1.665	-1.276	2022-2032

De voorbereiding en uitvoering van de Amstelspelen (dorpslocatie IJburg II) vereist dat een aantal specifieke infrastructuurmaatregelen wordt getroffen. Dit zijn dezelfde als de maatregelen die getroffen moeten worden om de Amstelspelen (dorpslocatie Amstel III) te realiseren. Daarom worden hier dezelfde cijfers gebruikt als in het hoofdstuk over de Amstelspelen (dorpslocatie Amstel III).

Tabel 43: Kosten en baten OS-specifieke infrastructuur, Amsterdam Amstelspelen (IJburg II)

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Investering specifieke infrastructuur	-303	-303	-303	2022-2027
Baten van infrastructurele maatregelen	+PM	+PM	+PM	
Tussensom (nominaal, prijspeil 2011)	-303 +PM	-303 +PM	-303 +PM	

Het Olympisch Dorp bestaat enerzijds uit woningen die na de Spelen verkocht worden, en anderzijds uit tijdelijke voorzieningen. Op de plek van de tijdelijke voorzieningen komt na de Spelen grond beschikbaar, ongeveer 20 ha. Deze grond vertegenwoordigt een waarde. Om deze waarde in te schatten, moeten aannamen worden gedaan over het te realiseren bouwprogramma op de desbetreffende locaties. Als we uitgaan van gemiddeld 75 woningen per ha, van

een gemiddelde oppervlakte van 120 m² en, in het geval van de Amstelspelen, van gemiddelde m²-prijzen van 3.500 euro, dan ontstaan potentiële opbrengsten van 630 miljoen euro. Indien we er verder van uitgaan dat de grondwaarde 30% van de verkoopopbrengsten is, dan ontstaan mogelijk opbrengsten ter hoogte van 189 miljoen euro. Deze nemen we mee in de VMKB.

Tabel 44: Restwaarde grond Olympisch Dorp (Amstelspelen, IJburg II)

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Restwaarde grond Olympisch Dorp (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	189	189	189	2029-2032

6.5.2 Kansen en risico's

Het risico met betrekking tot de afzetbaarheid van de woningen na de Spelen is laag ; het gaat weliswaar om een nieuwe locatie, maar op basis van de ervaringen met IJburg I kan verwacht worden dat ook de woningen op IJburg II goed afzetbaar zullen zijn. Des te meer omdat IJburg II door een additionele investering (die niet is meegenomen in deze studie) aan de HOV-verbinding Zuidtangent kunnen worden aangesloten.

Een bijkomende kans is dat de positie van het sport- en evenementencluster Duivendrecht versterkt wordt. Dit cluster kan door de Spelen (nog) sterker gebonden worden aan de RAI en de Zuidas, waardoor de zuidkant van Amsterdam zich verder kan ontwikkelen tot een internationale toplocatie.

Een risico is dat de Amstelspelen met dorpslocatie IJburg II wat minder goed aansluit bij de IOC-eisen dan bijvoorbeeld de Amstelspelen met dorpslocatie Amstel III. Dit komt omdat de sporters niet in de nabijheid van de grote sportfaciliteiten gehuisvest worden, maar op een iets grotere afstand.

6.5.3 Resultaten

De volgende tabel vat de integrale VMKB voor de variant Amsterdam Amstelspelen met een Olympisch Dorp op de locatie IJburg II samen.

Tabel 45: Resultaten Amsterdam Amstelspelen, IJburg II

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Locatie-onafhankelijke kosten en baten	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	2011-2035
Kosten en opbrengsten *Big Five*	-2.034	-1.665	-1.276	2022-2032
Kosten en baten specifieke infra-structuur	-303 +PM	-303 +PM	-303 +PM	2022-2027
Restwaarde bouwgrond Olympische voorzieningen	189	189	189	2029-2032
Som (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-3.868 +PM	-1.198 +PM	2.160 +PM	2011-2035
NCW 2020	-2.962 +PM	-1.094 +PM	1.230 +PM	
NCW 2020 incl. toerekening kosten en baten OS structureel	-2.971 +PM	-1.103 +PM	1.221 +PM	

De netto contante waarde per 1 januari 2020 van het totaal is in de *base case* 1.103 miljoen euro negatief, in de *worst case* 2.971 miljoen euro negatief en in de *best case* 1.221 miljoen euro positief. Dat is inclusief de toerekenbare kosten voor de OS-structurele infrastructuurprojecten. Voor de berekening van deze toerekenbare kosten verwijzen we naar hoofdstuk 7.1. Tegenover deze kostenindicatie staat een aantal PM- posten die overwegend positief scoren:

- fiscale garanties in verband met mogelijke eisen van het IOC (negatief effect);
- langetermijnbaten van veiligheidsmaatregelen voor de Spelen (positief effect);
- baten van de niet-gemonetariseerde Olympische Effecten (positief effect).

6.6 Rotterdam Stadsspelen, Stadshavens

De Stadsspelen Rotterdam liggen op meerdere locaties in het stedelijk gebied, op locaties aan de Maas. Het Olympisch Dorp is geprojecteerd in Stadshavens Noord. Vervoer over water, het nieuwe intercitystation in Rotterdam Zuid en een nieuwe HOV-verbinding tussen het Zuidplein en het metrostation Kralingse Zoom ontsluiten en verbinden de verschillende sportaccommodaties met elkaar en Nederland.

6.6.1 Kosten en baten

Er wordt in de variant Stadsspelen (Dorpslocatie Stadshavens Noord) gebruik gemaakt van de (dan) bestaande Nieuwe Kuip. Wel komt er een nieuw Zwemcomplex en een nieuwe Basketbalhal. Voor het Pers- en Mediacentrum wordt gebruik gemaakt van een tijdelijk gebouw. De totale kosten voor de *Big Five*-voorzieningen zijn door DHV geraamd op 1.718 miljoen euro, exclusief de bouwkosten voor het Olympisch Dorp (de kosten voor tijdelijke voorzieningen en transformatie zijn wel meegenomen) en exclusief infrastructurele maatregelen. In de *worst case* gaan we uit van 20% hogere kosten, in de *best case* van 20% lagere kosten. Deze kosten nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de volgende posten mee:

- **Verkoopopbrengst Olympisch Stadion.** Er is in dit geval geen sprake van verkoopopbrengsten voor het Olympisch Stadion, aangezien gebruik wordt gemaakt van een (dan) bestaand stadion. Dit geldt ook voor het Pers- en Mediacentrum.

- **Verkoopopbrengsten Olympisch Zwemcomplex.** Voor de methodiek omtrent het bepalen van de opbrengsten van het Olympisch Zwemcomplex verwijzen we naar het hoofdstuk over de IJ-spelen. De onderhoudskosten – 1,8 miljoen euro per jaar – zijn in voorliggende variant echter anders dan bij de IJ-spelen, waardoor ook de opbrengsten anders zijn. In de Stadsspelen bedragen de verkoopopbrengsten in de *base case* 10 miljoen euro negatief, in de *worst case* 23 miljoen euro negatief en in de *best case* 6 miljoen euro negatief.

- **Verkoopopbrengsten Basketbalhal.** De methodiek die wij hanteren bij het berekenen van de opbrengsten en gederfde opbrengsten van de basketbalhal is gelijk aan de methodiek die is toegelicht in het hoofdstuk over de IJ-spelen. De uitkomsten zijn ook gelijk. In de *base*, *worst* en *best case* levert de basketbal hal respectievelijk 24 miljoen euro, 15 miljoen euro en 30 miljoen euro op. Daartegenover staan, gezien de verzadigde markt, gederfde inkomsten elders van gelijke hoogte.

- **Verkoopopbrengsten Pers- en Mediacentrum.** Omdat het Perscentrum een tijdelijke voorziening is, nemen we hiervoor geen opbrengsten en vermeden opbrengsten mee.

De volgende tabel vat de genoemde posten voor de *Big Five*-voorzieningen samen.

Tabel 46: Kosten en opbrengsten *Big Five*, Rotterdam Stadsspelen (Stadshavens)

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Kosten *Big Five*	-2.062	-1.718	-1.374	2022-2027
Verkoopopbrengst Olympisch Stadion	0	0	0	2031-2032
Af: gederfde inkomsten Stadion elders	0	0	0	
Verkoopopbrengst Zwemcomplex	-23	-10	-6	
Verkoopopbrengst Basketbalhal	15	24	30	
Af: gederfde inkomsten indoor hal elders	-15	-24	-30	
Opbrengsten Pers- en Mediacentrum	0	0	0	
Kosten en opbrengsten *Big Five* faciliteiten (nominaal, prijspeil 2011)	-2.085	-1.728	-1.380	2022-2032

De voorbereiding en uitvoering van de Stadsspelen vereist dat een aantal specifieke infrastructuurmaatregelen wordt getroffen. Dit zijn:

- uitbreiden van de capaciteit van het station Rotterdam Stadionpark;

- aanleggen op-en afstapplaatsen voor de inzet ferry's;

- uitvoeren pakket aan OV-maatregelen, waaronder het mogelijk maken van een Olympische Dienstregeling;

- implementeren van verkeers- en vervoersmanagementmaatregelen, om Olympic Lanes mogelijk te maken.

De totale kosten voor deze maatregelen worden door DHV geraamd op 281 miljoen euro. Deze raming hanteren we in de *base*, *best* en *worst case*. De eventuele baten van deze maatregelen, zoals bijvoorbeeld reistijdverbeteringen en stijgingen in vastgoedwaarde, zijn naar verwachting bescheiden. Daar kunnen bovendien negatieve baten tegenover staan als extra reistijd voor doorgaande reizigers. Per saldo abstraheren we van deze post.

Tabel 47: Kosten en baten OS-specifieke infrastructuur, Rotterdam Stadsspelen (Stadshavens)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Investering specifieke infrastructuur	-281	-281	-281	2022-2027
Baten van infrastructurele maatregelen	+PM	+PM	+PM	
Tussensom (nominaal, prijspeil 2011)	-281 +PM	-281 +PM	-281 +PM	

Het Olympisch Dorp bestaat enerzijds uit woningen die na de Spelen verkocht worden, en anderzijds uit tijdelijke voorzieningen. Op de plek van de tijdelijke voorzieningen komt na de Spelen grond beschikbaar, ongeveer 20 ha. Deze grond vertegenwoordigt een waarde. Om deze waarde in te schatten, moeten aannamen worden gedaan over het te realiseren bouwprogramma op de desbetreffende locaties. Als we uitgaan van gemiddeld 75 woningen per ha, van een gemiddelde oppervlakte van 120 m² en, in het geval van de Stadsspelen, van gemiddelde m²-prijzen van 2.500 euro, dan ontstaan potentiële opbrengsten van 450 miljoen euro. Indien we er verder van uitgaan dat de grondwaarde 30% van de verkoopopbrengsten is, dan ontstaan mogelijk opbrengsten ter hoogte van 135 miljoen euro. Deze nemen we mee in de VMKB.

Tabel 48: Restwaarde grond Olympisch Dorp (Stadsspelen, Stadshavens)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Restwaarde grond Olympisch Dorp (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	135	135	135	2029-2032

6.6.2 Kansen en risico's

De kans die verbonden is met de variant Stadsspelen (Dorpslocatie Stadshavens Noord), is het geven van een impuls aan de stedelijke ontwikkeling van Rotterdam Zuid. De sportfaciliteiten zijn gebundeld in Stadionpark en er wordt gebruik gemaakt van het gebied rond Ahoy. Het Dorp ligt in de noordelijke stadshavens en het geheel wordt verbonden door een nieuwe HOV-verbinding (waarbij de westtak als mogelijk additioneel project niet is meegenomen in dit onderzoek). Een en ander kan een stevige impuls geven aan de stedelijke vernieuwing, ook aan de tussenliggende wijken.

Een andere kans van deze variant ligt in de versterkte positionering van Rotterdam als sportstad, een positionering waaraan de stad al enige tijd werkt (bijv. start Tour de France 2010, WK turnen 2010, *bid* RyderCup 2018). Het op afstand zetten van het Olympisch Dorp leidt ertoe, dat de atleten op enige afstand van de sportfaciliteiten gehuisvest worden. Dit kan de besluitvorming van het IOC negatief beïnvloeden.

Een ander risico betreft de afzetbaarheid van de woningen. De Rotterdamse woningmarkt wordt niet gekenmerkt door een met bijvoorbeeld Amsterdam vergelijkbare krapte. In deze variant wordt ervan uitgegaan dat alle sporters in woningen gehuisvest worden en dat deze woningen na afloop van de Spelen op de markt gebracht worden. Het is denkbaar dat het verkopen van 3.000 woningen binnen enkele jaren op dezelfde locatie in Rotterdam tot problemen leidt. Om deze problemen te voorkomen, kan deze variant in het vervolg nog geoptimaliseerd worden, bijvoorbeeld door een combinatie met drijvende woningen.

Een risico betreft voorts de Nieuwe Kuip. In deze variant is verondersteld dat de Nieuwe Kuip er tijdig zal staan en dat deze alleen dient te worden aangepast (tijdelijk) om als Olympisch Stadion te kunnen fungeren. Voor nu is niet met zekerheid te zeggen dat de Nieuwe Kuip ook daadwerkelijk zal zijn gerealiseerd.

De variant Rotterdam Stadsspelen is verder in hoge mate afhankelijk van de realisatie van de voorwaardelijk geachte OS-structurele infrastructurele maatregelen. Dit is een risico.

6.6.3 Resultaten

De volgende tabel vat de integrale VMKB voor de variant Rotterdam Stadsspelen met een Olympisch Dorp op de locatie Stadshavens samen.

Tabel 49: Resultaten Rotterdam Stadsspelen (Stadshavens)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Niet locatie-specifieke factoren	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	2011-2035
Kosten en opbrengsten *Big Five*	-2.085	-1.728	-1.380	2022-2032
Specifieke infrastructuur	-281 +PM	-281 +PM	-281 +PM	2022-2027
Restwaarde bouwgrond Olympische voorzieningen	135	135	135	2029-2032
Som (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-3.951 +PM	-1.293 +PM	2.024 +PM	2011-2035
NCW 2020	-3.006 +PM	-1.143 +PM	1.160 +PM	
NCW 2020 incl. toerekening kosten en baten OS structureel	-3.188 +PM	-1.325 +PM	978 +PM	

De netto contante waarde per 1 januari 2020 van het totaal is in de *base case* 1.325 miljoen euro negatief, in de *worst case* 3.188 miljoen euro negatief en in de *best case* 978 miljoen euro positief. Dat is inclusief de toerekenbare kosten voor de OS-structurele infrastructuurprojecten. Voor de berekening van deze toerekenbare kosten verwijzen we naar hoofdstuk 7.1.

Tegenover deze kostenindicatie staat een aantal PM-posten die overwegend positief scoren:

- fiscale garanties in verband met mogelijke eisen van het IOC (negatief effect);
- langetermijnbaten van veiligheidsmaatregelen voor de Spelen (positief effect);
- baten van de niet-gemonetariseerde Olympische Effecten (positief effect).

6.7 Rotterdam Stadsspelen, Drijvend Dorp

De Stadsspelen Rotterdam liggen op meerdere locaties in het stedelijk gebied, op locaties aan de Maas. Het Olympisch Dorp is geprojecteerd als gedeeltelijk drijvend Dorp in de Maashavens. Vervoer over water, het nieuwe intercitystation in Rotterdam Zuid en een nieuwe HOV-verbinding tussen het Zuidplein en het metrostation Kralingse Zoom ontsluiten en verbinden de verschillende sportaccommodaties met elkaar en Nederland.

6.7.1 Kosten en baten

Er wordt in de variant Stadsspelen (met een gedeeltelijk drijvend Dorp) gebruik gemaakt van de (dan) bestaande Nieuwe Kuip. Wel komt er een nieuw Zwemcomplex en een nieuwe Basketbalhal. Voor het Pers- en Mediacentrum wordt gebruik gemaakt van een tijdelijk gebouw. De totale kosten voor de *Big Five*-voorzieningen zijn door DHV geraamd op 1.556 miljoen euro, exclusief de bouwkosten voor het Olympisch Dorp (de kosten voor tijdelijke voorzieningen en transformatie zijn wel meegenomen) en exclusief infrastructurele maatregelen. In de *worst case* gaan we uit van 20% hogere kosten, in de *best case* van 20% lagere kosten. Deze kosten nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de volgende posten mee:

- **De opbrengsten van het Stadion, het Zwemcomplex, de Basketbalhal en het Pers- en Mediacentrum.** Deze zijn hetzelfde als die bij de Stadsspelen (dorpslocatie Stadshavens).

De volgende tabel vat de genoemde posten voor de *Big Five*-voorzieningen samen.

Tabel 50: Kosten en opbrengsten *Big Five*, Rotterdam Stadsspelen (Drijvend Dorp)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Kosten *Big Five*	-1.867	-1.556	-1.245	2022-2027
Verkoopopbrengst Olympisch Stadion	0	0	0	2031-2032
Af: gederfde inkomsten Stadion elders	0	0	0	
Verkoopopbrengst Zwemcomplex	-23	-10	-6	
Verkoopopbrengst Basketbalhal	15	24	30	
Af: gederfde inkomsten indoorhal elders	-15	-24	-30	
Opbrengsten Pers- en Mediacentrum	0	0	0	
Kosten en opbrengsten *Big Five*-faciliteiten (nominaal, prijspeil 2011)	-1.890	-1.566	-1.251	2022-2032

De voorbereiding en uitvoering van de Stadsspelen (dorpslocatie Maashaven) vereist dat een aantal specifieke infrastructuurmaatregelen wordt getroffen. Dit zijn dezelfde als de maatregelen die getroffen moeten worden om de Stadsspelen (dorpslocatie Stadshavens) te realiseren. Daarom worden hier dezelfde cijfers gebruikt als in het hoofdstuk over de Stadsspelen (dorpslocatie Stadshavens).

Tabel 51: Kosten en baten OS-specifieke infrastructuur, Rotterdam Stadsspelen (Drijvend Dorp)

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Investering specifieke infra-structuur	-281	-281	-281	2022-2027
Baten van infrastructurele maatregelen	+PM	+PM	+PM	
Tussensom (nominaal, prijspeil 2011)	-281 +PM	-281 +PM	-281 +PM	

Het Olympisch Dorp bestaat enerzijds uit woningen die na de Spelen verkocht worden, en anderzijds uit tijdelijke voorzieningen. Op de plek van de tijdelijke voorzieningen komt na de Spelen grond beschikbaar, ongeveer 20 ha. Deze grond vertegenwoordigt een waarde. Om deze waarde in te schatten, moeten aannamen worden gedaan over het te realiseren bouwprogramma op de desbetreffende locaties. Als we uitgaan van gemiddeld 75 woningen per ha, van een gemiddelde oppervlakte van 120 m^2 en, in het geval van de Stadsspelen, van gemiddelde m^2-prijzen van 2.500 euro, dan ontstaan potentiële opbrengsten van 450 miljoen euro. Indien we er verder van uitgaan dat de grondwaarde 30% van de verkoopopbrengsten is, dan ontstaan mogelijk opbrengsten ter hoogte van 135 miljoen euro. Deze nemen we mee in de VMKB.

Tabel 52: Restwaarde grond Olympisch Dorp (Stadsspelen, Drijvend Dorp)

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Restwaarde grond Olym-pisch Dorp (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	135	135	135	2029-2032

6.7.2 Kansen en risico's

De grote kans die verbonden is met de variant Stadsspelen (met een gedeeltelijk drijvend Dorp), is het geven van een impuls aan de stedelijke ontwikkeling van Rotterdam Zuid. De sportfaciliteiten zijn gebundeld in Stadionpark en er wordt gebruik gemaakt van het gebied rond Ahoy. Het Dorp ligt in de Maas, en het oostelijke gedeelte wordt verbonden door een nieuwe HOV-verbinding. Een en ander kan een stevig impuls geven aan de stedelijke ontwikkeling, ook aan de tussenliggende wijken.

Een andere kans van deze variant in de versterkte positionering van Rotterdam als sportstad, een positionering waaraan de stad al enige tijd werkt (bijv. start Tour de France 2010, WK turnen 2010, *bid* RyderCup 2018).

Het op afstand zetten van het Olympisch Dorp leidt ertoe, dat de atleten op enige afstand van de sportfaciliteiten gehuisvest worden. Dit kan de besluitvorming van het IOC negatief beïnvloeden. Aan de andere kant is het drijvend dorp wel een innovatie, die niet eerder bij de Olympische Spelen is toegepast. Hierdoor kan de variant juist aantrekkelijk zijn voor het IOC. En in (het presenteren van) deze innovatie liggen uiteraard ook kansen voor de Nederlandse economie.

Een risico betreft verder de afzetbaarheid van de drijvende woningen. Deze woningen worden niet per definitie toegevoegd aan de Rotterdamse woningmarkt – ze kunnen over het land verspreid worden en daarmee op verschillende plaatsen in de markt gezet worden. Hierdoor is de markt voor drijvende woningen potentieel groter dan voor een "normale" gebiedsontwikkeling. Aan de andere kant is het op dit moment nog een relatief jonge markt. Het is moeilijk in te schatten hoeveel animo er rond 2030 is voor het leven in drijvende woningen. Om dit risico te mitigeren, kan deze variant in het vervolg nog geoptimaliseerd worden, bijvoorbeeld door het aantal "drijvende woningen" ten opzichte van het aantal "normale woningen" te variëren.

De variant Rotterdam Stadshavens is in hoge mate afhankelijk van de realisatie van de voorwaardelijk geachte OS-structurele infrastructurele maatregelen. Dit is een risico.

6.7.3 Resultaten

De volgende tabel vat de integrale VMKB voor de variant Rotterdam Stadsspelen met een gedeeltelijk drijvend Olympisch Dorp samen.

Tabel 53: Resultaten Rotterdam Stadsspelen (Drijvend Dorp)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Locatie-onafhankelijke kosten en baten	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	2011-2035
Kosten en opbrengsten *Big Five*	-1.890	-1.566	-1.251	2022-2032
Kosten en baten specifieke infra-structuur	-281 +PM	-281 +PM	-281 +PM	2022-2027
Restwaarde bouwgrond Olympische voorzieningen	135	135	135	2029-2032
Som (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-3.756 +PM	-1.131 +PM	2.153 +PM	2011-2035
NCW 2020	-2.866 +PM	-1.027 +PM	1.254 +PM	
NCW 2020 incl. toerekening kosten en baten OS structureel	-3.049 +PM	1.071 +PM	1.221 +PM	

De netto contante waarde per 1 januari 2020 van het totaal is in de *base case* 1.209 miljoen euro negatief, in de *worst case* 3.049 miljoen euro negatief en in de *best case* 1.071 miljoen euro positief. Dat is inclusief de toerekenbare kosten voor de OS-structurele infrastructuurprojecten. Voor de berekening van deze toerekenbare kosten verwijzen we naar hoofdstuk 7.1.

Tegenover deze kostenindicatie staat een aantal PM-posten die overwegend positief scoren:

- fiscale garanties in verband met mogelijke eisen van het IOC (negatief effect);
- langetermijnbaten van veiligheidsmaatregelen voor de Spelen (positief effect);
- baten van de niet-gemonetariseerde Olympische Effecten (positief effect).

6.8 Deltaspelen Rotterdam/ Den Haag

De belangrijkste accommodaties liggen bij de Deltaspelen tussen de Haagse kust en de Maas in Rotterdam. De *Big Five* zijn over verschillende binnenstedelijke locaties in Den Haag, Delft en Rotterdam verspreid. De locaties liggen stuk voor stuk in de bestaande bundel van spoorwegen en snelwegen en zijn goed met elkaar verbonden.

6.8.1 Kosten en baten

Er wordt in de variant Deltaspelen gebruik gemaakt van de (dan) bestaande Nieuwe Kuip en van een tijdelijke Basketbalhal. Wel komt er een nieuw Zwemcomplex en een nieuw Pers- en Mediacentrum. De totale kosten voor de *Big Five*-voorzieningen zijn door DHV geraamd op 1.478 miljoen euro, exclusief de bouwkosten voor het Olympisch Dorp (de kosten voor tijdelijke voorzieningen en transformatie zijn wel meegenomen) en exclusief infrastructurele maatregelen. In de *worst case* gaan we uit van 20% hogere kosten, in de *best case* van 20% lagere kosten. Deze kosten nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de volgende posten mee:

- **Verkoopopbrengst Olympisch Stadion.** Hiervan is geen sprake, aangezien gebruik wordt gemaakt van een (dan) bestaand stadion. Dit geldt ook voor de tijdelijke Basketbalhal.

- **Verkoopopbrengst Olympisch Zwemcomplex.** Voor de methodiek omtrent het bepalen van de opbrengsten van het Olympisch Zwemcomplex verwijzen we naar het hoofdstuk over de IJ-spelen. De onderhoudskosten – 1,3 miljoen euro per jaar – zijn in voorliggende variant echter anders dan bij de IJ-spelen, waardoor ook de opbrengsten anders zijn. In de Deltaspelen bedragen de verkoopopbrengsten van het zwemcomplex in de *base case* 8 miljoen euro negatief, in de *worst case* 17 miljoen euro negatief en in de *best case* 4 miljoen euro negatief.

- **Verkoopopbrengst Pers- en Mediacentrum.** Deze ramen we volgens de methodiek die is toegelicht in het hoofdstuk over de IJ-spelen. Als proxygebied voor de Deltaspelen is het gehele stadgebied van Den Haag gekozen. In de *base case* komen we zo op 71 miljoen euro, in de *worst case* op 57 miljoen euro en in de *best case* op 85 miljoen euro. We gaan ervan uit dat de desbetreffende kantoorruimte toegevoegd kan worden, zonder dat dit tot een significante verstoring van de vastgoedmarkt leidt. Daarom gaan we ervan uit dat er geen sprake is van gederfde inkomsten elders.

De volgende tabel vat de genoemde posten voor de *Big Five*-voorzieningen samen.

Tabel 54: Kosten en opbrengsten *Big Five*, Deltaspelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Kosten *Big Five*	-1.774	-1.478	-1.182	2022-2027
Verkoopopbrengst Olympisch Stadion	0	0	0	2031-2032
Af: gederfde inkomsten Stadion elders	0	0	0	
Verkoopopbrengst Zwemcomplex	-17	-8	-4	
Verkoopopbrengst Basketbalhal	0	0	0	
Af: gederfde inkomsten indoor hal elders	0	0	0	
Opbrengsten Pers- en Mediacentrum	57	71	85	
Kosten en opbrengsten *Big Five* faciliteiten (nominaal, prijspeil 2011)	-1.734	-1.415	-1.101	2022-2032

De voorbereiding en uitvoering van de Deltaspelen vereisen dat een aantal specifieke infrastructuurmaatregelen wordt getroffen. Dit zijn dezelfde als de maatregelen die getroffen moeten worden om de Stadsspelen (dorpslocatie Stadshavens) te realiseren. Daarom worden hier dezelfde cijfers gebruikt als in het hoofdstuk over de Stadsspelen (dorpslocatie Stadshavens).

Tabel 55: Kosten en baten OS-specifieke infrastructuur, Deltaspelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Investering specifieke infrastructuur	-281	-281	-281	2022-2027
Baten van infrastructurele maatregelen	+PM	+PM	+PM	
Tussensom (nominaal, prijspeil 2011)	-281 +PM	-281 +PM	-281 +PM	

Het Olympisch Dorp bestaat enerzijds uit woningen die na de Spelen verkocht worden, en anderzijds uit tijdelijke voorzieningen. Op de plek van de tijdelijke voorzieningen komt na de Spelen grond beschikbaar, ongeveer 20 ha. Deze grond vertegenwoordigt een waarde. Om deze waarde in te schatten, moeten aannamen worden gedaan over het te realiseren bouwprogramma op de desbetreffende locaties. Als we uitgaan van gemiddeld 75 woningen per ha, van een gemiddelde oppervlakte van 120 m² en, in het geval van de Deltaspelen, van gemiddelde m²-prijzen van 2.500 euro, dan ontstaan potentiële opbrengsten van 450 miljoen euro. Indien we er verder van uitgaan dat de grondwaarde 30% van de verkoopopbrengsten is, dan ontstaan mogelijk opbrengsten ter hoogte van 135 miljoen euro. Deze nemen we mee in de VMKB.

Tabel 56: Restwaarde grond Olympisch Dorp (Deltaspelen)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Restwaarde grond Olympisch Dorp (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	135	135	135	2029-2032

6.8.2 Kansen en risico's

De Deltaspelen kunnen een instrument zijn voor de verdere gezamenlijke ontwikkeling van Den Haag en Rotterdam als "Zuidvleugel". Daarbij kunnen de Deltaspelen ook een impuls geven aan de ontwikkeling van Rotterdam Zuid waar een deel van de sportevenementen gealloceerd wordt.

De afzetbaarheid van de woningen in de Vlietzone is in principe mogelijk maar wel afhankelijk van de ontwikkeling van de markt. Het is geen binnenstedelijke locatie, maar een "klassieke" Vinex-locatie. Deze wordt met een tramlijn via de Binckhorst aangebonden aan de binnenstad van Den Haag (waarvoor de kosten niet zijn meegenomen in deze studie), maar het is denkbaar dat de markt voor woningen op dit type locaties tegen 2030 verzadigd is.

De variant Deltaspelen Rotterdam-Den Haag is in hoge mate afhankelijk van de realisatie van de voorwaardelijk geachte OS-structurele infrastructurele maatregelen. Dit is een risico.

6.8.3 Resultaten

De volgende tabel vat de integrale VMKB voor de variant Deltaspelen Rotterdam-Den Haag samen.

Tabel 57: Resultaten Deltaspelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Locatie-onafhankelijke kosten en baten	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	2011-2035
Kosten en opbrengsten *Big Five*	-1.734	-1.415	-1.101	2022-2032
Kosten en baten specifieke infra-structuur	-281 +PM	-281 +PM	-281 +PM	2022-2027
Restwaarde bouwgrond Olympische voorzieningen	135	135	135	2029-2032
Som (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-3.600 +PM	-980 +PM	2.303 +PM	2011-2035
NCW 2020	-2.768 +PM	-935 +PM	1.341+PM	
NCW 2020 incl. toerekening kosten en baten OS structureel	2.981 +PM	-1.147 +PM	1.129 +PM	

De netto contante waarde per 1 januari 2020 van het totaal is in de *base case* 1.147 miljoen euro negatief, in de *worst case* 2.981 miljoen euro negatief en in de *best case* 1.129 miljoen euro positief. Dat is inclusief de toerekenbare kosten voor de OS-structurele infrastructuurprojecten. Voor de berekening van deze toerekenbare kosten verwijzen we naar hoofdstuk 7.1.

Tegenover deze kostenindicatie staat een aantal PM-posten die overwegend positief scoren:

- fiscale garanties in verband met mogelijke eisen van het IOC (negatief effect);
- langetermijnbaten van veiligheidsmaatregelen voor de Spelen (positief effect);
- baten van de niet-gemonetariseerde Olympische Effecten (positief effect).

6.9 Randstadspelen

De Randstadspelen zijn georganiseerd rond de goed bereikbare knooppuntlocaties in de vier grote steden van de Randstad. De *Big Five* is verdeeld over de vier steden waarbij rekening is gehouden met de meest slimme casting van accommodatie en context. Het netwerk van snelwegen en spoorlijnen legt de verbinding tussen de locaties en de rest van Nederland.

6.9.1 Kosten en baten

Er wordt in de variant Randstadspelen gebruik gemaakt van de (dan) bestaande Nieuwe Kuip. Wel komen er een nieuwe Basketbalhal, een nieuwe Zwemcomplex en een nieuw Pers- en Mediacentrum. De totale kosten voor de *Big Five*-voorzieningen zijn door DHV geraamd op 1.500 miljoen euro, exclusief de bouwkosten voor het Olympisch Dorp (de kosten voor tijdelijke voorzieningen en transformatie zijn wel meegenomen) en exclusief infrastructurele maatregelen. In de *worst case* gaan we uit van 20% hogere kosten, in de *best case* van 20% lagere kosten. Deze kosten nemen we mee in de VMKB. Daarnaast nemen we de volgende posten mee:

- **Verkoopopbrengst Olympisch Stadion.** Er is geen sprake van verkoopopbrengsten voor het Olympisch Stadion, aangezien gebruik wordt gemaakt van een (dan) bestaand stadion.

- **Verkoopopbrengst Olympisch Zwemcomplex.** Voor de methodiek omtrent het bepalen van de opbrengsten van het Olympisch Zwemcomplex verwijzen we naar het hoofdstuk over de IJ-spelen. De onderhoudskosten – 1,4 miljoen euro per jaar – zijn in voorliggende variant echter anders dan bij de IJ-spelen, waardoor ook de opbrengsten anders zijn. In de Randstadspelen bedragen de verkoopopbrengsten van het zwemcomplex in de *base case* 8 miljoen euro negatief, in de *worst case* 18 miljoen euro negatief en in de *best case* 5 miljoen euro negatief.

- **Verkoopopbrengsten Basketbalhal.** De methodiek die wij hanteren bij het berekenen van de opbrengsten en gederfde opbrengsten van het basketbal is gelijk aan de methodiek die is toegelicht in het hoofdstuk over de IJ-spelen. De uitkomsten zijn ook gelijk. In de *base*, *worst* en *best case* levert de basketbal hal respectievelijk 24 miljoen euro, 15 miljoen euro en 30 miljoen euro op. Daartegenover staan, gezien de verzadigde markt, gederfde inkomsten elders van gelijke hoogte.

- **Verkoopopbrengst Pers- en Mediacentrum.** De raming van de opbrengsten van de verkoop van het Pers- en Mediacentrum is identiek aan de raming voor de Deltaspelen.

De volgende tabel vat de genoemde posten voor de *Big Five*-voorzieningen samen.

Tabel 58: Kosten en opbrengsten *Big Five*, Randstadspelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Kosten *Big Five*	-1.800	-1.500	-1.200	2022-2027
Verkoopopbrengst Olympisch Stadion	0	0	0	2031-2032
Af: gederfde inkomsten Stadion elders	0	0	0	
Verkoopopbrengst Zwemcomplex	-18	-8	-5	
Verkoopopbrengst Basketbalhal	15	24	30	
Af: gederfde inkomsten indoorhal elders	-15	-24	-30	
Opbrengsten perscentrum	57	71	85	
Kosten en opbrengsten *Big Five*-faciliteiten (nominaal, prijspeil 2011)	-1.761	-1.437	-1.120	2022-2032

De voorbereiding en uitvoering van de Randstadspelen vereisen dat een aantal specifieke infrastructuurmaatregelen wordt getroffen. Dit zijn:

- uitvoeren pakket met OV-maatregelen, waaronder het mogelijk maken van een Olympische Dienstregeling;
- implementeren verschillende verkeers- en vervoersmanagementmaatregelen, om Olympic Lanes mogelijk te maken.

De totale kosten voor deze maatregelen worden door DHV geraamd op 310 miljoen euro. Deze raming hanteren we in de *base*, *best* en *worst case*. De eventuele baten van deze maatregelen, zoals bijvoorbeeld reistijdverbeteringen en stijgingen in vastgoedwaarde, zijn naar verwachting bescheiden. Daar kunnen bovendien negatieve baten tegenover staan als extra reistijd voor doorgaande reizigers. Per saldo abstraheren we van deze post.

Tabel 59: Kosten en baten OS-specifieke infrastructuur, Randstadspelen				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Investering specifieke infrastructuur	-310	-310	-310	2022-2027
Baten van infrastructurele maatregelen	+PM	+PM	+PM	
Tussensom (nominaal, prijspeil 2011)	-310 +PM	-310 +PM	-310 +PM	

Het Olympisch Dorp bestaat enerzijds uit woningen die na de Spelen verkocht worden, en anderzijds uit tijdelijke voorzieningen. Op de plek van de tijdelijke voorzieningen komt na de Spelen grond beschikbaar, ongeveer 20 ha. Deze grond vertegenwoordigt een waarde. Om deze waarde in te schatten, moeten aannamen worden gedaan over het te realiseren bouwprogramma op de desbetreffende locaties. Als we uitgaan van gemiddeld 75 woningen per ha, van een gemiddelde oppervlakte van 120 m² en, in het geval van de Randstadspelen, van gemiddelde m²-prijzen van 2.500 euro, dan ontstaan potentiële opbrengsten van 450 miljoen euro. Indien we er verder van uitgaan dat de grondwaarde 30% van de verkoopopbrengsten is, dan ontstaan mogelijk opbrengsten ter hoogte van 135 miljoen euro. Deze nemen we mee in de VMKB.

Tabel 60: Restwaarde grond Olympisch Dorp (Randstad)				
Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Restwaarde grond Olympisch Dorp (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	135	135	135	2029-2032

6.9.2 Kansen en risico's

De individuele faciliteiten kunnen daar gesitueerd worden waar behoefte is. Dit kan voor de bijdrage van de Spelen aan Olympische Effecten beter zijn dan het vestigen van alle faciliteiten op één locatie. Een voorbeeld hiervoor is het Olympisch Dorp dat in beide configuraties van de Randstadspelen aan de rand van Utrecht ligt. Gezien de krapte op de woningmarkt in Utrecht lijkt het afzetbaarheidsrisico hier laag.

De variant Randstadspelen is in hoge mate afhankelijk van de realisatie van de voorwaardelijk geachte OS-structurele infrastructurele maatregelen. Dit is een risico.

Een ander nadeel en risico is dat de belangrijkste *Big Five*-faciliteiten niet in elkaars nabijheid zijn gesitueerd. Atleten en begeleiders maar ook de persmensen krijgen te maken met extra reistijden tussen de verschillende faciliteiten.

6.9.3 Resultaten

De volgende tabel vat de integrale VMKB voor de variant Randstadspelen Amsterdam-Utrecht-Rotterdam-Den Haag samen.

Tabel 61: Resultaten Randspelen

Miljoen euro	*Worst case*	*Base case*	*Best case*	*Timing*
Locatie-onafhankelijke kosten en baten	-1.720 +PM	581 +PM	3.550 +PM	2011-2035
Kosten en opbrengsten *Big Five*	-1.761	-1.437	-1.120	2022-2032
Kosten en baten specifieke infra-structuur	-310 +PM	-310 +PM	-310 +PM	2022-2027
Restwaarde bouwgrond Olympische voorzieningen	135	135	135	2029-2032
Som (niet verdisconteerd, prijspeil 2011)	-3.656 +PM	-1.031 +PM	2.257 +PM	2011-2035
NCW 2020	-2.809 +PM	-972 +PM	1.307 +PM	
NCW 2020 incl. toerekening kosten en baten OS structureel	-3.002 +PM	-1.165 +PM	1.114 +PM	

De netto contante waarde per 1 januari 2020 van het totaal is in de *base case* 1.165 miljoen euro negatief, in de *worst case* 3.002 miljoen euro negatief en in de *best case* 1.114 miljoen euro positief. Dat is inclusief de toerekenbare kosten voor de OS-structurele infrastructuurprojecten. Voor de berekening van deze toerekenbare kosten verwijzen we naar hoofdstuk 7.1.

Tegenover deze kostenindicatie staat een aantal PM-posten die overwegend positief scoren:

- fiscale garanties in verband met mogelijke eisen van het IOC (negatief effect);
- langetermijnbaten van veiligheidsmaatregelen voor de Spelen (positief effect);
- baten van de niet- gemonetariseerde Olympische Effecten (positief effect).

Interpretatie van de uitkomsten

In dit hoofdstuk geven we inzicht in het effect van een aantal methodologische keuzen op de uitkomst van de VMKB, waaronder de toerekening van de infrastructuur aan de Spelen. Middels een gevoeligheidsanalyse is de impact van veranderingen in de belangrijkste inputvariabelen op de uitkomst van de VMKB onderzocht. De gevoeligheidsanalyse is uitgevoerd op de *base case* van de Stadsspelen Rotterdam met dorpslocatie Stadshavens.

Ten slotte besteedt dit hoofdstuk aandacht aan de wijze waarop we, gezien de fase waarin het project zich nu bevindt, naar de uitkomst van deze VMKB moeten kijken.

7.1 Toerekening van infrastructuur

OS-specifieke infrastructuur

In elke variant is aanvullende infrastructuur nodig. Daarbij onderscheiden we projecten die speciaal voor de Olympische Spelen gerealiseerd worden (OS-specifieke infrastructuur) en projecten die voorwaardelijk zijn voor de Spelen, maar niet speciaal voor de Spelen gerealiseerd worden (OS-structurele infrastructuur). De volgende tabel bevat de kosten voor OS-specifieke infrastructuur, zoals door DHV geraamd. Deze kosten zijn standaard meegenomen in de locatieafhankelijke analyse (hoofdstuk 6). We gaan er vanuit dat realisatie van deze OS-specifieke infrastructuur niet tot structurele baten leidt.

Tabel 62: OS specifieke infrastructuur	
Variant	*Kosten (miljoen euro)*
IJ-spelen	-361
Amstelspelen	-303
Stadsspelen	-281
Deltaspelen	-281
Randstadspelen	-330

OS-structurele infrastructuur

Naast de OS-specifieke projecten zijn er ook infrastructuur-projecten die weliswaar voorwaardelijk zijn voor de Spelen, maar een breder belang dienen. Veel van deze projecten zijn op dit moment al in studie.

De kosten en baten van projecten die ook zonder de Spelen gerealiseerd worden, mogen niet worden toegerekend aan de Spelen. Die projecten maken onderdeel uit van het nulalternatief. Als een project zonder de Spelen niet gerealiseerd wordt, moeten kosten en baten wél worden toegerekend aan de Spelen. Omdat we nog niet precies weten welke projecten wel en welke niet worden gerealiseerd, rekenen we in deze VMKB de gemiddelde waarde van beide situaties toe aan de Spelen.[59]

Bij de toerekening van de kosten en baten zijn we uitgegaan van een gemiddelde baten-kostenverhouding van 0,9 in 2036. Naarmate de realisatie van de desbetreffende projecten dichter bij komt, kunnen specifieke MKBA's per project opgesteld worden en kan zo de analyse in deze VMKB nader gepreciseerd worden.

Bij de berekening van de kosten hebben we niet alleen de aanlegkosten meegenomen, maar ook de kosten voor beheer en onderhoud (B&O) gedurende de levensduur van het project. We gaan er vereenvoudigend vanuit dat de B&O- kosten jaarlijks 2% van de aanlegkosten bedragen. In de volgende tabel staat in kolom C het toerekenbare saldo per variant indien geen enkel project zonder de Spelen zou worden gerealiseerd. In kolom D staat het toerekenbare saldo per variant indien alle projecten ook zonder de Spelen zouden worden gerealiseerd. Het toerekenbare saldo is in dat geval nul. In kolom E staat het toerekenbare saldo voor het gemiddelde over de twee situaties. Dit is het saldo van kosten en baten dat we in het kader van deze VMKB toerekenen aan de Spelen.

59. Bij de toerekening van de kosten en baten zijn we uitgegaan van een gemiddelde baten/kosten-verhouding van 0,9. Als de realisatie van de desbetreffende projecten dichter bij komt, kunnen specifieke MKBA's per project gemaakt worden.

Tabel 63: Toerekenbare kosten voor OS structurele maatregelen (in miljoen euro)						
		Geen enkel project is gerealiseerd			*Ieder project is gerealiseerd*	*Gemiddelde waarden*
Variant	Investeringssom	Kosten incl. B&O (CW 2020) = toerekenbare kosten	Baten bij B/C ratio van 0,9 (CW 2020) = toerekenbare baten	Saldo (NCW) bij scenario "niets wordt aangelegd"	Kosten, baten en saldo bij scenario "alles wordt tijdig aangelegd"	Saldo (NCW)
		A	B	C=B-A	D	E=(C+D)/2
IJ-spelen	90	96	78	-18	0	-9
Amstelspelen	90	96	78	-18	0	-9
Stadsspelen	1.844	1.970	1.605	-365	0	-183
Deltaspelen	2.148	2.295	1.870	-425	0	-213
Randstadspelen	1.974	2.109	1.718	-390	0	-195

7.2 De Nieuwe Kuip

In deze VMKB is als uitgangspunt gekozen dat tegen 2028 een Nieuwe Kuip in Rotterdam is gerealiseerd. Voor de Spelen zijn dan nog wel aanpassingen nodig. Indien we het nulalternatief veranderen en ervan uitgaan dat de Nieuwe Kuip zonder de Spelen niet zou worden gerealiseerd, dan leidt dit voor de varianten Stadsspelen, Deltaspelen en Randstadspelen tot nominale meerkosten van 547 miljoen euro. Netto contant zijn dit meerkosten van ruim 400 miljoen euro.

Daarnaast leidt deze methodologische keuze ook tot een negatieve PM-post bij de Amsterdamse varianten (IJ-spelen en Amstelspelen). In beide varianten wordt voor het Olympische voetbaltoernooi gebruik gemaakt van de Nieuwe Kuip. Indien dat stadion niet autonoom ontstaat, dienen andere stadions (mogelijk fors) aangepast te worden.

7.3 *Leakage*-effect

Vervolgens onderzoeken we de impact van het wel of niet meenemen van twee *leakage*-effecten heeft. In de basisbenadering zijn beide effecten wel meegenomen.

- Als het *leakage*-effect met betrekking tot de OCOG-inkomsten niet meegenomen wordt, worden ook de bestedingen van Nederlandse bezoekers (voor tickets en merchandising) en de sponsorgelden van Nederlandse ondernemingen als additioneel voor de Nederlandse economie beschouwd. Het niet meenemen van dit *leakage*-effect leidt netto contant tot een verbetering van de VMKB van 300 miljoen euro.

- Als het *leakage*-effect met betrekking tot toerisme niet meegenomen wordt, gaan we ervan uit dat alle bestedingen van buitenlandse bezoekers voor 100% in de Nederlandse economie verblijven. Het niet meenemen van deze dit effect leidt netto contant tot een verbetering van de VMKB van 118 miljoen euro.

7.4 Veranderingen in inputvariabelen

In een sensitiviteitsanalyse onderzoeken we welke inputfactoren een belangrijke impact hebben op de resultaten van de VMKB. Hierbij zijn we uitgegaan van één variant en hebben de *base case* van de Rotterdam Stadsspelen met dorpslocatie Stadshavens als uitgangspunt voor de berekeningen gekozen. Verdisconteerd naar 2020 bedraagt de netto contante waarde van deze variant 1.403 miljoen euro negatief, inclusief de kosten en baten van OS-structurele projecten.

De berekening van de gevoeligheden voor de kostenposten laat de volgende (afgeronde) resultaten zien:

- Als de kosten voor veiligheid met 10% verhoogd c.q. verlaagd worden, leidt dit netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 50 miljoen euro.

- Als de kosten voor alle *Big Five*-voorzieningen integraal met 10% verhoogd c.q. verlaagd worden, leidt dit netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 60 miljoen euro.

- Als de organisatiekosten van het OCOG en de bestedingsimpuls van het OCOG met 10% verhoogd c.q. verlaagd worden, leidt dit netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 70 miljoen euro.

- Als de kosten voor de OS-specifieke infrastructuur met 10% verhoogd c.q. verlaagd worden, leidt dit netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 20 miljoen euro.

- Als de organisatiekosten van de overheid tot 2021 (IOC beslissing over het *bid*) met 10% verhoogd worden, leidt dit netto contant tot een verslechtering van de VMKB van 10 miljoen euro.

De berekening van de sensitiviteiten met betrekking tot de batenposten laat de volgende resultaten zien:

- Als de toeristen gemiddeld 1,5 c.q. 3,5 dagen in Nederland verblijven in plaats van 2,5 dagen, leidt dat netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 70 miljoen euro.

- Als de opbrengsten uit uitzendrechten met 10% verlaagd c.q. verhoogd worden, leidt dit netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 70 miljoen euro, inclusief een verhoging c.q. verlaging van het bestedingsimpuls van het OCOG.

- Als 10% minder c.q. meer tickets verkocht worden, leidt dit netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 80 miljoen euro, inclusief een verhoging c.q. verlaging van het bestedingsimpuls van het OCOG.

- Als de bezoekers van de Spelen 10% minder c.q. meer besteden dan verwacht, leidt dit netto contant tot een verslechtering c.q. verbetering van de VMKB van 30 miljoen euro.

7.5 Strategische optiebenadering

De periode van voorbereiden is in meerdere fasen en besluitvormingsmomenten op te delen:

- **2011/2012:** de afweging hoe de Verkenning kan worden doorgezet, gegeven de kosten van verdere voorbereiding versus het zicht op een mogelijk positief resultaat;

Afbeelding 6: Schematische weergave van de beslismomenten

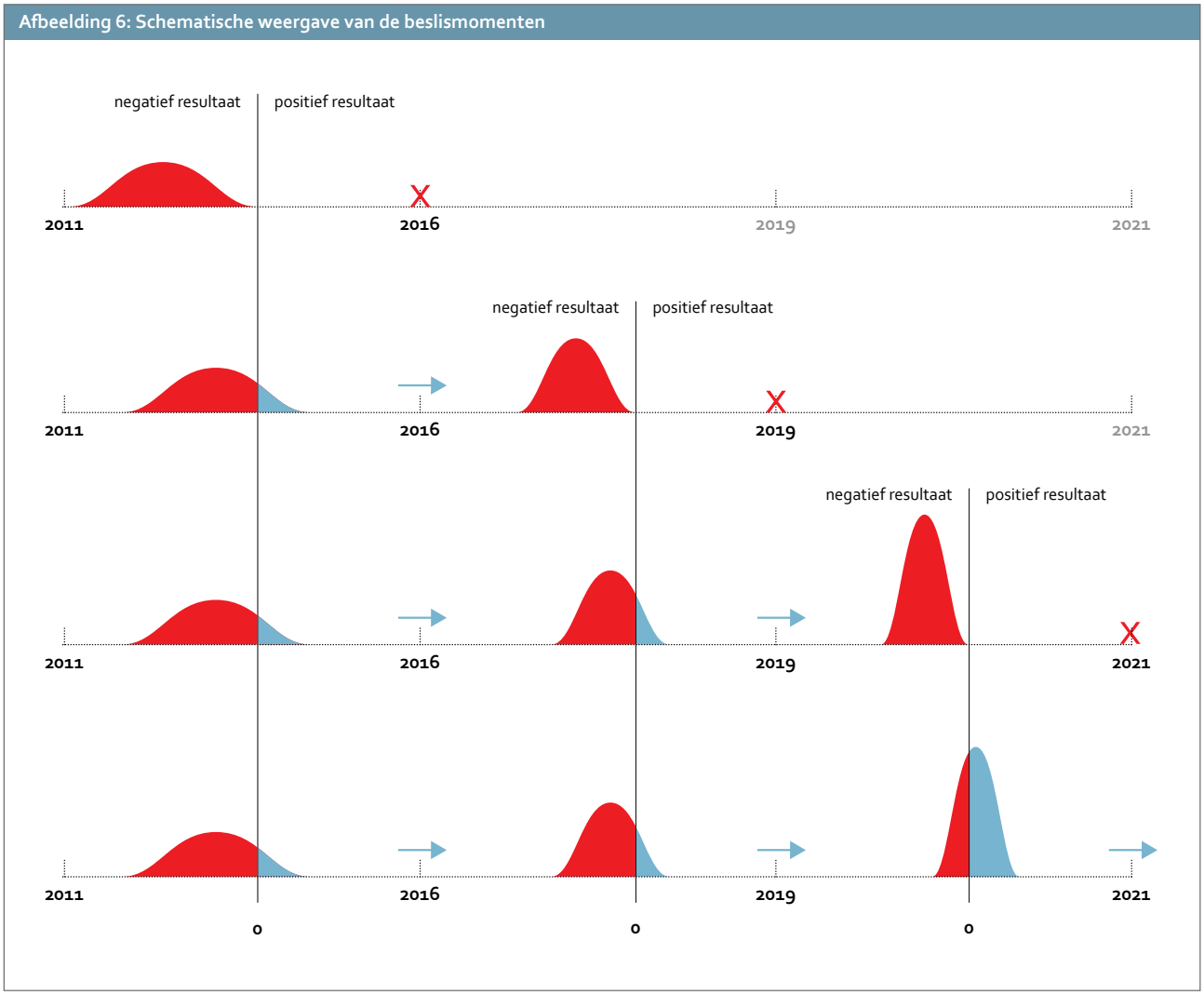

- **2016:** de besluitvorming inzake de voorbereiding van en randvoorwaarden aan een *bid*, eventueel uit te brengen in 2019;

- **2017:** het aanscherpen van het voorgaande besluit, gegeven de IOC-toewijzing van de Spelen van 2024;

- **2019:** het definitief besluit om een *bid* voor de organisatie van de Spelen van 2028 uit te brengen, of te wachten tot één van de volgende edities.

Voor ieder beslismoment kan opnieuw de balans worden opgemaakt, samengesteld op basis van de dan bekende actuele informatie. Bij positieve ontwikkelingen verbetert de waarde en levert dat een reden om door te gaan; bij negatieve ontwikkelingen verslechtert de waarde en is er reden de verdere voorbereidingen te staken. Afbeelding 6 geeft dit weer.

Het definitieve beslismoment ligt daarmee in beginsel in 2019.[60] Tot die tijd kunnen de plannen worden aangepast op basis van onder meer lessen uit London en Rio en ontwikkelingen rond communicatietechnologie, veiligheid en economie. En zoals aangegeven speelt ook de winkans daarbij een belangrijke rol. Als de Spelen van 2024 in 2017 worden toegewezen aan een Europese stad, lijkt de kans dat Nederland de Spelen van 2028 mag organiseren heel klein.

De waarde van de optie om door te gaan met de voorbereiding van de Olympische Spelen, hangt dus niet alleen af van de kans dat Nederland in staat wordt gesteld om Spelen te organiseren met een positieve maatschappelijk-economische waarde. Ook de mogelijkheden om die kans tussen nu en 2028 te beïnvloeden én de mogelijkheid om tot aan de deadline alsnog te besluiten geen *bid* in te dienen, bepalen de waarde van deze optie.

Onderstaande tabel geeft een eerste overzicht van bijstuurmogelijkheden.

Tabel 64: Bijstuurmogelijkheden OS 2028

Ontwikkeling	*Bijstuurmogelijkheid*
Verandering in nevendoelstellingen Spelen	Aanpassen ontwerp om baten te maximaliseren
Lessen van andere Spelen, bijvoorbeeld teruglopende kaartverkoop	Inzetten nieuwe media, verkoopstrategie, schaaloverweging stadions
Toewijzing Spelen 2020 of 2024 aan een Europese stad	Stopzetten of uitstellen *bid*
Aanpassing IOC-eisen	Aanpassen ontwerp en kosten
Technische ontwikkeling	Aanpassen ontwerp en kosten
Ontwikkeling toerisme markt	Inzetten op bepaalde herkomstmarkten
Demografische ontwikkeling	Heroverwegen benodigde infrastructuur
Marktspanning ten tijde van indienen *bid* (weinig bieders)	Verlagen kosten indienen *bid*, eventueel aanpassen ontwerp
Economische ontwikkeling	Stopzetten, of aanpassen schaalgrootte

Volgens de hiervoor genoemde besluitvormingsmomenten valt de eerstvolgende in de komende periode. Het betreft de afweging hoe de Verkenning kan worden doorgezet, gegeven de kosten van verdere voorbereiding versus het zicht op een mogelijk positief resultaat. Dit heeft voor de analyse twee gevolgen. Op de eerste plaats moet duidelijk worden of er mogelijk zicht is op een positief resultaat. Op de tweede plaats moeten de kosten van verdere voorbereiding apart zichtbaar worden gemaakt. We adviseren om deze nadere toepassing van de reële optiebenadering op te nemen in de verdere uitwerking van het evaluatie-instrument.

60. Ook nadat de Spelen zijn toegewezen zijn er mogelijkheden voor bijsturen, zoals blijkt uit de Spelen in Londen.

Conclusies, inzichten en aanbevelingen

In het kader van dit onderzoek is het door Rebel ontwikkelde evaluatie-instrument voor het eerst toegepast op de ruimtelijke varianten die door DHV en MUST zijn ontwikkeld in het programma OHS. Naast de effecten die in financiële of monetaire grootheden zijn uit te drukken, is ook aandacht besteed aan niet of moeilijk te monetariseren effecten.

De onderzoeksvragen die door de minister voorafgaand aan de toepassing van het instrument zijn voorgelegd luiden:

1. Wat zijn de meest invloedrijke factoren voor de omvang en de variatie in de maatschappelijke kosten en baten?

2. Wat zijn de te verwachten maatschappelijke kosten en baten van de organisatie van Olympische Spelen in 2028 in Nederland?

3. Waarin onderscheiden de ruimtelijke varianten die in het programma OHS zijn ontwikkeld zich van elkaar in termen van maatschappelijke kosten en baten?

8.1 Meest invloedrijke factoren

In de financiële analyse bedragen de kosten van het OCOG in de *base case* ongeveer 1,7 miljard euro. Dit is inclusief de aanpassingskosten voor non-*Big Five*-sportfaciliteiten (ca. 260 miljoen euro) en de kosten voor technologie (ca. 360 miljoen euro). Ook de administratiekosten van het organiserend comité (ca. 180 miljoen euro), voor de Paralympics (ca. 110 miljoen euro) en voor ceremonies (ca. 70 miljoen euro) zijn inbegrepen in deze kostenpost. In de praktijk zullen ook de kosten voor tijdelijke voorzieningen in het Olympisch Dorp en voor het Pers- en Mediacentrum (samen ca. 210 miljoen euro) binnen het OCOG-budget vallen. Om een dubbeltelling met de ramingen in het OHS-spoor te voorkomen, is de financiële analyse voor deze post gecorrigeerd.

De meest dominante maatschappelijke kosten voor de Spelen, voor zover gekwantificeerd en gemonetariseerd zijn als volgt (nominaal):

- ***Big Five:*** deze kosten vormen de grootste kostenpost. De kosten verschillen per variant. In de *base case* gaat het marginaal gemiddeld om circa 1,8 miljard euro.[61] De belangrijkste factoren die deze kosten beïnvloeden zijn de kosten van grondverwerving, het kwaliteitsniveau van de voorzieningen, en de mate waarin (via beperkte aanpassingen) gebruik kan worden gemaakt van bestaande voorzieningen.

- **Veiligheid:** in de *base case* is rekening gehouden met 775 miljoen euro aan uitgaven voor veiligheid, waarvan 40 miljoen euro zijn opgenomen in het OCOG-budget. De omvang van deze post wordt vooral bepaald door wereldwijde ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld het niveau van terroristische dreiging. Ook hier speelt de locatie een rol. Concentratie van voorzieningen kan leiden tot lagere kosten voor veiligheid. Aan deze post zijn mogelijk baten verbonden. Deze zijn meegenomen als PM-post.

- **Infrastructuur:** de omvang van de investeringen in OS-specifieke infrastructuur die speciaal voor de Spelen wordt gerealiseerd verschilt per variant en bedraagt gemiddeld ongeveer 300 miljoen euro. Het gaat dan bijvoorbeeld om de (tijdelijke) aanpassing van stations. De baten van deze investeringen zijn naar verwachting beperkt en daarom niet meegenomen.

De totale investeringen in OS-structurele projecten variëren van minder dan 100 miljoen euro tot ongeveer 3 miljard euro. Als deze projecten zonder de Spelen niet worden gerealiseerd, zou het volledige saldo van kosten en baten moeten worden toegerekend aan de Spelen. Dat saldo ligt tussen -18 en -580 miljoen euro. Vooral voor de Stadsspelen Rotterdam, de Deltaspelen en de Randstadspelen leidt dit tot een lagere uitkomst van de VMKB, omdat in deze varianten de OS-structurele investeringen het grootst zijn. Als we ervan uitgaan dat de OS-structurele projecten ook autonoom voor 2028 gerealiseerd zijn, dan is het saldo dat aan de Spelen moet worden toegerekend nul. In het kader van deze VMKB middelen we over de twee aannames en rekenen derhalve een saldo tussen de 9 miljoen euro en de 290 miljoen euro toe aan de Spelen. Als de maatregelen niet autonoom gerealiseerd worden kunnen ze met name in de Zuidvleugel een belangrijke "last" voor de Spelen betekenen.

In de financiële analyse bedragen de opbrengsten van het OCOG in de *base case* ongeveer 2,1 miljard euro. Daarbij levert de verkoop van uitzendrechten ongeveer 650 miljoen euro op. De hoogte van deze post wordt bepaald door externe factoren waar Nederland niet veel grip op heeft. De opbrengsten uit ticketverkoop bedragen circa 500 miljoen euro. Het volume wordt met name bepaald door capaciteit van de sportfaciliteiten, bezettingsgraden, de

61. Met marginale kosten bedoelen we de kosten die mogen worden toegerekend aan de Spelen.

prijsstelling en de mate waarin tickets aan niet-ingezetenen worden verkocht. De opbrengsten uit het Nationaal Sponsorprogramma en het TOP-sponsorprogramma ramen wij gezamenlijk op ruim 800 miljoen euro, en de opbrengsten uit merchandising op ongeveer 100 miljoen euro.

De meest dominante maatschappelijke batenposten voor de Spelen zijn:

- **Bestedingsimpuls van toerisme.** De baten uit toerisme ramen we in de *base case* op ongeveer 400 miljoen euro. Dat is inclusief correcties voor weglek- en verdringingseffecten. Belangrijke factoren die deze post beïnvloeden zijn de verdeling van het aantal tickets over ingezetenen en niet-ingezetenen, de ontwikkeling van de wereldeconomie en de daarmee gepaard gaande ontwikkeling van de koopkracht. Deze post kan worden beïnvloed door actief beleid te voeren gericht op het verhogen van het aantal toeristen, hun verblijfsduur en hun bestedingen.

- **Bestedingsimpuls van het OCOG.** Het OCOG gebruikt de opbrengsten uit de ticketverkoop, uitzendrechten, merchandising, sponsorprogramma's om allerlei kosten zoals eerder benoemd, af te dekken. De uitgaven van de OCOG genereren daarmee een bestedingsimpuls in de Nederlandse economie. Wij ramen deze impuls op ongeveer 800 miljoen euro, na correctie voor niet-additionaliteit en het weglekeffect.

Naast de gekwantificeerde kosten en baten zijn er ook nog andere effecten te verwachten. De meeste van deze effecten zijn positief. Zo zijn er nog baten te verwachten als gevolg van de investeringen in veiligheid; de omvang daarvan is vooralsnog niet in te schatten. Een negatieve PM-post is die van mogelijke fiscale vrijstellingen.

Bij de Olympische Effecten lijken met name de economische neveneffecten belangrijk te kunnen zijn. Door Nederland sterker in de etalage te zetten is er potentieel winst te behalen in het verder onder de aandacht brengen van typische sterke Nederlandse sectoren en het toerisme. Ook van groot belang, maar mogelijk minder omvangrijk zijn de effecten door de ruimtelijke herstructurering en voor de volksgezondheid. Nadere analyses zijn echter nodig om hier meer duidelijkheid te verschaffen.

8.2 Maatschappelijke kosten en baten van de Spelen

Deze Verkenning van Maatschappelijke Kosten en Baten (VMKB) presenteert de beste inschatting die wij vandaag kunnen maken van de maatschappelijk-economische waarde van de organisatie van de Olympische en Paralympische Spelen van 2028 door Nederland.

Die inschatting leert ons dat de kans groot is dat het organiseren van de Spelen van 2028 als zodanig de Nederlandse samenleving meer geld zal kosten dan opleveren. Naar onze best mogelijke inschatting vandaag, varieert het saldo van de Netto Contante Waarde in 2020 in de *base case* van de onderzochte varianten, zónder rekening te houden met PM-posten, tussen -1,1 en -1,8 miljard euro, inclusief OS-structurele infrastructuur.[62] Dat saldo ligt in de *worst case* tussen -3,0 en -3,8 miljard euro. In de *best case* hebben alle varianten een positief saldo: tussen de 0,7 en de 1,2 miljard euro.

De uitkomst is afhankelijk van tal van factoren en zal in de tijd aan verandering onderhevig zijn. Onderstaande figuur probeert dat duidelijk te maken aan de hand van een kansverdeling. Op basis van de inzichten vandaag en zonder rekening te houden met PM-posten, is de kans op een negatieve maatschappelijk economische waarde groter dan de kans op een positieve maatschappelijk economische waarde.[63]

62. Alle genoemde bedragen zijn in prijzen van 2011.

63. De volgende drie afbeeldingen zijn schematisch. Het is niet de bedoeling dat de afbeeldingen een precieze weergave van de huidige kansverdeling bevatten, en zeker niet van een mogelijke toekomstige kansverdeling in een eventuele toekomstige (V)MKBA.

Afbeelding 7: Schematische kansverdeling voor optimalisatie en exclusief PM-posten

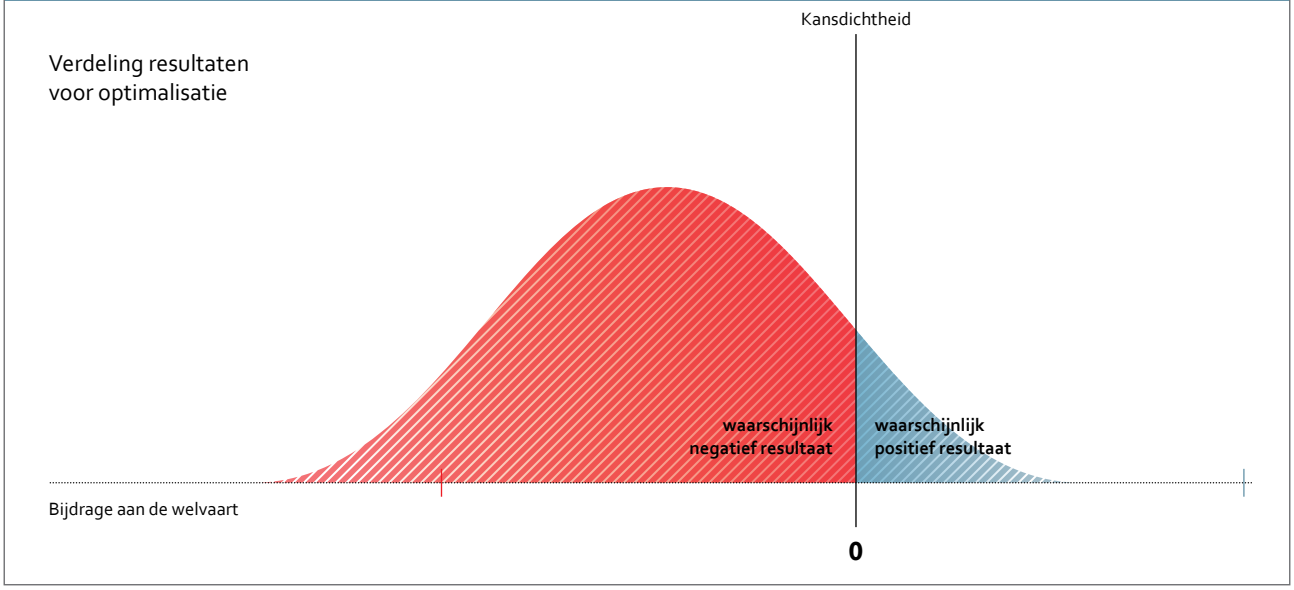

De kansverdeling kan op twee manieren positief worden beïnvloed. Ten eerste is het mogelijk om in de verdere uitwerking van de VMKB de PM-posten in de analyse te betrekken. Aangezien met name het Olympisch Effect positief is, leidt dit tot een verschuiving naar rechts: de kans op een positieve maatschappelijk economische waarde neemt toe.

Afbeelding 8: Schematische kansverdeling voor optimalisatie en inclusief PM-posten

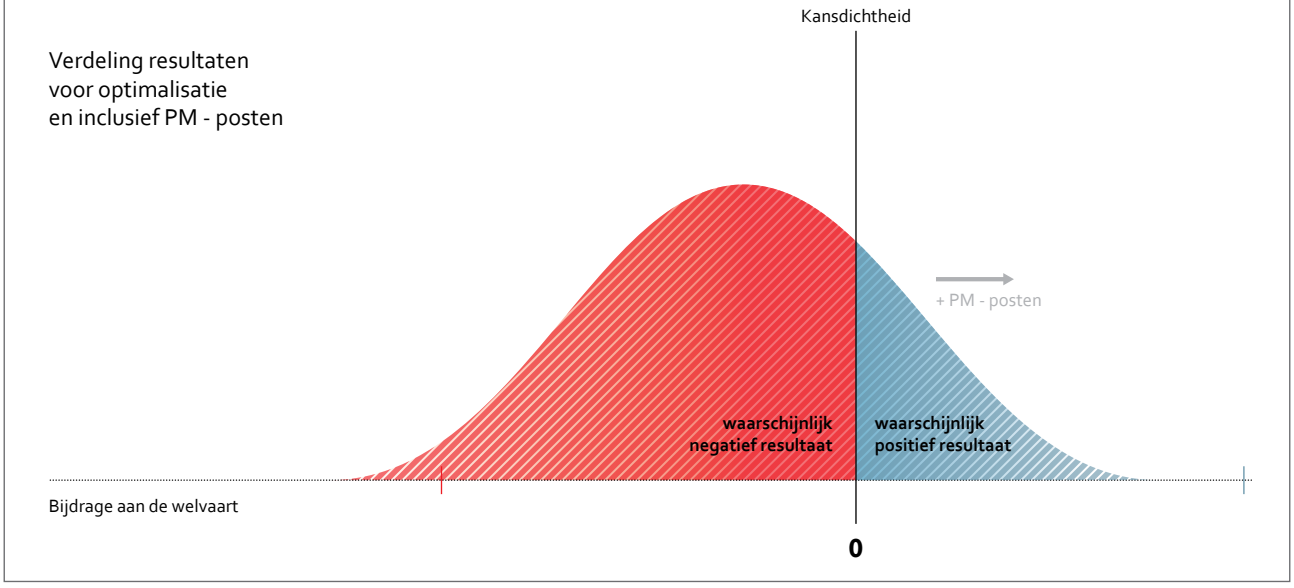

Ten tweede leiden bij de verdere uitwerking van de varianten optimalisaties tot een verschuiving naar rechts. Overigens kunnen zich ook complicaties voordoen, zoals bijvoorbeeld tegenvallers bij het verwerven of saneren van de grond, waardoor de kans op een positieve maatschappelijke waarde weer afneemt: een verschuiving naar links. De verdere uitwerking van de varianten leidt er dan ook toe dat we steeds meer kennis vergaren over de kosten en baten van de Olympische Spelen. De onzekerheidsmarge wordt kleiner. In de volgende afbeelding is dit weergegeven door een kansverdeling die "hoger", maar minder "breed" is.

Afbeelding 9: Schematische kansverdeling met optimalisaties en complicaties en inclusief PM-posten

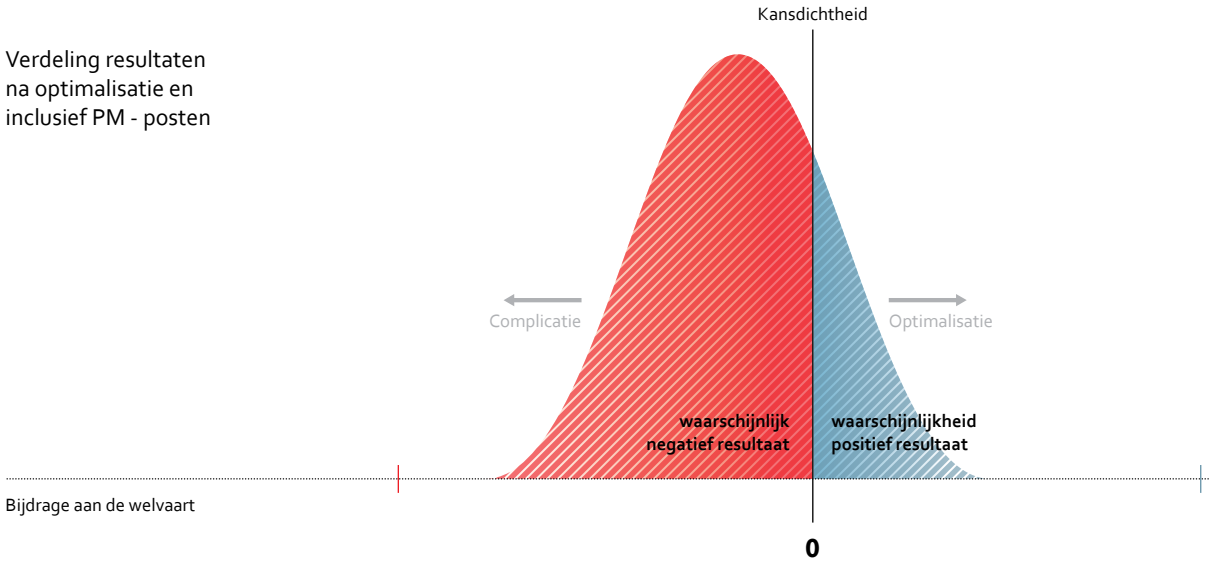

8.3 Onderscheid tussen ruimtelijke varianten

De ruimtelijke varianten die we in deze studie tegen het licht hebben gehouden, liggen wat betreft het VMKB-resultaat relatief dicht bij elkaar. De verschillen tussen bijvoorbeeld *worst case* en *base case* zijn (veel) groter dan de verschillen tussen de ruimtelijke varianten. Dit komt met name omdat veel niet-locatieafhankelijke factoren nog met veel onzekerheid zijn verbonden. Maar de analyse laat ook zien welke kostenposten per ruimtelijke variant een bepalende invloed hebben op het resultaat.

Onderscheidende kostenposten voor de IJ-spelen en de Amstelspelen (Dorpslocatie Amstel III) zijn de relatief dure grondverwerving en de aanname dat een volledig nieuw Olympisch Stadion wordt gebouwd. Ook bij de Amstelspelen met Dorpslocatie IJburg II wordt een nieuw stadion gebouwd, maar zijn de kosten voor het Olympisch Dorp fors lager omdat daar juist sprake van relatief lage verwervingskosten. Volgens het OHS-onderzoek is de (tijdige) verwerving van grond bij met name de IJ-spelen een belangrijk risico.

Het VMKB-resultaat van de Stadsspelen, de Deltaspelen en de Randstadspelen zit tussen dat van de IJ-spelen en de Amstelspelen (Dorpslocatie IJburg II) in, wat vooral veroorzaakt wordt door de toegerekende infrastructuurkosten. Dat komt door vele voorwaardelijk geachte verbeteringen in de weginfrastructuur en het OV in de Zuidvleugel. En mogelijk risico is dat deze OS-structurele infrastructuur in 2028 niet (tijdig) gerealiseerd is. Een ander risico is dat de komst van de Nieuwe Kuip nog niet zeker is.

Amsterdam en Rotterdam hebben ieder hun eigen karakteristieken en uitdagingen. Amsterdam is een internationale toeristische trekpleister en staat internationaal bekend als interessante vestigingsplaats van (hoofd)kantoren van grote ondernemingen. Rotterdam heeft een van de grootste havens ter wereld, maar ook enkele uitdagingen in het zuiden van de stad. Wij denken dat het verstandig is de keuze van de naamdragende stad in samenhang met deze onderwerpen te bezien.

De alternatieven Deltaspelen en Randstadspelen zijn interessant omdat door een spreiding van de grote Olympische voorzieningen, maximaal wordt ingezet op een zinvolle aanwending van de Olympische faciliteiten voor en na de Spelen. Deze spreiding kan echter de kans op een succesvol *bid* verkleinen; ook als wordt voldaan aan de eisen ten aanzien van de reistijd tussen de voorzieningen. In beide varianten is het Olympisch Dorp op afstand van de grootste sportfaciliteiten geplaatst en dat geldt ook voor het Pers- en Media centrum. Daarnaast is het Olympisch Effect in deze varianten mogelijk minder groot, omdat middelen niet geconcentreerd worden ingezet. Dat gebeurt wel in de varianten in Amsterdam Zuidoost en Rotterdam Zuid. Twee gebieden die kampen met een imagoprobleem en waar een kwaliteitsimpuls vanuit de Spelen meer effect zal hebben

dan in bijvoorbeeld de locatie van het Olympisch Dorp in Utrecht in de variant Randstadspelen.

Met uitzondering van de IJ-spelen maken alle varianten behoorlijk goed gebruik van bestaande faciliteiten. In de variant Amstelspelen geldt dat vooral voor de RAI en de sporthallen rond de ArenA. In de "Rotterdamse" varianten valt vooral het gebruik van de Nieuwe Kuip op, die in deze VMKB verondersteld wordt dan gerealiseerd te zijn.

8.4 Timing, risico's en onzekerheid

De recent gepubliceerde Sportbrief meldt: "Een besluit over het feitelijk organiseren van de Olympische Spelen is nu nog niet aan de orde. Belangrijk voor dit kabinet is nu de periode tot 2016, de opbouwfase. Juist in de komende jaren kunnen we het Olympisch Plan 2028 goed gebruiken om de samenleving te inspireren en 'uit te blinken op alle niveaus.' Mede afhankelijk van de uitkomsten van de aan uw Kamer toegezegde evaluatie van de gang van zaken met betrekking tot het WK-bid zal in 2016 de balans worden opgemaakt en worden besloten over de voorbereiding en randvoorwaarden van een mogelijk '*bid*' voor de Olympische Spelen. Tot 2016 zal worden gewerkt aan uitwerking en verdieping van de ruimtelijke structuren voor de Olympische Hoofdstructuur en zullen de te verwachten maatschappelijke kosten en baten van de Olympische Spelen in Nederland nader worden bestudeerd. In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte zal rekening gehouden worden met de mogelijke komst van de Olympische Spelen naar Nederland. Een belangrijke voorwaarde voor het uitbrengen van een *bid* is tevens dat er voldoende draagvlak onder de Nederlandse bevolking bestaat."

In 2016 besluit het Kabinet definitief of het een Nederlands *bid* zal ondersteunen, en onder welke voorwaarden. In 2019 wordt dat *bid* ingediend en in 2021 besluit het IOC welk land de Spelen van 2028 mag organiseren. In de tussenliggende periode komen nieuwe kennis, informatie en inzichten beschikbaar en is bovendien ruimte om zelf richting te geven aan de (maatschappelijke) waarde van een Nederlands *bid*. Nederland kan tot 2019 zelfs afzien van het indienen van een *bid*. Dat betekent dat de risico's tot 2019 beperkt zijn; we zijn nergens aan gebonden.

In dit onderzoek hebben we de kosten en baten van de Olympische Spelen in Nederland voor vijf ruimtelijke varianten met in totaal zeven configuraties gepresenteerd.

Het is uiteraard niet zo dat deze kosten nu meteen gemaakt dienen te worden, en ook de baten kunnen nu nog niet geïnd worden. Tot 2028 zijn er nog meerdere beslismomenten, zowel voor Nederland als voor andere partijen. Deze beslismomenten leiden tot drie mogelijke uitkomsten:

1. Nederland kan in de toekomst (ergens tussen nu en 2019) besluiten om geen *bid* in te dienen.

2. Nederland kan besluiten om in 2019 wel een *bid* in te dienen, maar het IOC wijst de Spelen in 2021 aan een andere kandidaat toe.

3. Nederland kan besluiten om in 2019 een *bid* in te dienen, en het IOC wijst de Spelen in 2021 daadwerkelijk aan de Nederlandse kandidaatstad toe.

De kosten en baten voor de derde optie hebben we boven per variant benoemd. De kosten voor de eerste twee opties zijn locatie-onafhankelijk. Daarbij zijn de kosten voor de pre-*bid* fase (tot en met 2015) bescheiden, circa 10 miljoen euro. Aangezien het hierbij om specifieke voorbereidingskosten voor een *bid* voor de Spelen gaat en vervolgens besloten wordt om geen *bid* in te dienen, zullen er nauwelijks concrete baten tegenover deze kosten staan. Wel kan het denken over en het handelen naar Olympisch niveau positieve effecten met zich brengen.

De tweede mogelijkheid bestaat erin dat Nederland in 2019 een *bid* indient maar dat de Spelen aan een andere kandidaatstad worden toegewezen. Ook in dat geval dienen organisatie- en voorbereidingskosten gemaakt te worden. Deze kosten zijn hoger dan de eerder genoemde voorbereidingskosten en door ons geraamd op 42 miljoen euro. In de *best case* gaan we uit van 20 miljoen euro, in de *worst case* van 79 miljoen euro. Daarnaast is het niet ondenkbaar dat inmiddels flinke stappen zijn gezet in de planuitwerking van een of meer OS-structurele infrastructuurprojecten; projecten die wellicht in de oude situatie pas later in de tijd zouden zijn geprogrammeerd.

Ook hier geldt dat de baten die hier tegenover staan, laag zullen zijn. Het gaat om een zeer specifieke investering, die slechts in een specifiek geval (het organiseren van de Spelen) tot significante baten leiden. Wel zijn er ook hier mogelijke baten zoals de opbouw van kennis voor toekomstige *bids* voor grote evenementen en bijvoorbeeld meer kennis over de voor- en nadelen van geconcentreerde ten opzichte van gespreide investeringen. Ook kan een *bid* ertoe leiden dat er in Nederland meer enthousiasme ontstaat voor top- en breedtesport.

8.5 Aanbevelingen

Voor wat betreft die verdere voorbereiding in de komende jaren komen wij tot de volgende aanbevelingen:

1. **Aanvullen Gebiedsagenda's Noord- en Zuidvleugel**
   De OS-structurele infrastructuurprojecten zijn voorwaardelijk voor de organisatie van de Spelen. Om een goede afweging tussen de varianten te kunnen maken moet meer duidelijk zijn over de waarschijnlijkheid dat en de periode waarin deze projecten worden gerealiseerd. Daarom adviseren wij een Olympische aanvulling te maken op de gebiedsagenda's van de Noord- en Zuidvleugel. En daarbij ook aandacht te besteden aan het nader uitwerken en optimaliseren van de verkeerskundige onderdelen van de varianten.

2. **Kiezen voor strategie rondom Olympische Effecten**
   De keuze voor de beoogde Olympisch Effecten en de strategie volgens welke deze worden gerealiseerd zijn van belang voor het inschatten van de maatschappelijk-economische waarde en voor de keuze tussen de varianten. Barcelona heeft laten zien hoe zo'n strategie kan uitpakken. Athene lijkt hier nauwelijks aandacht aan te hebben besteed. Deze voorbeelden leren dat een nadere uitwerking van mogelijke thema's en de strategie voor Olympische Effecten waardevol is. Wij adviseren om de komende periode de te onderzoeken varianten uit te breiden met een duidelijke keuze voor de te realiseren Olympische Effecten en een strategie gericht op het realiseren van die effecten. De keuze voor de Olympische Effecten en de bijbehorende strategie zouden ook hun weerslag kunnen vinden in de fysieke invulling van de varianten.

3. **Verder verdiepen van de varianten**
   De onderzochte ruimtelijke varianten leveren een goed beeld op van de mogelijke configuratie van de Spelen. Wanneer meer bekend is over het beoogde Olympische Effect en het te kiezen thema, kan een uitwerking en verdieping van de *Big Five*, de infrastructuur en de overige voorzieningen tot kostenoptimalisaties leiden, ook door slim ontwerpen. Daarnaast kan de verdieping van de varianten, nadat hoofdlijnen met betrekking tot het Olympisch Effect en het thema helder zijn, gebruikt worden om een goede afweging van de varianten te kunnen maken.

4. **Toepassen methodologie van optiewaardering**
   We bevelen aan om in de besluitvorming expliciete functie toe te kennen aan de optiemethodologie. In dit onderzoek hebben wij een eerste aanzet gemaakt door een strategische analyse van nog beschikbaar te komen informatie over de Spelen in de periode tot 2028, en door aan te geven hoe besluitvorming daar flexibel op in kan springen. Deze methode kan worden uitgewerkt door de verschillende opties ook te waarderen waarbij kansen op positieve c.q. negatieve MKBA-resultaten een rol spelen. Zo kunnen gedurende de voorbereiding uitspraken worden gedaan over de maatschappelijk-economische aantrekkelijkheid van investeringen in verschillende fasen van het project. Hier is onderzoek nodig naar de waardeontwikkeling van het project en de onderliggende onzekere factoren. Maar ook naar de wijze waarop slim en flexibel op deze onzekerheden kan worden ingespeeld.

5. **Monitoren London 2012**
   Met de organisatie van de Spelen van 2012 'om de hoek' heeft Nederland een unieke kans om veel informatie te verzamelen over de organisatie van de Spelen. Het is verstandig om daarvoor nauwe samenwerking te zoeken met de organiserende partijen als het London Organising Committee for the Olympic Games (LOCOG) en de Olympic Delivery Authority (ODA).

6. **Instellen Raad van experts**
   Wij bevelen aan een raad van onafhankelijk experts in te stellen die, gedurende de aanloop naar het besluit over het uitbrengen van een *bid*, de methodologie van de maatschappelijke kosten-batenanalyse kan bewaken en daarover gevraagd en ongevraagd kan adviseren. Het is van belang dat de Raad van experts niet alleen voldoende draagvlak geniet bij de bij dit onderzoek betrokken partijen, maar ook in de wetenschappelijke wereld en onder adviesbureaus.

Bijlage I: geraadpleegde literatuur

Amsterdam Toerisme & Congres Bureau (2011). *Elke geïnvesteerde euro in promotie levert Amsterdam €44 op. Ongedateerd persbericht.*

Arup (2002). London Olympics 2012 Costs and Benefits. Final Report.

Atkinson, G., Mourato, S., Szymanski, S. en E. Ozdemiroglu (2008). *'Are we willing to pay enough to "back the bid"? Valuing the intangible effects of London's Bid to Host the 2012 Summer Olympic Games.' In: Urban Studies.* 45(2), pp. 419 – 444.

Baade, R.A. en Matheson, V. (2002): *Bidding for the Olympics: Fool's Gold?*

Blake, A. (2005): *The Economic Impact of the London 2012 Olympics.*

Bond, H. (2008). *Estimating the Economic Benefits of Event Tourism: a review of research methodologies.*

Bondonio, P. en N. Campaniello (2006). Torino 2006: *What Kind of Olympic Winter Games Were They? A Preliminary Account From an Organizational en Economic Perspective.*

Brunet (1995). *An economic analysis of the Barcelona '92 Olympic Games: resources, financing, and impact.*

Brunet (2002). *The economic impact of the Barcelona Olympic Games, 1986-2004. Barcelona: the legacy of the Games 1992-2002.*

Cashman, R. (2002). *Impact of the Games on Olympic host cities. University lecture on the Olympics.*

CBS (2008). *Sportaccommodaties en jachthavens; exploitatie en personeel.*

CBS (2010). *Werkgelegenheid, arbeidsduur en lonen van werknemers.*

Deloitte (2004): *Haalbaarheidsstudie Olympische Spelen 2016.* Studie uitgevoerd voor de Vlaamse Regering.

Department for culture, media and sports (2011). *Government Olympic Executive. London 2012 Olympic and Paralympic Games. Annual Report February 2011.*

DynaVision (2003). *Evaluatie Floriade 2002.* In opdracht van De Nederlandse Tuinbouwraad.

EIM (2010). *De watersector export index (WEX).* Prognose 2009.

Frechtling, D.C. (1994). *Assessing the Impacts of Travel and Tourism: Measuring Economic Benefits. Travel, Tourism and Hospitality Research: A Handbook for Managers and Researchers.* 2de editie, eds. J.R. Brent Ritchie and Charles R. Goeldner, John Wiley & Sons.

French, S.P. en Disher, M.E. (1997): *Atlanta and the Olympics: A One-Year Retrospective.* In: Journal of the American Planning Association, Vol. 63, Nr. 3.

Gemeente Amsterdam (2009). *Giro d'Italia 2010 in Amsterdam.* Toelichting bij agendapunt 17 voor de vergadering van de Raadscommissie voor Kunst en Cultuur, Lokale Media, Sport en Recreatie, Bedrijven, Deelnemingen en Inkoop op dinsdag 16 juni 2009.

Gemeente Rotterdam (2010). *Buurtmonitor.*

GfK (2009). *The Anholt-GfK Roper Nation Brands Index.*

Gray, J.B. (2002). *The Economic Impact of the Winter Olympic & Paralympic Games.*

Haynes (2001). *Socio economic impact of the Sydney 2000 Olympic Games.*

Higham, J. E. S. (1999). 'Commentary – sport as an avenue of tourism development: an analysis of the positive and negative impacts of sport tourism.' In: *Current Issues in Tourism.* 2(1), pp. 82–90.

House of Commons (2008): *The budget for the London 2012 Olympic and Paralympic Games. Fourteenth Report of Session 2007–08.*

House of Commons (2010): *Financing the London 2012 Olympic Games.* Standard Note SN/SG/3790.

Hypercube et al (2010). *Second opinion kosten-baten analyse van het WK voetbal 2018.*

IOC (2005). *Report of the IOC Evaluation Commission for the Games of the XXX. Olympiad in 2012.*

IOC (2005b). *Revenue Generation and Distribution.*

IOC (2008). *Olympic Marketing Fact File. 2008 Edition.*

IOC (2010). *Olympic Marketing Fact File. 2010 Edition.*

Kasimati, E. en Dawson, P. (2009): *Assessing the impact of the 2004 Olympic Games on the Greek economy: A small macroeconometric model.* In: *Economic Modelling,* Vol. 26.

Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (2010). *Mobiliteitsbalans 2010.*

Korporaal (2010). *Sydney's squandering of Olympic spoils leaves tourism to count the cost.*

LOCOG (2007). *Demolition on 'Big Five' venues complete. Press release,* 19 december 2007.

London East Research Institute of the University of East London (2007). *A Lasting Legacy for London? Assessing the legacy of the Olympic Games and Paralympic Games.*

Madden, J.R., Giesecke, J.A. *The Sydney Olympics, seven years on: an ex-post dynamic CGE assessment.*

Maennig, W. (2007). 'One year later: A re-appraisal of the economics of the 2006 soccer World Cup.' In: *Hamburg Contemporary Economic Discussions.* No. 10.

Masterman (2010). *Losing Bids, Winning Legacies. An Examination of the Need to Plan for Olympic Legacies Prior to the Bidding.*

Matheson, V.A. (2002). *Upon Further Review: An Examination of Sporting Event Economic Impact Studies.*

Meerwaarde (2010). *Giro d'Italia in Amsterdam. Economische impact en beleving.*

National Audit Office (2011). *Preparations for the London 2012 Olympic and Paralympic Games: Progress report February 2011.*

NBTC (2009). *Onderzoek inkomend toerisme 2009.*

NBTC (2010). *Internationale congressen in Nederland in 2009.*

NL Agency (2011). *Results 2010, Netherlands Foreign Investment Agency.*

NTBC Nipo Research (2010). *Kerncijfers over vakanties van Nederlanders.*

NTBC Nipo Research (2011). *Iets meer vakantieplannen voor de volgende zomer.*

Oldenboom, E.R. (2006). *Costs and Benefits of Major Sports Events. A Case Study of Euro 2000.*

Preuss et al. (2007). *Wirtschaftliche Wirkungen durch die Besucher der Fussball-WM.*

Preuss, H. (2002). *Economic Dimension of the Olympic Games.*

PwC (2004). *The economic impact of the Olympic Games. PricewaterhouseCoopers European Economic Outlook June 2004.*

Ramboll Management (2006): *OL til Danmark. Potentialer og barrierer.*

Richards, G. en J. Wilson (2004). *'The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001'.* In: *Urban Studies.* 41(10), pp. 1931 – 1951.

Rijksbegroting (2011).

Rio 2016 (2009a). *Candidate file for Rio de Janeiro to host the 2016 Olympic and Paralympic Games.* Part 1.

Rio 2016 (2009b): *OCOG budget.*

RIVM (2011) *Nationale Atlas Volksgezondheid 2011.*

RIVM (2006). 'Zorgkosten van ongezond gedrag'. In: *Zorg voor euro's* – 3.

Rose, A.K. en Spiegel, M.M.: The Olympic Effect. August 23, 2010.

Sealy, W. en E. Wickens (2008). *The Potential Impact of Mega Sport Media on the Travel.*

SEO (2010). *Kengetallen kosten-batenanalyse van het WK voetbal.*

Smith, A. (2005). *'Reimagining the city. The Value of Sport Initiatives'.* In: *Annals of Tourism Research.* Vol. 32, No. 1.

Stadion Amsterdam NV (2009). *Jaarverslag 2008 – 2009.*

Stadion Amsterdam NV (2010). *Jaarverslag 2009 – 2010.*

Sturm, R. (2002). *The effects of obesity, smoking, and drinking on medical problems and costs. Health Affairs.*

Toohey, K. (2008). 'The Sydney Olympics: Striving for Legacies – Overcoming Short-Term Disappointments and Long-Term Deficiencies'. In: *The international journal of the history of Sport.* 25(14).

UK Parliament (2009). *Written answers.* Column 768W. 20 July 2009.

Zimbalist, A. (2010). *Is it worth it? Hosting the Olympic Games en other mega sporting events is an honor many countries aspire to – but why? Finance en development.*

Bijlage II: Samenstelling begeleidingsgroepen

Naam	*Organisatie*
Breedeveld, Sonja	Ministerie van EL&I
Den Oudendammer, Hans	Rotterdam Topsport
Derks, Hans	IPO
Dijkman, Kornelis	Topsport Amsterdam
Dijkstra, Manuel	Ministerie van I&M
Eijkelberg, Eric	Olympisch Vuur
Euwe, Eric	Ministerie van I&M
Grouwel, Eva	Ministerie van Financiën
Hof, Bert	Ministerie van Financiën
Hornis, Willemieke	Ministerie van I&M
Kiewit, Henriette	NOC-NSF
Kooiman, Marco	Gemeente Amsterdam
Kruithof, Daniel	VNG
Kuyten, Renate	VNG
Meijer, Henk	Ministerie van VWS
Monsma, Mark	Olympisch Vuur
Renes, Gusta	Planbureau voor de leefomgeving
Rijkhoff, Jos	VNO-NCW
Sakko, Jan	Gemeente Rotterdam
Schallenberg, Maarten	Ministerie van VWS
Slot, Geert	NOC-NSF
Smit, Marion	Ministerie van VWS
Snoeijenbos, Robert	Gemeente Utrecht
Stolwijk, Herman	Centraal Planbureau
Swart, Dennis	Ministerie van VWS
Tiessen-Raaphorst, Annet	Sociaal-Cultureel Planbureau
Timmerman, Frans	Ministerie van I&M
Van de Ven, Frans	Gemeente Den Haag
Van der Heiden, Niek	Ministerie van I&M
Van der Wagt, Marijn	Ministerie van I&M
Van der Wal, Hermien	Gemeente Utrecht
Van Prooijen, Arno	Gemeente Rotterdam
Verheijden, Bart	Ministerie van EL&I
Zoethoutmaar, Hans	Rotterdam Topsport

Bijlage III: Samenstelling Board of Advisors

Naam	*Organisatie*
Korving, Wout	Rebel Advisory Nederland
Debisschop, Kris	Rebel Advisory België
Bostock, Mark	Ove Arup Plc.
Hill, Sarah	Hill-DPA Plc.
Braun, Erik	Erasmus Universiteit Rotterdam

Bijlage IV: Gehanteerde afkortingen

ATCB	Amsterdam Toerisme & Congres Bureau
AUD	Australische Dollar
B&O	Beheer en Onderhoud
BAR	Bruto Aanvangsrendement
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CPB	Centraal Plan Bureau
CW	Contante Waarde
EK	Europees Kampioenschap
EL&I	Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
FTE	Full-Time Equivalent
I&M	Infrastructuur en Milieu
IOC	International Olympic Comittee
IPO	Interprovinciaal Overleg
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
LOCOG	London Organising Committee of the Olympic Game
MKBA	Maatschappelijke kosten baten analyse
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme & Congressen
NCW	Netto Contante Waarde
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
OCOG	Organizing Comittee of the Olympic Game
ODA	Olympic Delivery Authority
OEI	Overzichten Effecten Infrastructuur
OHS	Olympische Hoofdstructuur
OS	Olympische Spelen
OV	Openbaar Vervoer
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
PM	Pro Memorie
SCP	Sociaal-Cultureel Planbureau
TOP	The Olympic Partners
USD	Amerikaanse Dollar
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VMKB	Verkenning van Maatschappelijke kosten en baten
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WK	Wereld Kampioenschap

Colofon

Tekst:

Rebel:
Peter Blok
Gert-Jan Fernhout
Enno Gerdes
Hannah Kandel
Sigrid Schenk

Arup:
Christopher Tunnel
Tom Bridges

Concept & ontwerp

Kraakmakend.nl
Anne Kraak